

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
(ПУЕТ)**

**Білоруський торгово-економічний
університет споживчої кооперації
(м. Гомель, Республіка Білорусь)**

**Карагандинський економічний університет
Казспоживспілки (м. Караганда, Республіка Казахстан)**

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ:
НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА У
ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**Збірник наукових праць за матеріалами
VII Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Полтава, 23–24 квітня 2015 р.)**

**Полтава
ПУЕТ
2015**

УДК 330.341.2
ББК 65.01я43
І-71

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі» заборонено*

Головний редактор:

С. С. Ніколенко, д. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та прикладної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Редакційна колегія:

Л. Л. Кушнір, к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

В. О. Шаповалов, к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Рецензенти:

А. О. Пантелеймоненко, д. е. н., професор кафедри економічної теорії та прикладної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

І. М. Ковальчук, к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Інституційний розвиток соціально-економічних систем:
І-71 національна економіка у глобальному середовищі: збірник наукових праць за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава : ПУЕТ, 2015. – 166 с.

ISBN 978-966-184-203-7

У збірнику наукових праць розглянуто актуальні проблеми інституційного розвитку сучасних соціально-економічних систем, трансформації системи державного регулювання економіки, інституційних зрушень у механізмі функціонування ринкового господарства.

Збірник призначено для фахівців, викладачів, аспірантів, студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться проблемами інституційних трансформацій економічних систем.

**УДК 330.341.2
ББК 65.01я43**

*Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідальні автори.*

© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і
торгівлі», 2015

ISBN 978-966-184-203-7

ЧАСТИНА І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И СОЦИАЛЬНОГО АНАЛИЗА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

К. С. Айнабек, д. э. н., профессор

*НИИ Новой экономики и системного анализа при Карагандинском
экономическом университете Казпотребсоюза, г. Караганда*

На современном этапе развития мирового хозяйства в условиях глобализации и открытости большинства национальных экономик все больше приобретает значение развития человеческого капитала, хотя наблюдается непрерывная тенденция научно-технического прогресса, что могло бы и способствовать снижению роли человеческого фактора.

Для более глубокого понимания содержания такого явления необходимо глубже раскрыть содержание понятия «человеческий капитал». Как отмечается в экономической литературе об эволюции содержания человеческого капитала со второй половины XX ст. произошли большие изменения, где условия предопределили в обогащении содержания человеческого капитала. Однако, прежде чем анализировать и сравнивать различные определения человеческого капитала, необходимо начать с исходного понятия «капитал», поскольку оно является составной частью исследуемого предмета.

Капитал относится к стоимостной категории. Здесь нужно обратить внимание на особо ценные предложения К. Марксом о характеристике условий возникновения, существования капитала. По его логике средства труда, вещественные факторы без появления наёмного работника не могут быть капиталом, так как они сами по себе не могут создать добавленную и прибавочную стоимость. И этот процесс может происходить в условиях капитализма, а не в другой общественно-экономической формации. Наёмный работник в условиях господства частной собственности становится собственником своей рабочей силы и может создавать добавленную стоимость, работая по найму у собственника средств производства. В связи с этим ключевым

субъектом возникновения капитала является и, прежде всего, наёмный работник со своим специфическим товаром – рабочая сила, которая предопределяет возникновение капитала, а не только собственник средств производства – капиталист-предприниматель.

На поверхностном, видимом уровне можно сказать, что процесс капитализации рабочей силы и представляет человеческий капитал. Наблюдается следующая логика и последовательность: рабочая сила порождает человеческий капитал в процессе кругооборота капитала и воспроизводства общественного хозяйства.

Человеческий капитал, как форма проявления содержания экономических отношений по поводу использования рабочей силы, представляет стоимость способности человека к труду, позволяющий производить товары или услуги. Данная стоимость способности человека к труду проявляется и форме заработной платы, премии и инвестиции в повышение профессиональной квалификации, улучшение условий труда и т. д. Тем самым человеческий капитал складывается в стоимостном выражении не только из заработной платы, премии, но инвестиций на повышение профессиональной квалификации, улучшение условий труда.

Далее, если исходить из того, что человеческий капитал есть форма проявления стоимости рабочей силы, то их содержанием представляется как основной элемент – способность к труду наёмного работника. Эта последовательность и логика позволяет дать следующее определение содержания человеческого капитала. Как экономическая категория, на наш взгляд, человеческий капитал выражают экономические отношения между собственниками средств производства и особого товара – рабочей силы по поводу создания условий реализации способности наёмного работника в процессе труда для производства товаров и услуг в целях присвоения, отчуждения добавленной и прибавочной стоимости в соответствии договора, заключённого между ними в условиях ограниченных ресурсов и господства частной собственности.

В содержание человеческого капитала как компонент структуры, на наш взгляд, входят экономические отношения между собственниками средств производства и услуг и наёмными работниками по поводу воспроизводства их трудового потен-

циала и создание добавленной и прибавочной стоимости. Непосредственными компонентами содержания человеческого капитала являются 1) субъекты, 2) их отношения, 3) трудовой потенциал работника, 4) цель: создание добавленной и прибавочной стоимости. Данное определение компонентов содержания человеческого капитала позволит выявить пути развития, методологию изучения в её исходном пункте исследования.

Далее логично было бы выделить наряду с человеческим капиталом и предпринимательский капитал, который непосредственно влияет на условия труда и жизни наёмного работника через кругооборот промышленного (хозяйственного) капитала. В структуру предпринимательского капитала входят трудовые способности собственника средств производства в организации производства товаров и услуг, и добавленной и прибавочной стоимости (ПК-1); стоимость средств производства и услуг (ПК-2); и экономические отношения. Тем самым предпринимательский капитал состоит из предпринимательского капитала (ПК-1) и (ПК-2), которые непосредственно влияют на качественную и количественную характеристику человеческого капитала. Например, чем больше будет доля ПК-1, тем меньше останется дохода на оплату наёмному работнику. Или увеличение инвестирования ПК-2 за счёт собственных созданных добавленных и прибавочных стоимостей (прибыли) также влияют на сокращение дохода наёмного работника или величину человеческого капитала, т. е. наблюдается взаимосвязь между предпринимательским капиталом и человеческим в противоположной зависимости. Видимо, здесь важно во взаимодействии предпринимательского капитала и человеческого капитала найти оптимальное соотношение, позволяющих повысить эффективность затрат и рост доходов, уровня жизни наёмных работников.

Естественно, условия жизни и труда непосредственно влияют на состояние наёмного работника, его трудовой потенциал. Ухудшение условия жизни и труда снижают уровень жизни, отрицательно влияют на здоровье, тем самым ограничивая трудовой потенциал работника.

Эта проблема распределения добавленной стоимости, дохода между предпринимательским капиталом и человеческим капиталом остаётся ещё не решённым, и особенно в развивающихся странах, в том числе Евразийском экономическом союзе.

Если общество будет воспринимать наёмного работника как равноправного партнёра предпринимателю, и закрепит это законодательно, то наёмный работник станет хозяином процесса наряду с хозяином собственности средств производства. Тем самым экономические отношения будут складываться между хозяином процесса и хозяином собственности средств производства в содержании человеческого капитала. Поднятие статуса наёмного работника до хозяина процесса увеличивает его ответственность, будет способствовать нивелировать оппортунистическое поведение, повысит производительность труда и эффективность. Равноправный партнёр требует к себе достойных отношений и соответствующего уровня жизни, что станет стержнем корпоративного духа в развитии бизнеса.

Исходя из вышесказанного с учётом новых положений, сделаем коррекцию в содержании человеческого капитала. Содержание человеческого капитала выражает экономические отношения между хозяином средств производства и хозяином процесса производства по поводу создания условий реализации его трудового потенциала для производства товаров и услуг в целях присвоения, отчуждения добавленной и прибавочной стоимости в соответствии договора (соглашения), заключённого между ними в условиях ограниченных ресурсов и господства частной собственности. Воздействие факторов предопределяют следующие формы проявления человеческого капитала: капитал здоровья, профессионально-образовательный капитал, интеллектуальный капитал, капитал миграции, информационный, социально-адаптационный капитал и по масштабам развития – региональный, национальный человеческий капитал, и другие.

Здесь можно отметить, что капитал здоровья, профессионально-образовательный капитал, интеллектуальный капитал, капитал миграции, информационный, социально-адаптационный капитал и другие входят как компоненты, составные части в региональный человеческий капитал и национальный человеческий капитал. При этом региональный человеческий капитал относится к составной части национального человеческого капитала. Поэтому только при рассмотрении регионального и национального человеческого капитала необходимо исследовать воздействие их составных частей, воздействующих непосредственно на целостность, систему человеческого капитала в масштабе региона, государства, где исходным пунктом стано-

вятся отношения хозяина средств производства и хозяина трудового потенциала (рабочей силы) и процесса в воспроизводстве добавленной и прибавочной стоимости (прибыли).

Далее, само определение содержания человеческого капитала позволяет выявить научные дисциплины и подходы в решении проблем данного явления. Отношения между субъектами в целях воспроизводства добавленной стоимости и дохода говорит о том, что нужно использовать не только методологию экономической науки, но и социальной. А присутствие соглашения, договора между ними даёт повод обратиться к теоретическим положениям и инструментам институциональной экономики и юридической науки. Также для определения параметров и количественных взаимосвязей отношений между субъектами необходимо использовать эконометрические и статистические методы.

ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ КОНЦЕНТРАЦИИ ДИВИДЕНДОВ ПРИБЫЛЬНО РАБОТАЮЩИХ АКЦИОНЕРНЫХ КОМПАНИЙ В УСЛОВИЯХ ИЗМЕНЧИВОСТИ ЭКОНОМИКИ

С. С. Алиева, к. э. н., ст. преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

В условиях изменчивости экономики возникает сложная взаимосвязь стоимости акционерных компаний и проводимой ими дивидендной политики. Сложность проявляется не только при обеспечении эффективности принимаемых решений инвесторами, но и при условиях неполной информации о реализуемых проектах. Неприятие риска приводит к тому, что инвесторы предпочитают выплату дивидендов росту капитализации, даже при наличии хороших возможностей роста. Руководство компании может изменять дивидендную политику в зависимости от изменения предпочтений инвесторов в отношении компаний, выплачивающих дивиденды, и компаний, могущих не выплачивать дивиденды. Следовательно, дивидендная политика может быть реализована, с одной стороны, в зависимости от того, какого рода инвесторов стремится привлечь компания, а, с другой – в условиях неполноты информации выплата дивидендов является как бы предупреждающим сигналом об устой-

чивом положении компании и хороших перспективах роста её доходов.

В условиях глобализации экономики, дивидендную политику можно использовать в качестве механизма регулирования распределения прибыли и социальной поддержки работников – владельцев акций. При этом приоритет делается на уменьшение величины возникающих не результативных издержек, тогда акционеры могут направить на выплату дивидендов свободные денежные средства, если они не могут быть эффективно реинвестированы. Склонными к таким явлениям могут быть более рентабельные акционерные компании, которым на время не понадобятся инвестиционные ресурсы для роста. Тем самым, акционерные компании могут снизить риск, связанный с неопределённостью в отношении размера и регулярных выплат. Это связано с тем, что рост прибыли (доходов) для уменьшения годовой выплаты (дивидендов) чистых доходов вызывает (т. е. при увеличении доходов компании) лишь, во-первых, слабую позитивную реакцию финансового рынка, во-вторых, сокращение доходов ниже прогнозного уровня, что приводит к существенному падению курса акций. Тем самым компаниями создаются условия для резервирования непредвиденных доходов и изымаются резервы при ухудшении их финансового положения, смягчающие подходы к регулированию прибыли, возможно, лишь при условии функционирования гибких стандартов финансового учёта. Отсюда следует, что регулирование прибыли с учётом смягчающих обстоятельств может привести либо к растрачиванию непредвиденных доходов, либо к достижению результативных показателей в ущерб эффективности.

Следовательно, в условиях глобализации экономики реальные подходы к сглаживанию прибыли (дохода) могут обернуться для акционерных компаний большим ущербом и негативно сказываются на стоимости компании.

Отсюда следует, что в условиях роста неопределённости и изменчивости среды бизнеса, при выплате дивидендов менеджеры должны больше ориентироваться: на целевые показатели компании; на стремление компании к обратному выкупу акций из-за их относительной гибкости по сравнению с денежной формой дивидендов; изменение выплат в случае появления хороших инвестиционных возможностей; на ограничение размывания собственности; на возможности воздействовать на

цену акций. Все это должно способствовать усилению роста требований к регуляторам, могущим создавать эффективные стимулы для отечественных акционерных компаний.

Итак, любой системный подход к регулированию факторов, способных эффективно концентрировать дивидендную политику нуждается в совершенствовании. При этом последнее представляет собой деятельность по формированию целого как совокупности взаимосвязанных и взаимодействующих сегментов, выделение которых должно быть обусловлено целями и строением целого по обеспечению внутренней упорядоченности, согласованности, взаимодействия более или менее дифференцированных и автономных частей целого с учётом изменения внутренней и внешней среды, могущих оказать существенное влияние на распределение дивиденда с учётом интересов акционерных компаний.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Д. Ф. Байрамов, старший советник Счётной палаты
Азербайджанской Республики, г. Баку

Рациональное управление системой экономического роста всегда направлено на ограничение числа её степеней свободы или диапазонов изменения её переменных, а чаще всего и того, и другого. Так достигается уменьшение разнообразия в поведении системы экономического роста, именно в этом заключается главная задача управления. При системном анализе формирования развития экономических школ обнаруживается, что в течение двух последних веков проблема экономического роста была центральной проблемой экономического анализа, так как развитие экономики призвано обеспечить повышение уровня жизни при постоянном росте численности населения. Что же касается современной экономической теории, то она все более принимает вид «математической экономики» и нет ни одной крупной экономической теории, в том числе и теории макроэкономического роста, которая не получила бы строгой математической интерпретации.

Как известно, рыночная экономика представляет собой сложную экономическую систему, которая характеризуется взаимосвязанностью хозяйственных единиц. Следует отметить,

эти единицы стараются приспособливаться к платёжеспособному спросу и обеспечивать для себя постоянный и устойчивый доход. Анализ поведения рыночных субъектов показывает, что пропорции их взаимосвязи очень подвижны, тем более что каждая производственная единица обладает известной автономностью. Поэтому сбалансированный рост экономики обеспечивается лишь в том случае, если при сохранении этой подвижности в условиях действия рыночных механизмов обеспечивается стабильное развитие всей экономической системы.

Полное экономическое равновесие было и остаётся структурным оптимумом хозяйственной системы. Практическая недоступность данного состояния экономики связано с тем, что сам оптимум подвержен постоянным изменениям. Следовательно, согласование экономических процессов всегда относительно и характеризуется некоторыми «доверительными границами», и процессы сбалансирования осуществляются именно внутри данных интервалов. В диапазоне этой пропорциональности макроэкономическая система страны должна функционировать в определённом равновесном режиме. Выход экономической системы за пределы доверительных границ лишает её источников роста, приводит в движение механизм торможения, делает систему неустойчивой при изменяющихся внешних условиях.

Эффективное управление системой экономического роста всегда направлено на ограничение числа её степеней свободы или диапазонов изменения её переменных, а чаще всего и того, и другого. Так достигается уменьшение разнообразия в поведении системы экономического роста, именно вполне возможен и другой вариант развития, когда уменьшение запасов на научной основе даёт более высокий экономический рост. Однако в этом случае структура экономической системы недостаточно защищена от изменений внешней среды и требуется сбалансированность её составляющих.

Макроэкономический анализ равновесия осуществляется при помощи агрегирования или формирования совокупных показателей называемых агрегатами. Отметим, что важнейшим агрегатом является реальный объем валового внутреннего продукта страны. Реальный объем производства страны обычно характеризуется данным показателем или же показателем национального дохода. Однако для оценки состояния и перспектив раз-

вития экономики развивающихся стран не так важен абсолютный размер валового внутреннего продукта, как темпы её роста.

Сама постановка проблемы оптимального экономического роста макроэкономики, в том числе и такого важнейшего агрегата, как валовой внутренний продукт требует основательного и точного знания хозяйственного механизма и присущих ему законов функционирования и развития. Следовательно, нужен системный, кибернетический подход к выявлению сложных прямых и обратных связей в развитии экономики и формирования экономического роста.

Важность обеспечения сбалансированности или равновесия, а также необходимость обеспечения разнообразных связей по линиям трудовых и материальных ресурсов, энергетического хозяйства, информации и финансов придают макроэкономической системе в целом, а также подсистеме экономического роста чрезвычайно динамичный и сложный характер. Именно поэтому решение проблемы оптимального экономического роста требует использования инструментарий математической экономики и методов кибернетики.

Весьма удачный результат, полученный теорией оптимального управления в связи с исследованием условий оптимального, сбалансированного экономического роста основных агрегатов (в том числе и валового внутреннего продукта) заключается в обосновании процесса экономического роста как сложной, динамической экономико-кибернетической системы. Отметим, что экономико-кибернетические системы отличаются от систем других классов тем, что в них в качестве важнейшего атрибута присутствует лицо, принимающее решение. Сознательно действующий этот человек выполняет функции управления, принятия решений и контроля. При выполнении этих функций задача состоит в обеспечении оптимального экономического роста исходя из общей цели (приоритета), причём должны учитываться как внутренние, так и внешние воздействия [1].

Процессы, происходящие в экономико-кибернетической системе экономического роста, обусловлены разнообразными потоками рабочей силы, сырья, материалов, энергии, основных фондов и финансовых средств. Совокупность этих потоков образуют вектор входа системы экономического роста. Резуль-

таты протекающих в экономико-кибернетической системе процессов воплощаются в потоках, совокупность которых образует вектор выхода.

При этом если вектор входа системы экономического роста обозначить x , а вектор выхода y , то упорядоченная пара показателей $(x, y) \in X \cdot Y$ будет характеризовать функционирование системы, то есть обеспечения экономического роста основных агрегатов, в том числе и валового внутреннего продукта страны. Здесь через X обозначено множество всех векторов входа системы, а через Y множество всех векторов выхода.

Если зависимость между входами и выходами системы экономического роста аналитически сводится к формулировке $T:x \rightarrow y$, то T будет оператором функционирования системы.

В случае, если множество векторов входа и выхода отвечают характеристикам евклидовых векторных пространств, то отношение норм векторов y и x , т. е. показатель $F(x, y) = \|y\| : \|x\|$ будет характеризовать эффективность экономического роста основных агрегатов макроэкономики.

Следует отметить, что с позиции требований математической экономики особое значение имеет определение норм в векторных пространствах входов и выходов системы экономического роста. Так норма в векторном пространстве входных величин системы экономического роста должна отражать стратегию эффективного использования насыщенных запасов рынка. Одновременно норма в векторном пространстве выходных величин должна быть выражением общей стратегии экономического и социального развития республики.

Большое значение для анализа функций системы экономического роста имеет внешняя среда данной экономической системы.

Если обозначить систему экономического роста через S_v , то внешнюю по отношению к данной экономико-кибернетической системе S среду $\dot{S}$ можно выразить следующим образом:

$$\dot{S} = \frac{S_v}{S}.$$

Входящие в систему экономического роста потоки рабочей силы, материалов, энергии, информации и финансовых средств воплощают воздействие на эту систему внешней среды. И наоборот, любая система посредством исходящих из неё потоков влияют на окружающую среду.

Под поведением системы экономического роста понимается вид и способ преобразования входных потоков в потоки выхода, которые в свою очередь находятся в тесной связи с её структурой. Можно выделить две стороны поведения системы экономического роста – внутреннее и внешнее поведение, между которыми существует единство.

Под внутренним поведением системы понимается конкретный вид изменения векторов состояния экономического роста под влиянием потоков на входе. Состояние Z_t , в котором система экономического роста находится в момент времени t , зависит от её более раннего состояния и от потоков на входе, которые оказывали воздействие в предыдущем периоде времени. Отметим, что внутреннее поведение системы экономического роста рассматривается как специфический способ перехода от одного дискретного состояния системы к другому.

При описании важнейших элементов системы экономического роста важную роль играет обратная связь. Отметим, что она имеет место не только в системе экономического роста, а во всех экономико-кибернетических системах, как в их элементах, так и между элементами. Различают положительную и отрицательную обратную связь. Под положительной обратной связью понимается связь, при которой возбуждение, поступающее на вход системы по цепи обратной связи, действует на систему в том же направлении, что и основное возбуждение. Положительная обратная связь эффективно применяется в поведении системы экономического роста, в результате чего усиливается интенсивность входа системы, что приводит к увеличению интенсивности выхода, т. е. формированию экономического роста. Противоположную, однако стабилизирующую роль в экономико-кибернетических системах играет отрицательная обратная связь, при которой дополнительное возбуждение β_u , поступающее на вход системы по цепи обратной связи, действует на систему в направлении, противоположном основному входу x [2].

Итак, система экономического роста характеризуется взаимодействием между структурой, поведением и режимом функционирования в системе рыночной экономики. Считаем, что подобный подход к вопросу изучения оптимального экономического роста пока остаётся основным условием анализа связей между сбережениями, накоплением капитала и экономическим ростом.

Список использованных источников

1. Мусаев Б. Экономическая кибернетика / Б. Мусаев, И. Мусаев. – Баку, 1972. – 350 с.
2. Шикин Е. Математические методы и модели в управлении / Е. Шикин, А. Чхортишвили. – М., 2002. – 274 с.

УПРАВЛЕНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНО-ОТВЕТСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ РОССИЙСКИХ КОМПАНИЙ – ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

И. Ю. Беляева, д. э. н., профессор;

О. В. Данилова, д. э. н., профессор

ФГБОУ ВО «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации», г. Москва

В российском обществе, практически на всех его уровнях, периодически активизируются и затихают споры о роли и месте социальной ответственности бизнеса. Предметом данных споров становится как трактовка самого этого термина, так и способы её практической реализации. Взгляды на проблему поляризуются, как правило, в зависимости от материальной составляющей участников дискуссий.

Идея социального вклада в устойчивое развитие общества как необходимого компонента корпоративной культуры и отличительной черты цивилизованного ведения большей частью бизнес-сообщества уже не отрицается бизнесом активно поддерживается государственными структурами. Сейчас, когда в стране накопился целый комплекс нерешённых социальных проблем и когда сам бизнес нуждается в активной поддержке со стороны общества и власти социальные инициативы бизнеса могли бы стать особенно актуальными и позитивно воспринимаемыми.

Сегодня в России отсутствуют общепринятые стандарты и модели социальной ответственности бизнеса, что обуславливает высокую вариативность корпоративных форм социальной активности. Данное обстоятельство заставляет и бизнес, и научное сообщество предпринимать все новые шаги в направлении научного осмысления социальной ответственности бизнеса. В целом формирование корпоративной социальной ответственности в российском бизнесе проходит в соответствии общеми-

ровыми тенденциями усиления стратегического характера КСО, ориентированной на создание ценности для бизнеса и общества как результата взаимодействия заинтересованных сторон. К специфическим особенностям современного состояния КСО российских компаний следует отнести: сформировалась устойчивая группа компаний-лидеров, соответствующих лучшим мировым образцам корпоративной социальной деятельности, и существенное замедление процесса интеграции принципов КСО в корпоративную стратегию.

Во-первых, крупнейшие компании лидеры, действующие на международных рынках и/или выходящие на рынки капитала, создают комплексную систему управления «портфелем» корпоративной социальной деятельности, при выборе направлений социальных инвестиций активно используют критерий инновационности.

Во-вторых, продвижение стратегического подхода в практике КСО, позволяющего компаниям добиваться долгосрочных конкурентных преимуществ, во многом сдерживается традиционной трактовкой корпоративной социальной деятельности, «наложением» принятых на Западе аналитических схем на российскую действительность, не соотносясь с существующими реалиями.

В-третьих, в результате не сформирован так необходимый системный подход к управлению взаимодействием компаний с заинтересованными сторонами в области КСО. В связи с высокой степенью рисков при осуществлении социальных инвестиций, управление взаимодействием компаний с заинтересованными сторонами воспринимается исключительно как управление рисками, а не как процесс совместного создания ценности для бизнеса и общества.

В-четвертых, практически отсутствует информация о том, каким образом политика социальной ответственности интегрируется в общую бизнес-стратегию компаний, а имеющаяся информация носит разрозненный характер и труднодоступна для исследователей. В структуре социальных инвестиций практически всех крупных компаний сохраняется устойчивая ориентация на «внутренние» заинтересованные стороны – персонал самих компаний – социальных инвесторов, различия в направлениях социального инвестирования по отраслям экономики за последние десять лет (с 2004 г.) практически не изменились.

В последнее десятилетие масштабы социальных инвестиций российского бизнеса существенным образом не увеличиваются, а государство в отношениях с бизнесом и обществом не находит приемлемой модели взаимоотношений и решает социальные проблемы административными методами. Бизнесу в данном случае отводится роль исполнителя установок власти без экспертизы целесообразности финансируемой деятельности, оценки ожидаемых результатов, и поиска решений, удовлетворяющих в целом и компанию, и местные сообщества.

Количественный и качественный индексы социальных инвестиций российского бизнеса в период с 2003 по 2012 г. в целом не демонстрировали положительной динамики. Российская специфика существенно затрудняет реализацию принципов социальной ответственности бизнеса (табл. 1).

Таблица 1 – Индексы социальных инвестиций российского бизнеса, 2003–2012 гг.

Индексы социальных инвестиций	2003 г.	2007 г.	2011 г.
Величина социальных инвестиций на одного работника, руб.	62 193	78 942	48 077
Отношение социальных инвестиций к валовым продажам, %	1,96	3,76	8,56
Отношение социальных инвестиций к балансовой прибыли, %	11,25	6,25	3,43

Примечание. Стоимостные показатели приведены к сопоставимым значениям с помощью индекса инфляции по годам.

Источник: Ассоциация Менеджеров, 2013.

Наибольший рост социальных расходов традиционно наблюдается у компаний сырьевого сектора. Приоритетными направлениями социальных инвестиций остаются развитие персонала (43,5 %) и поддержка местного сообщества (20,3 %). Инвестирование в добросовестную деловую практику, охрану здоровья и безопасные условия труда персонала, природоохранную деятельность и ресурсосбережение находятся в диапазоне от 2,4 % до 12,2 % совокупного объема корпоративных социальных инвестиций.

Закономерность последних лет – значительный рост корпоративного социального инвестирования в отношении местных

сообществ на территориях присутствия крупных бизнес-структур. Причина активизации взаимодействия государства и бизнеса заключается в том, что ни бизнес, ни государственные органы власти, ни общественные организации не могут самостоятельно и рационально решить социальные и экономические задачи регионов. Крупные предприятия исторически являлись градообразующими. Жизнь всего города зависела от того, насколько полно и регулярно крупнейшее городское предприятие финансирует социальную сферу. И, несмотря на реструктуризацию и выведение непроизводственных объектов с балансов предприятий, эта зависимость сохраняется. Хотят градообразующие компании или нет, но им постоянно приходится готовить «сети» к отопительному сезону, строительство и реконструкцию объектов социальной инфраструктуры, административных зданий, покрывать долги по детским пособиям, оказывать «добровольную» помощь ветеранам и инвалидам.

Данные 2011 г. (табл. 2) подтверждают, что важнейшим направлением корпоративных социальных инвестиций остаётся развитие персонала. Различия между группами отраслей в этой области не существенны – 42,1 % в сфере услуг, 45,9 % в сырьевом секторе.

Таблица 2 – Направления социального инвестирования по секторам экономики в 2011 г.

Сектор экономики	Развитие персонала, %	Охрана здоровья и Безопасные условия труда персонала, %	Добросовестная деловая практика в отношении потребителей, %	Добросовестная деловая практика в отношении поставщиков и иных деловых партнёров, %	Поддержка местного сообщества, %	Природоохранная деятельность и ресурсосбережение, %	Другое, %
Сырьевой сектор	45,9	20,1	00	0,1	11,0	19,1	3,8
Перерабатывающий сектор	42,6	6,6	10,9	0,8	15,1	15,3	8,7
Сфера услуг	42,1	7,8	3,8	6,2	34,7	2,2	3,2

Источник: Ассоциация Менеджеров, 2013.

Мировой опыт и отечественная практика последних десятилетий подтверждает, что территории базирования крупного бизнеса (особенно сырьевой специализации) становятся местом, где пересекаются интересы различных социальных групп по поводу распределения ресурсов и общественного продукта. Основой для плодотворного взаимодействия бизнеса, власти и населения на региональном и местном уровнях является достижение баланса интересов бизнес – структур, субъектов государственного управления и местных сообществ. «Перекося» означает ущемление интересов одной из сторон и предопределяет неэффективность тех или иных решений и мероприятий, прежде всего, в долгосрочном плане. В свободном, бесконтрольном режиме все перечисленные субъекты вероятнее всего будут пытаться решать поставленные задачи исходя из собственных объективно существующих интересов. Чёткое определение сферы социальной ответственности государства и сферы, которую в регионах присутствия должен закрывать своей деятельностью крупный бизнес, позволит обеспечить решение приоритетных задач устойчивого развития как национальной экономики в целом, так и отдельных административно-территориальных образований.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ НАСЕЛЕНИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Б. К. Джазыкбаева, докторант PhD

*Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза,
г. Караганда*

На нынешнем этапе развития Казахстана ключевым направлением долгосрочной социально-экономической политики государства стало последовательное улучшение качества и уровня жизни населения на основе повышения конкурентоспособности национальной экономики.

Переход от патернализма к адресной социальной помощи был определён в качестве одной из стратегических задач развития страны на современном этапе, что потребовало выработки нового экономического механизма регулирования социальных отношений, соответствующего рыночной системе хозяйствования. В этой связи, одним из важных направлений социальной

модернизации является развитие механизмов социализации социально уязвимых категорий, в первую очередь, инвалидов и людей с ограниченными возможностями. В последние годы в РК удалось приостановить рост инвалидности. Общая численность инвалидов в стране составляет около шестисот десяти тыс. человек, в т. ч. более шестидесяти пяти тысяч детей-инвалидов. Более 90 тыс. лиц с особыми потребностями ежегодно получают специальные социальные услуги. Гарантированные государством социальные услуги предоставляются гражданам бесплатно, а дополнительные услуги – на условиях частичной и полной оплаты. Создана возможность выбора формы социального обслуживания – в условиях стационара, полустационара, ухода на дому.

За два последних года местными исполнительными органами проведена паспортизация свыше 18 тыс. объектов социальной инфраструктуры, по итогам которой 14,5 тыс. объектов подлежат адаптации в части обеспечения доступа инвалидам.

По инициативе общественных объединений инвалидов используются услуги социального такси. В настоящее время в областях функционирует 102 «Инватакси», которые ежегодно выполняют более ста девяносто тысяч заявок от инвалидов. В бюджете 2014 года на эти цели предусмотрено более девяносто млн тенге.

При Правительстве РК создан и работает Координационный совет в области социальной защиты инвалидов, в котором из 25 членов шестнадцать – представители НПО. Новой инициативой реализации прав лиц, имеющих инвалидность, стало введение института советника при акимах областей, которых уже насчитывается 14 человек в 14 регионах страны.

Вместе с тем, наряду с позитивными сдвигами в многовекторной работе по социализации инвалидов в ней сохраняются и определённые проблемы. Невелики размеры социальных пособий, выплачиваемых инвалидам, сохраняются препятствия и ограничения жизнедеятельности, связанные с ограниченной доступностью окружающей среды и рабочих мест.

Создание и развитие системы управления социально-экономическими процессами связаны не только с необходимостью удовлетворения растущих потребностей населения, но и с управлением процессом развития социальной сферы на рациональной основе, а также эффективным функциониро-

ванием соответствующих институциональных учреждений и организационно-правовых структур. Действенное управление социально-экономическими процессами может быть реализовано на основе единого социального пространства, в рамках которого возможно использование критериев оценки социальной услуги, её эффективного потребления.

Развитие социальной сферы зависит от уровня развития материального производства, объёма созданного национального дохода и его распределение между производственной и непроизводственной сферой. Материальные и духовные блага, предоставляемые предприятиями и учреждениями социальной сферы, удовлетворяя личные потребности людей, являются важнейшим фактором воспроизводства рабочей силы и интенсификации производства. Инфраструктура все в большей степени становится социальным ускорителем экономического развития.

Таким образом, социальная сфера республики должна обеспечить решение важнейших задач развития региона, к которым относятся: адресная социальная помощь, сохранение социальных гарантий, улучшение демографической ситуации, укрепление здоровья жителей республики, удовлетворение разнообразных образовательных запросов населения, трудоустройство, укрепление семьи, сохранение и воспроизводство духовно-нравственного потенциала городов и поселений, удовлетворение культурных запросов всех категорий населения.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ УГЛУБЛЕНИЯ СТРУКТУРНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В ЭКОНОМИКЕ

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор
Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

В условиях приспособляемости работы всех сфер экономики в стрессовой ситуации, вызванной энергетическим кризисом, необходимым является создание новых благоприятных условий для развития инновационного предпринимательского бизнеса.

Важнейшей задачей при этом должно являться не только стимулирование инновационной деятельности предпринима-

тельства, но и совершенствование системы льгот и преференций при осуществлении инновационно-инвестиционных процессов.

Для реализации этой задачи в Республике Узбекистан был принят ряд дополнительных правовых норм, направленных на дальнейшее улучшение инновационно-инвестиционной привлекательности отечественных предприятий. При этом реализация проектов, стоимость которых превышает 50 млн долларов, в которых доля иностранного инвестора составляет не менее 50 процентов нового строительства производственной инфраструктуры, осуществляется за счёт вложений государства. Об этом наглядно свидетельствует реализуемый проект по строительству, реконструкции и электрификации железных дорог, восстановлению и модернизации железнодорожного грузового и пассажирского транспорта, на что освоено в эквиваленте свыше 630 млн долларов, более половины из которых направлено на строительство электрифицированной железнодорожной линии Ангрен-Пап. Наряду с этим произведена реабилитация железнодорожных путей, протяжённостью 240 километров, собственными силами построено 650 грузовых и 20 пассажирских вагонов, реконструирован железнодорожный вокзал в городе Карши. Скоростными поездами «Афросиёб», курсирующими между Ташкентом и Самаркандом, в 2014 году перевезено свыше 180 тысяч пассажиров [1].

В условиях углубления структурных преобразований в экономике актуальной задачей становится приоритетное развитие инновационных высокотехнологических производств, ориентированных на выпуск инновационно качественных продуктов, направленных на повышение конкурентоспособности отечественных предприятий на мировых рынках продукции, а также модернизацию производства, ускоренное обновление всех сфер экономики. Это может быть достигнуто за счёт инвестиций в инновационный сектор, что проявляется в исключительно максимальном стимулировании предприятий при развитии наукоёмкой продукции, для достижений в области науки и т. п., для чего выделяются субсидии на всех этапах развития предприятий, при этом важная роль отводится малому инновационному бизнесу. Именно этому сектору экономики государство выделяет займы, оказывает практическую помощь в получении под гарантии или поручительства кредитов коммерческих банков. Поэтому привлечение в инвестиционную деятельность

предприятий всех сфер, в условиях активизации их деловой активности является архиважным. Разумеется, без инновационной деятельности предприятий нет прогресса, она определяет перспективы развития предприятий, в частности, и всей экономики в целом.

Особое место в реализации программы мер по обеспечению модернизации производственного потенциала страны занимает активная и адресная инвестиционная политика, ориентированная на обеспечение инновационного развития экономики.

Все это должно способствовать не только ресурсосбережению и импортозамещению, но и оптимизации и улучшению структуры промышленности, а также повышению в ней доли обрабатывающих отраслей и производств. Разумеется, что намеченная инновационная стратегия и тенденция имеет не только прямое отношение к предприятиям, но и во многом решается ими же и во благо их настоящего и будущего. Следовательно, необходимо способствовать продлению сроков функционирования инновационных предприятий, нежели традиционных. Ибо, как свидетельствует не только мировой, но уже и отечественный опыт, предприятия, функционирующие вне современных инноваций, не имеют большой перспективы, не выдерживают, или, по крайней мере, не могут выдержать развивающуюся с каждым днём конкуренцию.

Список использованных источников

1. Каримов И. А. Создание в 2015 году широких возможностей для развития частной собственности и частного предпринимательства путём осуществления коренных структурных преобразований в экономике страны, последовательного продолжения процессов модернизации и диверсификации – наша приоритетная задача / Каримов И. А. // Народное слово, 17 января, 2015. – С. 1–3.

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ УСЛУГАМИ

***Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор
Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд***

В сфере услуг необходимо движение от «обслуживания» к «услугам», деятельность финансовых институтов должна все в большей степени принимать во внимание экономические усло-

вия и социальную среду. Должны быть переосмыслены цели развития сферы финансовых услуг.

В условиях рыночной экономики сфера финансовых услуг играет важную роль как экономический институт и государства в целом и его отдельной территории, в частности, поэтому, следует принципиально перестроить финансовые институты, в рамках которых функционируют становящиеся все более разнообразными финансовые услуги.

Экономика будущего нуждается в финансовых институтах, позволяющих сориентировать качество оказываемых услуг по сферам деятельности клиентов.

Принимая во внимание меняющиеся ценности и новые цели, которые появляются в сфере услуг своеобразного цивилизованного путешествия, следует иначе подходить, как к способам оказания услуг, так и к их инструментарию. И тогда, в будущем, если мы захотим избежать больших кризисов, придётся умело передвигаться в ареале своеобразного треугольника развития услуг, уравновешенного в экономическом, экологическом и социальном плане. Вершину этого треугольника, безусловно, составляют ценности, финансовые институты и финансово-кредитная политика в узком смысле этого слова.

Эффективными могут быть те стратегии развития финансовых услуг, та финансово-кредитная политика, которые могут исходить из корректной экономической теории услуг. Теория стечения обстоятельств развития услуг отвечает на вопрос, что от чего зависит в долгосрочных процессах развития. В свою очередь, инновационный подход к реализации финансовых услуг – это нормативный подход к реализации финансовых услуг, демонстрирующий, как на основе теории финансовых услуг можно построить лучшие виды инновационных услуг в будущем.

Назовём основные или главные черты теории стечения обстоятельств развития теории финансовых услуг:

1. Отказ от любого фактора, слишком односторонне направляющего поиск ответов на конкретные вопросы по реализации тех или иных видов инновационных финансовых услуг.

2. Неприятие слепого подчинения какому бы то ни было предложению (рекомендации или линии административного указания), поиска объективной истины по реализации тех или иных видов финансовых услуг без уступок, расхожих с консенсуальными истинами.

3. Отказ от попыток создать универсальную теорию финансовых услуг, переключение внимания на специфические черты услуг, неразрывно связанных с нефинансовыми услугами.

4. Междисциплинарный подход, в рамках которого в экономических рассуждениях используются достижения других наук, особенно права, науки об управлении, науки о риске, науки о страховании, науки об Интернете.

5. Учёт экономических ситуаций.

6. Перемещение в многомерном пространстве, состоящем из конкретного исторического, институционального, социального, экономического измерений.

7. Отделение целей служебной деятельности конкретного финансового института от средств их достижения.

8. Инструментальная гибкость, открытая для разнонаправленных поисков безопасных мер реализации финансовых услуг, подходящих для конкретной экономической ситуации, например, в условиях кризисов, роста инфляции.

Итак, вышеуказанные меры, способные эффективно реализовать различные виды услуг и развивать теорию финансовых услуг должны опираться на новый аналитический и теоретический подходы, принимающие во внимание отличные от существовавших прежде условий хозяйствования деятельности, появившихся в результате реформирования экономики в посткризисный период. Поскольку, не зная особенностей функционирования услуг на финансовом рынке в широком смысле слова, нельзя понять более сложные или лёгкие виды финансовых услуг – и их рост и развитие.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Н. М. Краус, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Для розробки базових основ керованості процесом інституціоналізації інноваційної економіки України потрібно мати систематизоване, структуроване уявлення про закономірності цього процесу, який до того ж відбувається за умов комплексної та системної модернізації національної економіки. Сьогодні

процес інституціоналізації інноваційної економіки характеризується різноплановістю і суперечністю форм та методів управління.

Так як, інституціоналізація являє собою синергетичний процес переходу від самокерованих і самоконтрольованих явищ до організованих й керованих та його можна розглядати як процес формалізації соціальних відносин, перехід від неформальних відносин (об'єднань, угод, переговорів) і неорганізованої діяльності до створення організованих структур з ієрархією влади, регламентацією відповідної діяльності [1], то ми зробимо спробу представити наглядно на рис. 1 загальну структурно-функціональну модель інноваційної економіки України та її інституціональний базис.

«Інститути створюються людьми. Саме індивідууми розвивають і змінюють інститути, при цьому формуються можливості, якими володіють члени суспільства. До того ж підприємства і організації створюються для того, щоб використати ці можливості і в міру свого розвитку вони ж і змінюють інститути» [2, с. 19].

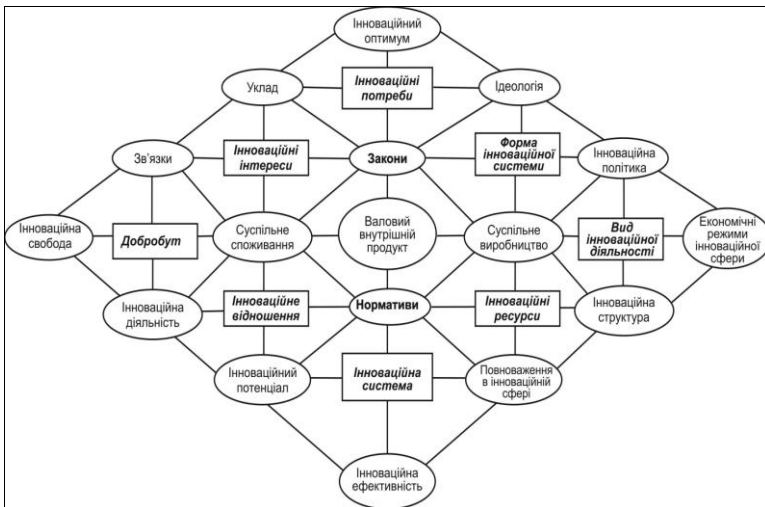

Рисунок 1 – Структурно-функціональна модель інноваційної економіки України та її інституціональний контекст (авторська розробка)

Інституціоналізацію інноваційної економіки потрібно розглядати і вивчати дуалістично. По-перше, як стабілізацію, адаптацію, закріплення існуючих, так званих «старих» інститутів. По-друге, як створення, формування та хабітуалізацію «нових» інститутів.

Слід зауважити, що взятий урядом курс на формування інноваційної економіки в Україні неможливий без побудови конкурентоспроможної в глобальному середовищі національної інноваційної системи. На наше глибоке переконання, ефективно-працюючою можна буде вважати її в тому випадку, коли вона (інноваційна економіка) характеризуватиметься сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих інститутів-організацій, які зайняті виробництвом та комерціалізацією знань, наявністю комплексу інститутів фінансового, соціального, інформаційного, нормативно-правового характеру. До того ж всі ці інститути повинні забезпечувати результативну взаємодію наукових, освітніх, некомерційних та підприємницьких установ і структур держави.

Стає очевидним і той факт, що без інституціоналізації інноваційної економіки є неможливим підвищення ефективності ринку інновацій та конкурентоздатності вітчизняної інноваційно-орієнтованої економіки.

Список використаних джерел

1. Новая философская энциклопедия [Електронний ресурс] : в 4 т. / под ред. В. С. Стёпина. – М. : Мысль, 2001. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/8399/ – Назва з екрана.
2. Ковальчук Ю. А. Роль государственного регулирования и институциональной среды в условиях инновационной экономики / Ю. А. Ковальчук, С. Г. Поляков, И. М. Степнов // Инновации. – № 3 (173). – 2013. – С. 18–25.

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА РЕДУКЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ФЕНОМЕНІВ У СТРУКТУРІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н. О. Лобода, к. е. н., доцент
Львівська державна фінансова академія

Реформування системи бухгалтерського обліку і звітності відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності є складовою частиною заходів, спрямованих на розвиток рин-

кових відносин. Побудова нових економічних стосунків неможлива без активізації інвестиційних процесів і поліпшення якості управління ними на рівні окремих суб'єктів господарювання. Сприятливий інвестиційний клімат, що формується завдяки впливу внутрішніх і зовнішніх чинників допомагає успішно залучати фінансові ресурси в міру їх потреби на розв'язання економічних, екологічних та соціальних потреб суспільства.

Важливість проблеми поліпшення інвестиційного клімату привертає постійну увагу до цієї теми вчених в Україні та за її межами. Значний внесок у розробку теоретичних і методичних питань обліку фінансових інвестицій зробили такі вітчизняні вчені, як Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, С. Ф. Голов, Я. Д. Крупка, П. О. Куцик, Є. В. Мних, М. С. Пушкар, В. С. Рудницький, В. В. Сопко, О. М. Чабанюк та інші. Серед визнаних зарубіжних науковців, які займалися проблемами інвестицій, необхідно відзначити У. Шарапа, Т. Сааті, М. Алексєєва, Х. Андерсона, В. Бочарова, Л. Гітмана, В. Ковальова, Ч. Хонгрена, С. Lawrence, С. Camerer R. Thaler, A. Shleifer та інші. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених у дослідженні означеної проблематики варто все-таки зауважити, що на сьогодні ряд теоретичних і практичних питань не знайшли свого повного вирішення та залишаються дискусійними. Реформування системи бухгалтерського обліку і звітності відповідно до міжнародних стандартів ставлять нові завдання та вимагають комплексного підходу до розв'язання поставленим проблем.

У процесі господарської діяльності підприємство може використовувати тимчасово вільні кошти для інвестування в окремі об'єкти різних галузей економічної діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціальних цілей. Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1].

У бухгалтерському обліку основним пріоритетом є правильний облік відображення діяльності будь-якого підприємства для отримання інформації щодо фінансового результату за визначений період роботи. Для удосконалення обліку фінансових інвестицій необхідно розробити комплексну систему, яка б ґрун-

тувалася на специфічних умовах економічного і політичного життя України.

Найбільше проблем при цьому виникає при оцінці та обліку інвестицій. В бухгалтерському обліку повинні розрізнятися як окремі об'єкти фінансових інвестицій, що утримуються для одержання прибутку, контролю та інших вигод, і активи, що придбані з метою подальшого продажу. Для професійних торговців, основою діяльності яких є купівля-продаж цінних паперів, такі інвестиції є звичайним товаром. Тому, норми і правила, визначені П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», повинні стосуватися усіх підприємств, крім бюджетних установ і професійних торговців цінними паперами [2].

Фінансові активи, що придбані і утримуються для подальшого продажу, хоч і віднесені за П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» до інвестицій, повинні відображатися в обліку як товар. Дохід від таких інвестицій формується від різниці в ціні, а не за рахунок ринкових механізмів інвестування (дивідендів, відсотків, приросту капіталу). Інвестиції в пов'язані сторони згідно П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» обліковуються за методом участі в капіталі на субрахунку 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі» [2]. Не зважаючи на обов'язковість, більшість інвесторів, які мають суттєвий вплив на об'єкти інвестування не застосовують в обліку метод участі в капіталі. Підвищення корисності та оперативності отримання бухгалтерської інформації щодо операцій з фінансовими інвестиціями можна досягти шляхом комп'ютеризації бухгалтерського обліку та складання звітності. Отже, враховуючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що фінансові інвестиції хоча і набувають все більшого поширення, однак і на сьогоднішній день залишаються відносно новим та недостатньо дослідженим явищем у діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ (зі змінами і доповненнями).
2. П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» : затв. нак. МФУ від 26.04.2000 р. № 91 (зі змінами та доповненнями).

ІНТЕГРАТИВНА КООПЕРАТИВНА МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

О. В. Манжура, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

В умовах соціальної ринкової економіки динаміка економічного розвитку характеризується та супроводжується появою перехідних, змішаних, близьких і інтегрованих форм кооперації. В Україні сформувалася інтегральна модель розвитку сфери споживчої кооперації України, яка поєднує відносини, властиві класичній моделі споживчої кооперації, а також моделям кооперації працівників у сфері торгівлі та кооперації підприємців – роздрібних торговців[1]. Останні дві підприємницькі моделі сприяють збільшенню обсягів і підвищенню економічної ефективності діяльності споживчих товариств, що дозволяє формувати фінансові ресурси для відтворення дії механізму кооперативних виплат і виплат на паї, забезпечувати відтворення кооперативної ідентичності сфери споживчої кооперації. Особливістю і протиріччям розвитку відносин інтеграції у сфері споживчої кооперації є тенденція до розвитку моделі кооперації працівників у сфері торгівлі за умови деформації та дезінтеграції моделі сфери споживчої кооперації.

Модель – спрощений об'єкт, що зберігає найважливіші властивості реально існуючого об'єкту або системи. Кооперативна модель національного господарства – це заснований на кооперативній формі організації сегмент фінансово-кредитної сфери, а також галузей виробництва, обміну і споживання, взаємопов'язаних між собою поділом праці.

Пропонується тривимірна інтегральна модель кооперативних господарств, яка передбачає взаємодію споживчих, аграрних і кредитних кооперативів. В основі її розвитку мають бути такі основні принципи [2]: посилення кооперативних засад в економіці; утвердження в Україні соціально-політичного, економічного та правового консенсусу з питань кооперативного руху; гарантування недоторканості кооперативної власності та повної самостійності в управлінні нею; рівноправне функціонування кооперативних формувань нарівні з іншими суб'єктами національної економіки; запровадження мотиваційного механізму для активізації розвитку всіх складових національного кооперативного руху; активне залучення споживчої кооперації до формування самодостатнього внутрішнього ринку товарів і послуг;

реалізація інвестиційно-інноваційної моделі розвитку кооперативних систем та їх фінансово-кредитна підтримка.

На рис. 1 наведено формалізацію інтегративної кооперативної моделі національного господарства. Інтегративна кооперативна модель національного господарства побудована в першому квадранті Декартової системи координат, де по віссю Х представлено горизонтальну інтеграцію, віссю Y – вертикальну інтеграцію. Поле квадранта представлено вільним ринком, що діє за об'єктивними законами і за загальними рамковими правилами, встановленими центральною владою та органами місцевого самоврядування. Суб'єктами взаємодії є держава, місцеві органи самоврядування і кооперативні суб'єкти. Держава на цьому ринку виконує прямі і опосередковані функції. Основне її завдання полягає у створенні відповідного інституціонального середовища розвитку кооперативів (реалізується опосередковано), пряма державна фінансова підтримка полягає у видачі бюджетних субсидій і компенсації процентних ставок за кредитами на конкурсній основі, переважно сільськогосподарським кооперативам.

Кооперативні процеси у сільському господарстві носять характер горизонтальної, вертикальної, виробничої кооперації. Горизонтальна інтеграція передбачає об'єднання спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з однотипним або близьким за характером видом діяльності, а також із кредитними спілками.

Вертикальна сільськогосподарська інтеграція поєднує процеси виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської діяльності, обслуговування виробничих сільськогосподарських кооперативів, дослідження кон'юнктури ринку, інновацій, ціноутворення тощо. Формами вертикальної інтеграції є: контрактна, асоціативна, поглинаюча.

Основою пропонованої інтегративної кооперативної моделі має стати трирівнева (пірамідальна) кооперативна банківська система з обов'язковим проходженням структуроутворюючих процесів «знизу вверх» (місцевий, регіональний і національний рівень). Створення системи кооперативних банків дозволить зосередити грошові ресурси сільського населення, забезпечити раціональне фінансування аграрної галузі та оперативне реагування на її потреби, а також здешевити кредити для сільгоспвиробників. Використовуючи досвід зарубіжних країн, можна запропонувати схему створення кооперативних банків в Україні за фінансової підтримки держави.

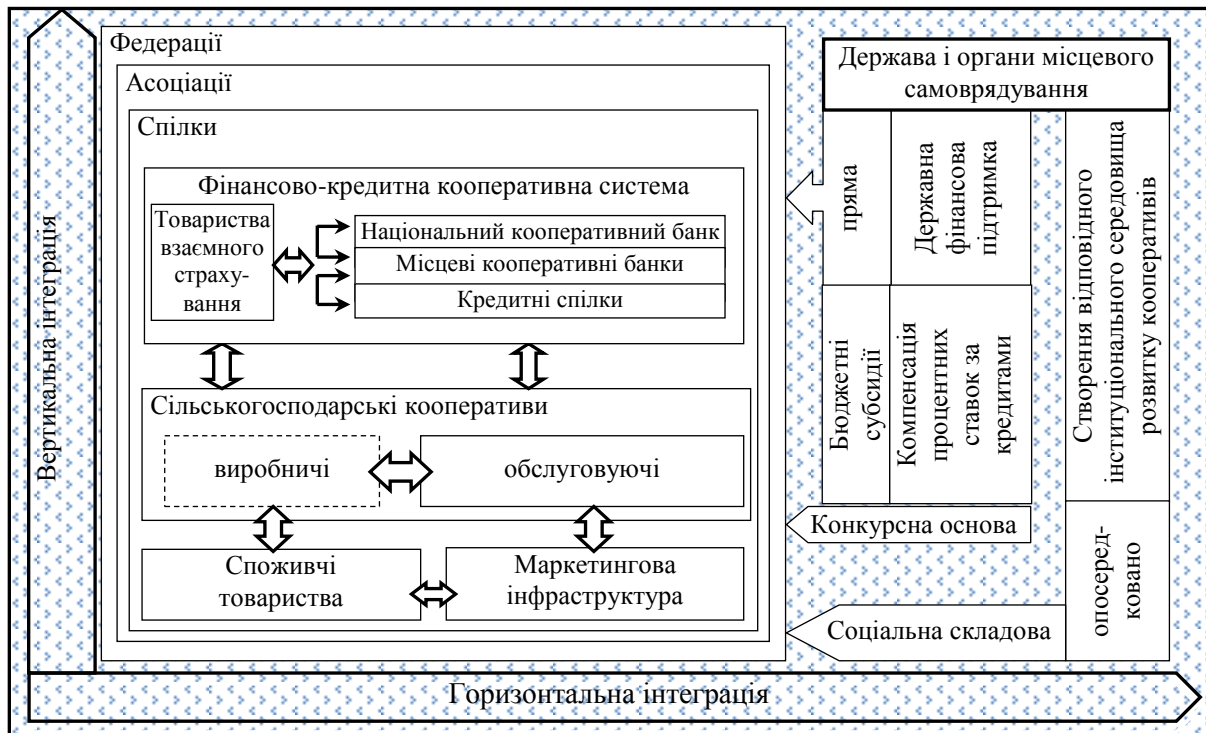
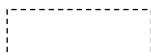

Рисунок 1 – Формування інтегративної кооперативної моделі національного господарства (авторська розробка)

Умовні позначення:

– вільний ринок, що діє за об'єктивними законами і за загальними рамковими правилами, встановленими центральною владою та органами місцевого самоврядування;

– проміжна форма господарювання, яка еволюціонує у обслуговуючі кооперативи.

Список використаних джерел

1. Скляр Г. П. Механізм забезпечення фінансової стійкості підприємств споживчої кооперації та його удосконалення в умовах перехідної економіки [Електронний ресурс] / Г. П. Скляр, О. О. Педик // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/num/Cskljar.htm>. – Назва з екрана.
2. Мащенко В. П. Співпраця трьох гілок кооперації – кредитної, сільськогосподарської і споживчої: шлях до підвищення добробуту та соціальної захищеності населення України [Електронний ресурс] / В. П. Мащенко // Українська кооперація. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/> – Назва з екрана.

СИСТЕМА АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

І. Ю. Мелушова, к. е. н., доцент;

М. А. Вівденко, аспірант

*Харківський державний університет харчування та торгівлі,
м. Харків*

Нестійкість середовища господарювання в ринковій економіці обґрунтовує потребу докорінних змін у процесах управління підприємствами. Підприємство – це система, що забезпечує ринок конкурентоздатною продукцією чи послугами, отримуючи при цьому прибуток. Сучасна діяльність підприємства характеризується невизначеністю ринку, поведінки керівників, конкурентів та органів влади, що вимагає від підприємства постійно пристосовуватись до змін і реагувати на впливи з боку зовнішнього оточення. Відсутність необхідної маневреності та адаптивності організації може призвести до ряду негативних наслідків. Це вимагає від підприємства постійного вдосконалювання методів господарювання. Зростання масшта-

бів виробництва, ускладнення його структури та розширення номенклатури продукції робить неминучим перехід до гнучких та адаптивних систем управління. Управління змінами на вітчизняних підприємствах повинно орієнтуватися не лише на вирішення існуючих проблем, а й на використання наявних можливостей, переваг і сильних сторін підприємства. Іншими словами, управління змінами в організації повинно здійснюватися на основі адаптивного методу, який передбачає застосування як основу організаційної зміни наявного потенціалу підприємства й виявлення його резервів.

Виходячи з цього, вдосконалення шляхів прийняття управлінських рішень має бути направлене на відмову від агресивних моделей планування і перехід до методів адаптивного управління, що підвищує гнучкість та адаптивність фірми в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Адаптивна система – система, яка в процесі розвитку і функціонування показує спроможність до цілеспрямованого пристосування в складних середовищах [1]. Щоб створити і реалізувати адаптивну систему управління підприємством потрібно дізнатися, які параметри організаційної системи, стиль і особливості управлінської політики і політики в сфері маркетингу призводять до отримання найбільш ефективніших результатів, а які заважають розвитку підприємства [2]. Мета адаптивного управління полягає у пошуку найбільш ефективних шляхів затвердження і впровадження рішення, яке націлено на роботу й розвиток підприємств у конкурентному середовищі. Головна ціль адаптивного управління представляє собою підтримання внутрішньої стійкості системи в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Функціонування адаптивної системи управління підприємств створює правила, котрі регламентують взаємодію елементів і параметрів системи. Оскільки вдосконалення структури системи пов'язано з встановленням просторових, синтетичних, часових і функціональних зв'язків, то однією з головних задач створення адаптивної системи управління підприємством є синтез механізму й структури функціонування системи, вибір мети управління адаптивною системою [3].

Адаптивна система, на відміну від системи із постійними параметрами, здійснює автоматичне підстроювання параметрів, забезпечуючи тим самим виконання основної умови – показника

якості – в процесі нормального функціонування систем. Основні показники якості для системи управління включають в себе точність, надійність, стійкість, зручність експлуатації керівником, оптимальне число ієрархічних рівнів, мінімізація витрат, швидкодія, а результатом адаптивного управління є підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Таким чином, основною задачею адаптації в умовах, що змінюються, є формування гнучкої системи управління, здібної до самоорганізації і перебудови. Вона повинна відповідати критерію оптимальності діяльності організаційної системи управління – характеризувє мету, яку повинна досягти система управління по своїх визначальних показниках якості при заданих обмеженнях.

Список використаних джерел

1. Осовська Г. В. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2003. – 196 с.
2. Міщенко А. П. Стратегічне управління : навч. посіб. / А. П. Міщенко. – К. : Центр навчальної л-ри, 2004. – 366 с.
3. Кравченко С. А. Адаптация экономического механизма функционирования сельскохозяйственных предприятий к условиям рынка : монография / С. А. Кравченко. – К. : ННЦ ИАЭ, 2008. – 444 с.

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА В ІНСТИТУЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ

І. В. Минчинська, ст. викладач

*Національний університет державної податкової служби України,
м. Ірпінь*

Економічна діяльність суб'єктів господарювання здійснюється в певному інституційному середовищі, від якого залежить ефективність їх взаємодії та функціонування. В теорії інституціоналізму поняття «інституційне середовище» авторами трактується по-різному: від характеристик зовнішнього середовища, правил гри, певної форми організаційних відносин до системи базисних та інфраструктурних економічних інститутів [1]. На нашу думку, під терміном інституційне середовище слід розуміти визначення запропоноване Д. Нортон та Л. Девісом – сукупність базових політичних, соціальних та юридичних правил, які створюють базис для виробництва, обміну та розподілу

[2, с. 5–6]. Систему соціально-економічних інститутів, які впливають на напрями та форми реалізації економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності, визначають як інституційну структуру. Тобто, інституційна структура це певний впорядкований набір інститутів, які створюють матриці економічної поведінки, що визначають обмеження для господарюючих суб'єктів, які формуються в межах тієї чи іншої системи координації господарської діяльності [3, с. 23].

Сукупність інститутів являє собою складну структуру, елементи якої відрізняються та по-різному пов'язані між собою. Так, Д. Нортон було введено чітке структурування інституцій на неформальні та формальні. Під неформальними інституціями він розуміє існуючі неофіційні обмеження – традиції, звичаї, «неписані» правила поведінки, господарська етика та ментальні стереотипи; під формальними – офіційні правові обмеження, які є результатом надання правових меж інституційним нормам суспільства, тобто їх юридичним закріпленням та відповідним організаційним втіленням [4, с. 4]. Відповідно до зазначеної класифікації інститут банкрутства відноситься до другої групи.

Інституційну структуру можливо представити за допомогою 4 інституційних рівнів [5, с. 98]: наноекономічні норми, визначають соціально-економічну поведінку індивідуумів та тісно пов'язані з ментальними та культурними особливостями громадян даної країни або місцевості (традиції, рутини, правила); мікроекономічні інститути відносяться до діяльності та взаємодії організацій (підприємств) між собою та з ін. зацікавленими в їх діяльності суб'єктами (контракти, організації та фірми, домашні господарства, трансакційні витрати); система інститутів мезоекономіки (інститут конкуренції; інститут ліберального економічного порядку; гроші, товар та капітал; інститут банкрутства та ін.) та система інститутів макроекономіки, що визначають макроекономічні процеси (інститут державної власності, оподаткування та комерційних банків; соціальні інститути тощо).

Крім того, інститути можливо також умовно класифікувати на [6, с. 36–40]: правові та регулюючі інститути, інститути розвитку людського капіталу та інститути координації та розподілу ризиків. За даним класифікаційним поділом інститут банкрутства відноситься до правового інституту.

Отже, наведена вище класифікація інститутів та визначення місця інституту банкрутства в ній, дозволяє краще розуміти інституційну структуру економіки та взаємозв'язок між окремими її елементами.

Список використаних джерел

1. Кондратов М. В. Теоретические подходы к понятию «институциональная среда» [Електронний ресурс] / М. В. Кондратов, Р. И. Гарилов // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 11–9. – С. 1908–1911. – Режим доступу: www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=10002748. – Назва з екрана.
2. Davis L. Institutional Change and American Economic Growth / Davis L., North D. – Cambridge, 1971.
3. Вольчик В. В. Институциональная и эволюционная экономика : учеб. пособие / В. В. Вольчик. – Ростов н/Д : Изд-во ЮФУ, 2011. – 228 с.
4. North, Douglass C. Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. – New York : Cambridge University Press, 1990 (first published), 152 p.
5. Ключня В. Л. Институциональная среда Республики Беларусь и эффективность хозяйственного законодательства [Електронний ресурс] / В. Л. Ключня, А. В. Черновалов // Веснік БДУ, Сер. 3. – 2009. – № 1. – С. 95–103. – Режим доступу: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/4700>. – Назва з екрана.
6. Фрейнкман Л. М. Анализ институциональной динамики в странах с переходной экономикой / Л. М. Фрейнкман, В. В. Дашкеев, М. Р. Муфтахетдинова. – М. : ИЭПП, 2009. – 252 с.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ХОЛДИНГОВИМИ КОМПАНІЯМИ

Т. А. Навроцька, ст. викладач

Національний транспортний університет, м. Київ

Основні принципи ефективного управління холдинговими компаніями сформувалися в західних країнах та із певною часткою адаптації вони можуть бути застосовні і до вітчизняних умов. До таких принципів ми можемо віднести наступні:

- реструктуризація та удосконалення форми управління;
- певна автономія та всебічне заохочення ініціативи і підприємництва;

- прагнення до швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища;
- формування партнерських стосунків із споживачами;
- найбільш повне використання практичного досвіду, знань, навичок та вмій усього персоналу організації;
- орієнтація на ключові цінності споживачів та суспільства в цілому;
- удосконалення функцій управління (за рахунок високого рівня централізації матеріальних та нематеріальних активів);
- впровадження принципів програмно-цільового управління, які передбачають більш гнучку і мобільну структуру управління, що позбавляє холдинги від недоліків існуючих форм організації економічної діяльності;
- можливість впровадження в компанії сучасних та значно ефективніших організаційних структур управління, а саме матричної, або проективної структури управління, які на сьогодні дуже популярні за кордоном та найчастіше використовується для подолання міжвідомчих бар'єрів, так як у таких структурах практично не існує ієрархії, присутні лише умовні кордони між центрами отримання прибутку і відповідальністю (у одного виконавця можуть бути водночас декілька керівників).

Такі форми управління господарською діяльністю можна зустріти і у вітчизняних умовах, Управління в холдингових компаніях може здійснюватися за двома принципами: за галузевим (тобто, сукупністю дочірніх фірм певного профілю) та за функціональним принципом управління (планування, фінансування дослідження ринку, збут та ін.).

Вищим органом управління холдинговою компанією – як акціонерного товариства, є збори акціонерів материнської компанії, адміністративні ж підрозділи лише керують діяльністю дочірніх фірм. На найвищому рівні управління холдингової компанії зазвичай визначаються її інвестиційна стратегія, технологічна політика і розробляються перспективні проекти.

Цілком достатньо самостійності і у дочірніх фірм. Мірою їх самостійності, по-перше, виступає частка прибутку, що знаходиться в їх розпорядженні. Крім того, дочірні підприємства стають активними учасниками процесу управління, в тому числі вони отримують можливість самостійно і більш ефективно вирішувати власні завдання із оперативного управління.

Підприємства малого і середнього бізнесу за допомогою створення дочірніх фірм прагнуть розширити свою діяльність, розвинути ділові зв'язки, придбати податкові, кредитні й інші переваги. Утворення фінансово-промислових груп дозволяє істотно збільшити економічний потенціал господарського об'єднання, зміцнити його інвестиційні ресурси, підвищити рентабельність і технологічний рівень виробництва. Основне завдання холдингової компанії – це ефективне управління підпорядкованими підприємствами, що входять до складу холдингу.

Метою такого управління є впорядкування процесу впливу на підпорядковані об'єкти з боку суб'єкта управління – головної компанії, і як наслідок – збільшення прибутку компанії та скорочення її втрат.

Для холдингових компаній характерно проведення узгодженої інвестиційної та збутової політики.

Метою холдингових компаній є реалізація всього необхідного циклу технологій з найменшими витратами і найбільшим економічним ефектом.

При такій організації управління, головна компанія спрямовує діяльність дочірніх фірм через своїх представників в органах управління і, насамперед, у Раді Директорів компанії.

Як вже зазначалося вищим органом управління підприємствами, що об'єднані в холдинг, який зареєстрований як акціонерне товариство, є загальні збори акціонерів материнського підприємства. Сформовані ним адміністративні органи управління скеровують як його власну діяльність, так і роботу дочірніх фірм і підприємств.

РЫНОК ТРУДА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

***О. С. Носкова,** начальник отдела социально-политических исследований, заместитель директора Центра исследований государственного управления НИИ теории и практики государственного управления,
Академия управления при Президенте Республики Беларусь,
г. Минск*

В условиях осуществления в Республике Беларусь масштабных экономических преобразований, требующих совершенство-

вания механизмов управления экономикой, всемерного развития конкуренции и внутреннего рынка, особую актуальность приобретает вопрос повышения эффективности государственной политики в сфере занятости населения.

Анализ развития рынка труда Республики Беларусь в 2011–2015 гг. выявил:

1. Ориентация рынка труда республики на рабочие профессии. Так, в 2015 г. доля вакансий на рабочие профессии от общего их количества составила 70 % (в 2011 г. этот показатель составлял 78 %). В целом структуру спроса на трудовые ресурсы формируют обрабатывающая промышленность (21,2 % от общего числа вакансий), строительство (20,3 %), сельское и лесное хозяйство (14,2 %), здравоохранение и предоставление социальных услуг (9,7 %), торговля, ремонт автомобилей, бытовых изделий (8,6 %), транспорт и связь (5 %).

2. Устойчивая тенденция молодёжной безработицы. По итогам 2014 г. от общего числа безработных 32,7 % это молодёжь в возрасте 16–29 лет. Среди основных причин эксперты отмечают несогласованность рынка труда и рынка образовательных услуг, диспропорция в подготовке кадров по уровням образования, профессиям и специальностям.

3. Обеспечение высокого уровня занятости населения при сокращении численности трудовых ресурсов. В 2014 г. уровень занятости населения составил 75,9 %, при этом число работающих лиц старше трудоспособного возраста увеличивается.

4. Превышение фактической численности работников над размерами экономически обоснованной численности, наблюдается рост вынужденной неполной занятости, низкий уровень оплаты труда. Вынужденная неполная занятость в 2012 г. составляла 2,5 % от списочной численности работников, в 2014 г. – 3,9 %. Такая тенденция характерна для многих организаций, что свидетельствует о недостаточных темпах оптимизации.

5. Напряжённость на отдельных региональных рынках труда, характеризующаяся превышением количества безработных над числом свободных рабочих мест, тенденцией молодёжной и женской безработицей. Причиной выступает низкий уровень мобильности и конкурентоспособности трудовых ресурсов.

6. Территориальная неравномерность размещения трудовых ресурсов и дисбаланс профессионально-квалификационной структуры региональных рынков труда. Основная причина: система образования не обеспечивает заявки нанимателей на подготовку кадров, а наниматели не могут определить и представить сведения о перспективной потребности в кадрах.

7. Отток трудовых ресурсов в сопредельные страны. В 2011 г. по заключённым трудовым договорам выехало за пределы Республики Беларусь 4565 чел.

В ходе проведения исследований получены следующие основные результаты:

1. Определены пути модернизации государственной политики в сфере занятости населения, позволяющие привести её содержание в соответствие с реалиями социально-экономического развития, которые заключаются в совершенствовании инструментов оценки состояния и прогноза развития занятости населения, в том числе на региональном уровне, расширении мер по использованию конкурентных преимуществ и стимулированию опережающего экономического развития базовых (опорных) региональных рынков труда, развитию гибкой системы подготовки, переподготовки, повышения квалификации и самообразования работников, расширении сфер информированности о состоянии рынка труда;

2. Научно обоснована необходимость разработки и закрепления на законодательном уровне социально-экономического механизма взаимодействия комитетов по труду, занятости и социальной защите областных, Минского городского исполнительных комитетов, управлений (отделов) по труду, занятости и социальной защите городских, районных исполнительных комитетов и учреждений образования в целях усиления адресности услуг гражданам, в том числе в возрасте до 21 года, впервые ищущим работу. Данный механизм позволит повысить эффективность реализации государственной политики в области содействия занятости населения на местах с учётом потребностей и перспектив развития конкретной административно-территориальной единицы.

МЕТОДОЛОГИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО АНАЛИЗА И ЕЕ ПРИМЕНЕНИЕ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ

О. В. Носова, д. э. н., профессор

*Харьковский Национальный университет внутренних дел,
г. Харьков*

Незавершённость институциональных преобразований при переходе к рыночной экономике в постсоциалистических странах свидетельствует о необходимости разработки новой стратегии активизации экономического реформирования. Учёные применяют теории институционального анализа в качестве теоретико-методологической основы, наряду с экономическим, социологическим, правовым, политологическим и естественно – научным инструментарием исследования. Расширение объекта институционального анализа и включение в него норм, правил, форм организационного поведения, институтов позволяет теоретико-методологически объяснить текущие изменения и разработать комплекс мер, направленных на реализацию рыночных преобразований.

Проблема институционального развития в постсоциалистических странах получила широкое распространение в работах отечественных и зарубежных экономистов А. Олейника, А. Шаститко, В. Автономова, А. Булатова, Р. Капелюшникова, В. Тамбовцева, С. Кирдиной, А. Гриценко, О. Яременко и других.

Научные исследования отечественных и зарубежных учёных свидетельствуют о существовании целого ряда нерешённых концептуальных проблем в области трактовки понятия «института» и определения единицы анализа при использовании многообразия институциональных подходов, соотношения между институтом и различным набором правил, взаимоотношения между формальными и неформальными институтами, определения стратегического направления институционального развития восточноевропейских стран.

Вовлечение этих стран в процесс международной интернационализации хозяйственной жизни, формирование новых международных экономических центров, становление и рост финансовых рынков сопровождаются обострением конкурентной борьбы между странами. Вопросы определения характера

взаимосвязи проводимых экономических реформ и институциональных изменений в системе функционирующих институтов в целом в мире относятся к числу актуальных проблем.

Нелинейный характер течения экономических процессов, отсутствие ясности в вопросе определения характера взаимовлияния неэкономических факторов на экономические факторы делает актуальным изучение системы формальных и неформальных норм, правил, институтов, форм и механизма разрешения институциональных противоречий. Ликвидация ряда старых институтов и создание новых институтов в постсоветских странах было обусловлено возникновением спроса на новые институциональные формы. Важной проблемой продолжает оставаться необходимость присоединения восточноевропейских стран к международной институциональной системе. Данный процесс будет способствовать расширению международной интеграции стран, повышению конкурентоспособности национальной продукции, внедрению единых международных стандартов и использованию общих критериев в макроэкономической политике. Ускорение темпов проведения трансформационных преобразований зависит от успешности проведения основных макроэкономических преобразований, включая институциональные реформы.

Задача представленной статьи состоит в анализе основных институциональных подходов, исследовании сущности, механизмов разрешения институционального противоречия и изучении институциональных проблем восточноевропейских стран. В настоящее время наметился процесс конвергенции теорий новой институциональной экономики и эволюционной экономики, обусловленный существованием общих теоретических основ: признание существования пределов рационального поведения экономических субъектов, непредсказуемость, необратимость процесса принятия решений, селекция и взаимозависимость. Расширение объекта исследования эволюционной экономики, включение в него изучения роли инновационных изменений и изучение новой институциональной экономикой вопросов организации и организационного выбора агентов в динамическом процессе способствует сближению двух подходов.

Современная институциональная теория основывается на решении трёх основных проблем: объяснение возникновения

новых институтов, изучение их функционирования в изменившихся условиях, выяснение сущности институционального порядка и оценка роли институциональных изменений. Применение плюралистического метода при анализе различных направлений институционализма способствует углублённому изучению их сущности, использованию междисциплинарного подхода исследования.

Представляется, что в качестве общих теоретико-методологических основ комплексного институционального подхода, следует выделять специфические черты, характерные только для каждого, отдельно рассматриваемого направления. Институциональная природа экономики постсоветских стран характеризуется преобладанием неформальных отношений и институтов по сравнению с формальными нормами поведения. Нестандартные формы поведения приобретают форму неформальных отношений. В связи с разрушением или отключением формальных регуляторов прежней институциональной системы, а также с отставанием разработки и принятия новых общих норм, правил, форм поведения, функционирующая система находится в трансформационном состоянии.

Исследование и анализ сущности, общих черт и различий институциональных концепций направлены на теоретическое обоснование возможности использования основных методологических принципов рассматриваемых теорий при разработке основных направлений стимулирования проведения трансформационных изменений. Введение в научный оборот категории «институциональные ресурсы переходной экономики», деление институтов на внешние и внутренние институты, выделение в институциональной системе институционально-правовой, институционально-экономической и институционально-технологической подсистем расширяет рамки исследования и познания переходных процессов в постсоциалистических странах.

Основные направления проведения институциональной реформы включают координацию взаимодействий между экономическими субъектами, организациями, государством на основе функционирования эффективных институтов социального партнёрства, институтов, координирующих и регулирующих разнонаправленные интересы различных социальных групп в обществе.

ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНИХ ПОРЯДКІВ Д. НОРТА

Н. В. Павленко, к. е. н., доцент

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків*

Модернізація економіки України вимагає суттєвих інституційних змін. Визначення їх напрямків має ґрунтуватися на чіткому розумінні природи суспільно-економічного ладу, що склався в Україні, та відповіді на питання про кінцеву мету інституційних реформ. На жаль, в усіх програмних документах уряду та парламенту присутня лише загальна ідея про необхідність перетворення України на конкурентоспроможну європейську державу та перехід на європейські стандарти в різних сферах суспільного життя.

На наш погляд, така мета може розглядатися лише як стратегічна щонайменше на наступні 50 років, оскільки для того, щоб побудувати європейські інститути спочатку потрібно поміняти цінності, а це завдання не для одного покоління. Світовий досвід переконливо доводить, що механічне перенесення хай і більш досконалих, але чужих інститутів на непідготовлений відповідними цінностями ґрунт, приводить зрештою до їх викривлення в процесі адаптації до місцевих умов. Безперечно, революційні події 2014 року свідчать про те, що ціннісний зсув в українському суспільстві розпочався, але, на наш погляд, критична маса носіїв нових цінностей ще не досягнута. Тому проблема набагато складніша, ніж просто запозичення європейських інститутів. Вона полягає у відсутності в Україні базових умов для їх трансплантації.

Глибше зрозуміти витоки цієї проблеми дозволяє аналіз українського суспільства за допомогою інструментарію теорії суспільних порядків Д. Норта. Він показує, що Україна належить до країн, у яких домінує так званий «суспільний порядок обмеженого доступу», основними характеристиками якого є повільно зростаюча економіка, недемократичний політичний режим, переважаючі суспільні відносини, засновані на особистих зв'язках, відсутність верховенства права для всіх, слабо захищені права власності. З метою вирішення проблеми насильства (без якого неможливо забезпечити ані політичну, ані економічну владу) у таких суспільствах створюється «домінуюча коаліція», яка обмежує доступ до цінних економічних ресурсів

та видів діяльності, вилучає ренту і перерозподіляє її як поміж власними членами, так і між елітами та суспільством.

В світлі цієї теорії стає зрозумілою глибинна економічна причина хвилі насильства, що торік захлеснула Україну, – порушення балансу інтересів між окремими угрупованнями у складі «домінуючої коаліції» (яка отримала у нас назву олігархії) внаслідок спроби монополізації політичної та економічної влади в руках колишнього президента та відсторонення від джерел ренти решти елітних угруповань. Сьогодні Україна може отримати другу хвилю насильства через підвищення тарифів на комунальні послуги, оскільки це руйнує іншу суспільну домовленість – привілей привласнення ренти елітами в обмін на патерналізм держави на користь громадян. Суспільство справедливо вимагає знищити джерела формування ренти, перш за все корупційні. Це не відповідає інтересам переважної більшості членів домінуючої коаліції, а без політичної волі такі кардинальні зміни неможливо здійснити. Виникає заляте коло.

Аналіз досвіду країн, яким вдалося його розірвати та перейти до «суспільного порядку відкритого доступу» і до яких належать країни ЄС, показує, що насамперед потрібно зосередитися на створенні граничних умов для такого переходу в межах суспільства з обмеженим доступом. Першою з них має бути верховенство права для еліт. Перетворення привілеїв на права сприятиме формуванню безособових відносин всередині домінуючої коаліції, а посилення судової системи упорядкує ці відносини. Другою умовою є розвиток безстроково існуючих організацій у суспільній та приватних сферах, ідентичність яких не залежить від ідентичності їх членів. Це дозволить стабілізувати безособовий обмін і відносини. Третя умова – консолідований контроль над збройними силами – розширить масштаб і оховат безособових взаємин між елітами.

Виходячи з цього основними напрямками інституційних реформ в Україні мають стати наступні: специфікація прав власності, дерегуляція економіки, демонополізація ринків, підвищення прозорості діяльності органів влади, стимулювання розвитку інститутів громадянського суспільства, створення умов для формування політичних партій ідеологічного типу, забезпечення незалежності судової системи та правоохоронних органів від політичного втручання, відновлення контролю держави над усіма озброєними структурами.

На наш погляд, реалізація інституційних реформ саме на цих напрямках дозволить і Україні досягнути її амбітної мети.

ИННОВАЦИИ И ИНВЕСТИЦИИ ИНТЕНСИВНОГО ТИПА

К. В. Павлов, д. э. н., профессор

НОУ ВПО «Камский институт гуманитарных и инженерных технологий», г. Ижевск

В последнее время всё больше внимания уделяется вопросам формирования в России инновационной экономики, что совершенно справедливо, т. к. это позволит уменьшить зависимость уровня и темпов социально-экономического развития страны от получаемых доходов вследствие экспорта сырьевых ресурсов. Важно также и то, что в результате этого улучшится имидж России, которую пока ещё нередко отождествляют с сырьевым придатком капиталистического мира. Таким образом, в целом мировой опыт действительно свидетельствует о том, что рост инвестиций в инновационные сферы экономики способствует ускоренному развитию народнохозяйственного комплекса страны и повышению среднего уровня жизни.

Однако это только в целом, а в каждом конкретном случае вложение инвестиций в инновационные сектора далеко не всегда способствует росту прибыли и доходов – так, в фундаментальной науке известно немало случаев, когда вложение средств не только не окупалось, но и приводило к негативным результатам [2]. Кстати, руководство России в последнее время нередко критикует различные ведомства и организации в связи с тем, что существенные инвестиции в создание нанотехнологий пока ещё не дают ожидаемого результата. В этой связи совершенно справедлива постановка вопроса о том, насколько эффективны те или иные инвестиции и инновации.

Однако, на наш взгляд, в современных условиях этого не достаточно и кроме осуществления социально-экономической оценки эффективности инвестиций и инноваций необходимо осуществлять оценку последствий внедрения инвестиций и инноваций с точки зрения их влияния на усиление процессов интенсификации общественного воспроизводства. В этой связи нами предлагается выделять инвестиции и инновации интенсивного или экстенсивного типов в зависимости от того, способствуют ли результаты их внедрения соответственно интенсифи-

кации или, наоборот, процессу экстенсификации. Важно также в общей структуре инвестиций и инноваций выделять удельный вес, долю каждой из этих двух групп. Целесообразность осуществления такого рода классификации инвестиций и инноваций во многом объясняется тем обстоятельством, что в последнее время существенно возросла актуальность использования интенсивных методов хозяйствования. Прежде всего, это связано с демографическим кризисом последних лет – как известно, на 1000 жителей России умерших сейчас приходится в 1,5 раз больше, чем родившихся (приблизительно 15 человек против 10). В этой связи осуществление мероприятий трудосберегающего направления интенсификации представляется весьма своевременным и эффективным.

В других странах могут быть актуальными и иные направления интенсификации [1]. Так, например, в среднеазиатских странах СНГ – Узбекистане, Туркмении, Таджикистане, Киргизии исключительно важным являются водосберегающее направление интенсификации общественного производства. В Японии, где сравнительно немного крупных месторождений природных ресурсов, весьма актуально материалосберегающее направление интенсификации, здесь же в связи с крайне ограниченным характером земельных ресурсов большое значение имеет также землесберегающее направление интенсификации. В большинстве стран мира весьма актуально энерго- и фондосберегающее направления.

Более того, даже в разных регионах одной и той же страны актуальными могут быть разные направления интенсификации: на Дальнем Востоке и на Севере России большое значение по-прежнему (т.е. как и во времена социалистической экономики) имеет трудосберегающее направление, в старопромышленных регионах Урала – в Свердловской области, Удмуртской Республике, Челябинской области – крайне актуально фондосберегающее направление интенсификации. В Белгородской области, где на высоком уровне развиты металлургическая и горнодобывающая отрасли промышленности очень эффективно осуществление мероприятий материалосберегающего направления. Таким образом, кроме выделения двух групп инвестиций и инноваций, способствующих интенсификации или экстенсификации, в первой группе целесообразно выделить несколько подгрупп, соответствующих разным направлениям интенсификации – трудо-, фондо-, материалосберегающему и т. д. в соот-

ветствии с региональной, отраслевой и структурной спецификой экономики той или иной страны. Напомним, что говоря о процессах экстенсификации и интенсификации, имеются в виду два принципиально различающихся способа достижения производственной цели.

При одном происходит количественное увеличение использования ресурса, при втором на единицу выпуска продукции при решении производственной задачи экономится ресурс. Поэтому целесообразно определять интенсификацию производства как реализацию мероприятий, имеющих своим результатом экономии стоимости совокупности применяемых ресурсов. Ресурсосберегающим направлением интенсификации производства является реализация мероприятий, в результате которых экономится ресурс, например, живой труд [3]. Таким образом, предложенный подход понимания процесса интенсификации позволяет говорить и об интенсификации производства, и об интенсификации использования отдельных факторов производства, не отождествляя эти понятия.

Список использованных источников

1. Андреев В. А. Интенсификация общественного производства в свете институциональной теории / Андреев В. А., Павлов К. В. / Общество и экономика. – 2006. – № 6. – С. 152–162.
2. Александров Г. А. Курсом интенсификации / Александров Г. А. – М. : Экономика, 1998. – 158 с.
3. Павлов К. В. Интенсификация экономики в условиях неопределённости рыночной среды / Павлов К. В. – М. : Магистр, 2007. – 271 с.

УЗАГАЛЬНЕННЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Н. С. Педченко, д. е. н., професор;

С. І. Заворотній, аспірант

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Попри широку вживаність поняття «бюджетний потенціал регіону», в наукових дослідженнях досі немає єдиного усталеного визначення цієї дефініції. Українські та зарубіжні автори роблять акценти на різних складниках цього багатовимірного

поняття, висуваючи їх як основні критеріальні ознаки. Відтак спектр визначень коливається від суто технологічних, що впливають з розширеного трактування бюджетного потенціалу регіону, до розгорнутих суспільно-економічних, які розглядають бюджетний потенціал регіону як узагальнений показник стійкості суспільно-економічної системи країни.

Бюджетний потенціал як одна з базових економічних категорій є предметом численних фахових та публічних дискусій, часто фігурує в науковій та публіцистичній літературі як характеристика реальних можливостей забезпечення самостійності адміністративно-територіальної одиниці у питаннях формування, використання та регулювання бюджету регіону.

Дослідження наукових підходів до трактування визначення «бюджетний потенціал регіону» дозволяє зробити висновок, що загальноприйнятого та усталеного підходу до визначення даної економічної дефініції як у вітчизняній так і зарубіжній економічній літературі не існує. І. Кулешова [3] та Я. Пушак [4] ґрунтуються на класичному визначенні поняття «потенціал» (лат. *potentia* – можливість, потужність), інші ж вчені, приміром С. Зенченко [1] та К. Іоненко [2] вважають, що потенціал – це сукупність наявних засобів, можливостей в будь-якій галузі. Перша група авторів поєднує вищезазначені положення та зазначають, що бюджетний потенціал є сумою використаних та невикористаних можливостей. Окрім того, дискусійним, при визначенні сутності поняття «бюджетний потенціал регіону», залишається питання врахування обсягів фінансових ресурсів, отриманих у вигляді субсидій, субвенцій та дотацій. Так, друга група авторів вважає, що в якості можливої дохідної бази, що формує бюджетний потенціал регіону, доцільно враховувати виключно власні доходи, в той час як репрезентанти першої групи вважають, що трансферти є невід’ємним елементом бюджетного потенціалу регіону та розглядають їх як зовнішню складову.

Таким чином, можна стверджувати, що тлумачення поняття «бюджетний потенціал регіону» повинно бути системним та враховувати комплекс характеристик отриманих на підставі оцінки наявних та потенційних можливостей регіонів мобілізувати та акумулювати в бюджеті відповідного регіону наявні та можливі для залучення фінансові ресурси з метою забезпечення здійснення повноважень органами державної влади.

На нашу думку, «бюджетний потенціал регіону» слід розуміти як сукупність законодавчо затверджених доходів і видатків та ймовірних джерел їх збільшення і покриття, а також прихованих джерел поповнення бюджетних ресурсів необхідних для забезпечення виконання завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Список використаних джерел

1. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке / С. В. Зенченко // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – № 1 (14). – С. 158–168.
2. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Катерина Василівна Іоненко. – К., 2007. – 24 с.
3. Кулешова І. П. Особливості регулювання бюджетних відносин на регіональному рівні / І. П. Кулешова // Економічний простір. – 2010. – № 41. – С. 24–29.
4. Пушак Я. Я. Напрями формування бюджетного потенціалу регіону [Електронний ресурс] / Я. Я. Пушак. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/6977.doc.htm. – Назва з екрана.

ІННОВАЦІЙНІ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Н. М. Смольнякова, к. е. н., доцент;

А. М. Волосов, ст. викладач

*Харківський державний університет харчування та торгівлі,
м. Харків*

Суб'єкти господарювання в роздрібній торгівлі, як ніякі інші, повинні постійно дбати про власну конкурентоспроможність. Остання неможлива без широкого впровадження інновацій. До сучасних інновацій в торговельній галузі належать інтернет-технології. Вітчизняна роздрібна торгівля використовує переважно закордонні технології та досвід. Усі складові інноваційних інтернет-технологій (власне технології, програмне забезпечення й технічні засоби) дають змогу суб'єктам роздрібної торгівлі успішно розв'язувати комплекс проблем – від вибору місця розташування до ліквідації, а саме:

- збирання, обробка та використання аналітичної інформації про попит, пропозицію, конкурентів тощо;
- створення системи професійного управління торговою мережею;
- моніторинг відвідуваності торговельної точки споживачами, та її результативності;
- оцінка ефективності комплексу маркетингових заходів, розробка й реалізація маркетингових програм;
- використання соціальних мереж і соціальних медіа як джерел інформації про новинки, знижки, акції, спеціальні пропозиції;
- організація електронної комерції, впровадження та розвиток електронних платіжних систем;
- створення і постійне поліпшення контенту сайту підприємства;
- автоматизація основних процесів (закупівля, товарообіг, комунікація з клієнтом, збут, післяпродажне обслуговування);
- інформаційне забезпечення діяльності підприємства (створення баз знань, довідників для персоналу, підтримка проектної інноваційної діяльності, автоматизація бізнес-процесів);
- впровадження електронного документообігу, створення електронних баз даних для швидкого ухвалення управлінських рішень без втрати їх якості (для економії ресурсів, виключення дублювання процедур і робіт, зменшення витрат праці);
- впровадження інтерактивної інтеграції інформаційних процесів з партнерами (синхронізація процесів збуту і закупівель, гнучка цінова політика, програми лояльності, дисконтні пропозиції споживачам);
- управління складними бізнес-процесами, які вимагають постійних трудовитрат кваліфікованого персоналу;
- гнучке управління політиками ціноутворення;
- автоматизація логістики, управління товарними запасами і асортиментом, що дає економію поточних витрат;
- прогнозування майбутніх дій з урахуванням сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників, а також загальної стратегії підприємства;
- виконання основних операцій, характерних для галузі роздрібною торгівлі (управління постачаннями, запасами, логістикою, продажами, ведення баз даних, робота з персоналом,

проведення стимулюючих акцій, контроль дотримання планів, бюджетів, обмін інформацією з партнерами тощо);

- організація дистанційної комунікації з клієнтом, пропозиція індивідуальних програм конкретному споживачу з урахуванням історії його покупок і переваг;

- організація інформаційного поля в магазині для полегшення й урізноманітнення процесу покупки товарів, утримання клієнтів кращою ціною, підвищення їх лояльності до конкретного підприємства;

- організація роботи кас самообслуговування;

- організація доставки інтернет-замовлень (цільові маршрути доставки, різні способи оплати, можливість здійснення платежів при доставці і поверненні товарів, укладання угод з логістичними компаніями на доставку товару тощо);

- створення повноцінного зворотного зв'язку з покупцем на основі методу аналізу емоцій людини;

- зменшення втрат робочого часу і непродуктивних трудовитрат персоналу;

- підвищення продуктивності праці, рівня якості обслуговування покупців;

- дистанційний контроль крадіжок, що дозволяє економити витрати на компенсацію збитків від дій злочинців;

- створення системи оперативної взаємовигідної взаємодії з: власниками підприємства, орендодавцями, фіскальними структурами.

СКЛАДОВІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ «ДЕРЖАВИ ДОБРОБУТУ»

С. М. Щербак, здобувач

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Ринковий механізм не має надійного внутрішнього імунітету, який здатний протистояти таким негативним явищам макроекономічного рівня, як затяжний спад виробництва, довгострокова інфляція, надмірний рівень безробіття – саме тому, що відбувається в сучасній економіці України.

Навіть розвинутий ринок здатний регулювати лише ті суспільні потреби, які виявляються через платоспроможний попит.

Отже, сам ринок не має механізму, який здатний забезпечувати задоволення загальнодержавних, тобто суспільних, колективних потреб, пов'язаних з утриманням апарату державного управління, армії, міліції, науки, культури, освіти та ін. Взаємодія людей через ринковий механізм породжує певні негативні побічні ефекти, зовнішні стосовно ринку. До них належать: поляризація людей залежно від рівня доходів, нерівномірний розвиток окремих регіонів, порушення екологічних умов життя людей, недопустимі відхилення від стандартів якості споживчих товарів тощо.

Ринковий механізм у багатьох випадках не має власних засобів, здатних усувати чи мінімізувати ці ефекти. Перелічені вище обмеження ринкового механізму на прикладі сучасної України можуть бути компенсовані шляхом формування організаційно-економічного механізму державного регулювання економіки України на принципах «держави добробуту». Це означає розбудову системи державного макроекономічного регулювання на засадах мобілізації загальнонаціональних людських та природних ресурсів, забезпечення повної зайнятості населення, спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації головної мети країни – відродження промислово-аграрного потенціалу, підвищення соціальних стандартів та якості життя громадян на рівень провідних країн світу.

Фундаментальним підґрунтям руху України до «держави добробуту» є Стаття 1 Конституції України, де визначено, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Отже, необхідно визнати, що *соціальність* – це фундаментальна та безумовна складова державної економічної політики України. Це – напрямок руху економіки, метою якого є побудова суспільства з високим рівнем соціальних гарантій, що є досяжними для *кожного* члена українського соціуму: доступність освіти, охорона здоров'я, страхування на випадок безробіття, пенсійне страхування і т. д. Забезпечення такого рівня гарантій можливе лише за наявності активного втручання держави в національну економіку задля створення такого середовища, в якому прогресивні галузі зростають швидше, а менш прогресивні, але вкрай потрібні соціуму – одержують цільову підтримку держави. Таке втручання держави базується на відо-

мому принципі Л. Ерхарда: «конкуренція всюди де це можливо, втручання тільки там, де це необхідно».

Розвиток економіки взагалі має бути підпорядкований загальним національним завданням, що втілені у стратегії розвитку держави на 10 та 20 років наперед, і є такими, що актуалізуються кожні 5 років у відповідності до зовнішніх та внутрішніх викликів. Спостереження за розвитком у масштабах року має здійснюватися на засадах індикативного планування та проектного регулювання, що унеможлиблює відхилення від стратегічного курсу економічного розвитку країни навіть під час зміни владних еліт, тобто повинен зберігатись принцип безперервності (послідовності) реалізації єдиного напрямку економічного розвитку країни (за принципом «економіка та добробут нації понад усе»).

Важливим кроком, після визначення стратегічних задач української економіки на 10 та 20 років наперед, є забезпечення повної зайнятості працездатного населення країни, що означає створення матеріально-технічних, організаційних та соціально-економічних умов, які забезпечили б створення нових робочих місць та, відповідно, можливість працевлаштування працездатного населення. Чому це так важливо? Як відомо, відповідно до закону А. Оукена зростання рівня безробіття на 1 % вище природного рівня (6 %) тягне за собою недовиробництво ВВП на 2,5 %.

Оскільки офіційний рівень безробіття у 2014 році склав 9,7 % (реальний суттєво вищий), то недовиробництво ВВП за 2014 рік склало $(9,7 - 6,0) \times 2,5 \% = 3,7 \% \times 2,5 \% = 9,25 \%$. Отже, якщо до 17 188,1 млн нині працюючих в Україні додати 1 847,1 таких, що гарантовано отримають роботу найближчим часом, то загальна кількість працюючих становитиме 19 035,2 млн чол. Це і є головна мета державної програми мобілізації трудових ресурсів країни.

Найбільш важливою складовою організаційно-економічного механізму «держави добробуту» є державне керування зростанням продуктивності праці. Це має відбуватися за рахунок того, що рушійною силою економіки повинні стати наукові розробки. Тому сьогодні найбільш цінними якостями стають рівень освіти працівника, професіоналізм, освіченість, його творчий підхід до завдань, що виконуються. Факторами подальшого зростання є: наука та знання в усіх видах економічної

інноваційної діяльності. Водночас це має здійснюватися в умовах високого розвитку національної свідомості, стійкого пріоритету інтересів України над інтересами конкретної особистості, свідомої готовності населення йти на певні матеріальні жертви задля процвітання своєї країни, що відбувається за принципом «від кожного за можливостями».

Таким чином, реалізація вищенаведених складових організаційно-економічного механізму державного регулювання економіки України на принципах «держави добробуту» сприятиме відродженню промислово-аграрного потенціалу країни, виходу на принципово вищий рівень розвитку економіки України, та як наслідок – підвищенню соціальних стандартів та якості життя громадян України на рівень провідних країн світу.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ У СТВОРЕННІ ДОХОДІВ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Н. І. Яловега, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Сучасні напрями розвитку світової економіки вказують на посилення ролі інформаційних ресурсів у забезпеченні ефективної діяльності та конкурентоспроможності підприємств. Адже володіння інформацією, своєчасне і вміле її використання, інформаційне моделювання ситуації дозволяє виявити існуючі проблеми, на цій основі сформулювати мету та завдання управління, визначити альтернативні варіанти вирішення проблем, оптимізувати використання різних видів ресурсів, здійснити необхідні коригування виробничих процесів, організувати реалізацію та моніторинг виконання управлінських рішень, проаналізувати можливі наслідки їх прийняття тощо. А такі специфічні властивості інформаційних ресурсів, як висока мобільність, синергізм і здатність створювати значну додану вартість, підтверджують тезу про те, що в сучасних умовах інформаційні ресурси стають одним із найвагоміших елементів активів підприємств. Таке зростання частки та важливості інформаційної компоненти у складі нематеріального капіталу призвело до появи економічної категорії «інформаційний капітал».

Теорія інформаційного капіталу остаточно ще не сформована, однак серед економістів різних країн ця проблема розгля-

дається все частіше. В ході еволюції економічної думки у цьому напрямі було підкреслено зростаючу роль інформації й інформаційних технологій для отримання прибутку, адже володіння інформацією однозначно дозволяє отримувати додатковий дохід її власнику, що є визначальною ознакою капіталу. Враховуючи ці властивості інформаційних ресурсів, а також те, що процеси використання інформації нерозривно пов'язані зі стрімким розвитком інформаційних засобів виробництва та вдосконаленням управління, пропонується таке визначення інформаційного капіталу: це – сукупність функціонуючих у системі виробництва інформаційних ресурсів, засобів для їх накопичення, зберігання, обробки, передачі та відображення, що обслуговують процеси виробництва та управління суб'єктами господарювання і забезпечують необхідні умови для отримання доходів та створення доданої вартості як відповідних підприємств, так і тих економічних систем (регіональних, національних) до яких вони входять.

Інформаційний капітал характеризується самозростаючою вартістю, що пов'язане з використанням інформаційних ресурсів та виробництвом нової високотехнологічної продукції, здатної створювати надлишкову вартість. Процес обігу інформаційного капіталу є досить специфічним. Це обумовлюється особливістю факторів виробництва, що застосовуються.

Поєднання на першій стадії кругообігу творчої особистості з інформаційно-комунікаційними технологіями та іншими інформаційними ресурсами призводить до можливості створення нових продуктів, що володіють властивостями інноваційності. Виробництво такої продукції на другій стадії кругообігу інформаційного капіталу пов'язане зі створенням нової продукції з особливими інформаційними властивостями (наприклад, цифрові технології). Реалізація такого продукту на стадії кругообігу інформаційного капіталу приносить прибуток у формі інформаційного доходу. Отже, такий дохід являється специфічною формою економічних відносин, що відображають використання праці творчих особистостей та інформаційних ресурсів з метою отримання продукту праці з інформаційними властивостями.

ЧАСТИНА II. ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

ПОТЕНЦІАЛ БІЗНЕСА В БЕЛОРУССКОМ ИНТЕРНЕТЕ

А. Л. Айзенштадт, к. и. н., доцент

*Гомельский филиал Международного университета «МИТСО»,
г. Гомель*

В последние годы интернет в Беларуси быстро развивается. Белорусская национальная доменная зона .by стала в 2014 г. самой быстрорастущей в Европе. Число зарегистрированных доменов превысило 100 000. Интернет-аудитория составляет более 4,6 млн человек. Опросы показывают, что 85 % пользователей заходит в интернет ежедневно. Не случайно поэтому, что белорусский интернет становится объектом (и субъектом) серьезных бизнес-программ.

Одним из важнейших направлений бизнеса в интернете является интернет-реклама. За 2014 г. объем белорусского рынка медийной интернет-рекламы на 35 %. Затраты на медийную интернет-рекламу года составили \$ 12,5 млн. Данная цифра включает баннерную, текстовую рекламу и спецпроекты, но не включает контекстную рекламу и рекламу в каталогах. По прогнозам экспертов в 2015 г. объёмы медийного рынка интернет-рекламы Беларуси продолжат расти. Если к медийной рекламе добавить затраты на контекстную, то это гарантирует сегменту интернет-рекламы уверенное сохранение второго места по объёму рекламных затрат в Беларуси после телевидения.

Среди последних трендов – увеличение проникновения среди населения в возрасте 35+, расширение аудитории ресурсов за счёт оффлайн-активностей, а также быстрое развитие видеорекламы. Рекламодатели пока отдают предпочтение баннерной (46 %) и контекстной (32 %) рекламе. На третьем месте – PR-новости (21 %). Тем не менее, рынок интернет-рекламы в Беларуси находится ещё в зачаточном состоянии. Это связано с тем, что в стране небольшая конкуренция, маленький рынок, многие игроки которого работают на экспорт. Поэтому белорусские компании относительно мало тратят на рекламу. А ведь

белорусским порталам приходится сталкиваться с конкуренцией международных сервисов, таких как mail.ru или yandex.ru.

Быстрыми темпами развивается также электронная торговля. По инициативе торговой площадки KUPITUT.BY аналитическое агентство Data Insight провело первое в Беларуси исследование рынка электронной торговли. Техническим исполнителем онлайн-опроса в рамках исследования выступила компания Gemius. Исследование основано на онлайн-опросе 2000 белорусских интернет-пользователей об их покупках в интернете, а также поведении, мотивах, затратах и отношении к электронной торговле.

64,5 % пользователей интернета в Беларуси – то есть чуть более трёх миллионов человек – имеют хотя бы однократный опыт покупок в интернете. С учётом пикового времени спроса в интернет-магазинах, а также с учётом роста электронной торговли в течение года средневзвешенная оценка общего объёма рынка составляет \$ 420 млн. Наиболее активно покупают электронику, бытовую технику, компьютеры и комплектующие. На втором месте находится продукция сегмента «одежда, обувь и аксессуары». Существенное отличие от соседних стран, которое мы видим на рынке интернет-торговли Беларуси, – это высокая доля покупателей, приобретающих билеты на мероприятия – кино, театры, концерты.

В среднем интернет-покупатели моложе, чем все пользователи интернета и уж тем более, чем все население страны: 34 % покупателей находится в возрастном диапазоне 25–34 года – на эту группу приходится 25 % не покупателей, это 17 % населения страны. Больше половины покупателей в стране живут в Минске (53,3 %), на каждый из остальных городов приходится не более 5 % покупателей. При этом на сельское население и малые города приходится более 50 % населения, которое составляет всего лишь четверть покупателей. Среди интернет-покупателей более 50 % – люди с высшим образованием. Ключевым покупателем в интернет-магазинах является средний класс – домохозяйства, дохода которых хватает не только на еду, но которые при этом чувствуют ограничение в средствах.

Большинство пользователей считают, что преимущества интернет-торговли – это в первую очередь низкие цены (61 %) и отсутствие необходимости куда-то идти (58 %), а также широкий выбор и ассортимент (45 %) и удобная доставка (33 %).

Вместе с тем, интернет-торговля в Республике Беларусь развита ещё явно недостаточно. Основным стопором электронной торговли в стране является слабое предложение: небольшое количество магазинов с узким ассортиментом и низким уровнем сервиса на всех этапах – от обработки заказа до доставки. По мере роста качества и количества магазинов можно будет видеть постоянный и планомерный рост интернет-торговли в стране.

В заключение хотелось бы подчеркнуть, что у белорусского бизнеса в интернете – хорошие перспективы.

НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Л. А. Беляєва, к. е. н., доцент

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків*

Служба безпеки на підприємстві це підрозділ, спеціально створений для захисту його законних прав і інтересів від кримінальної конкуренції з боку організацій, угруповань і фізичних осіб і який функціонує відповідно до законодавства України.

Служба безпеки на підприємствах в країнах з розвинутою ринковою економікою є невід'ємною частиною господарської та підприємницької діяльності, яка вимагає значних витрат на організацію та її фінансування. В той же час, відмова підприємств від необхідних заходів захисту, економія на них, по суті, сприяють розвитку злочинності.

Необхідність створення служби безпеки визначається тим, що правоохоронні органи забезпечують захист громадян, суспільства та держави, займаються питаннями попередження та припинення злочинів і кримінального переслідування порушників закону. Підприємства, опікуючись про свій імідж, не завжди зацікавлені оприлюднити факти шахрайства своїх працівників, інформацію про втрати від кримінальної конкуренції, і тому самостійно проводять службове розслідування, намагаючись усунути негативні наслідки. Утворюється свого роду пробіл між компетенцією державних правоохоронних органів і потребами підприємств у захисті своєї безпеки, і це місце, зазвичай, заповнює служба безпеки. Разом з тим, порушення державної монополії в правоохоронній діяльності не допускається і основні завдання щодо боротьби зі злочинністю, включаючи оператив-

но-розшукові, слідчі, судові, зберігаються за державними правоохоронними органами. Служба безпеки на підприємствах вирішує завдання превентивного характеру, попередження злочинів, що стосуються інтересів цих підприємств.

Керівник підприємства, визначаючи характер служби безпеки, повинен виходити з особливостей галузі та масштабів діяльності підприємства, об'єктів, що підлягають захисту, враховувати можливості матеріально-технічного й фінансового забезпечення заходів щодо безпеки. Всі підрозділи служби безпеки у повному обсязі створюються лише на великих підприємствах. У середньому і малому бізнесі, коли створювати службу безпеки на підприємстві не доцільно, обмежуються підрозділами внутрішньої безпеки із охоронців і персоналу, що займається налаштуванням, обслуговуванням і ремонтом технічних засобів захисту.

Заходи, щодо забезпечення безпеки, можна, і в деяких випадках більш доцільно проводити одноразово або з установленою періодичністю. При цьому необхідно звертатися до правоохоронних органів, у приватні спеціалізовані фірми, що надають послуги з розшуку, охорони, установки й ремонту технічних засобів та інформаційного забезпечення. Можна обмежитися обладнанням приміщень охоронною й протипожежною сигналізацією. Для разового перевезення матеріальних цінностей або забезпечення особистої безпеки керівників – використовувати послуги охоронних фірм. При наявності потреби в перевірці фізичних і юридичних осіб – звернутися в спеціалізовані організації, що надають інформаційні послуги.

Слід зазначити, що у випадку звернення керівництва підприємства з питань безпеки до недержавних організацій, що спеціалізуються в області розшуку, охорони, надання технічних засобів захисту, це вимагає значних фінансових витрат і неминучий доступ до інформації підприємства, іноді досить конфіденційної, що може привести до її витоку.

Окрім того, деякі служби безпеки створюються злочинними організованими структурами, щоб одержати легальний доступ до зброї, прикриття своєї протиправної діяльності. Найчастіше висловлюються побоювання, що подібного роду структури через наявну в них інформацію, фінансові ресурси, можливості проведення незалежної експертизи, лобістські групи в інстанціях можуть стати серйозними важелями влади особливо на

регіональному рівні. У зв'язку з цим, слід підкреслити, що використання служби безпеки у політичних цілях, у якості важелів влади, навіть на місцевому рівні, неприпустимо.

Практика показує, що керівництво підприємств усе більш орієнтується на створення власних служб безпеки. **Метою створення і діяльності** даної служби **є забезпечення для підприємства умов захищеності від кримінальної конкуренції.** Служба безпеки покликана захищати підприємство від застосування до нього методів кримінальної конкуренції та іншої діяльності, яка наносить збиток внаслідок порушення ділової етики у бізнесі або порушення законодавства.

ТРУДОВІ РЕСУРСИ – ФАКТОР ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

О. М. Ворфоломєєва, ст. викладач;

О. В. Яковлева, ст. викладач

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків*

Більшість керівників та менеджерів персоналу щиро вважають, що безпека комерційного підприємства не відноситься до компетенції управління трудовими ресурсами. Для цього є спеціальна служба, яка стикається з кадрами при необхідності «пробиття по базах» осіб, що наймаються на роботу (або, наприклад, співробітників, що постійно порушують дисципліну). В основному задачі безпеки фірми існують не всередині, а зовнішні. Починаючи з фізичної охорони від небажаних осіб і закінчуючи «хитромудрими» заходами щодо запобігання загроз з боку криміналітету, недобросовісних конкурентів, а то й окремих державних органів.

Дійсно, окрім зовнішніх загроз безпеці фірми, існують і внутрішні, які виникають з боку власного персоналу. Мова йде навіть не про економічну загрозу, яка може виникнути внаслідок чиєсь халатності, некомпетентності або зростання випадковості. Мається на увазі цілком свідоме злодійство, саботаж, хабарництво, розголошення комерційної таємниці та інші недбалі дії співробітників. На думку американських експертів, вониносять корпораціям США на порядок більший убуток, а ніж індустріальне шпигунство, яке всі дуже бояться. В нашій країні ситуація не краще.

Експертна оцінка поведінки топ-менеджерів різних фірм в ситуаціях кризи, яка викликана зовнішніми або внутрішніми загрозами, дозволила зробити наступний висновок: про зовнішні загрози міркують більше, готуються до них ретельніше, а морально переживають їх наслідки легше. Відповідно, внутрішні загрози частіше спрацьовують «як грім серед ясного неба» і наносять істотно більшу морально-психологічну шкоду.

Керівники комерційних організацій сприймають зовнішнє середовище, перш за все потенційних конкурентів, а також фіскальні органи, як свідомо ворожі. Тобто від зовнішнього середовища треба захищатися і бути пильними. Внутрішнє середовище фірми – це наші власні підрозділи та співробітники. Цей персонал був найнятий безпосередньо самотужки, отже, існує довіра, тим паче, робітники отримують зарплатню.

Тому необхідно пам'ятати, що: по-перше, забезпечення внутрішньої безпеки повинно стати постійним, цілеспрямованим і чітко усвідомленим компонентом кадрової політики підприємства; по-друге, загрози підприємству з боку власного персоналу неможливо запобігти повністю, але можливо керувати і звести до мінімуму; по-третє, вище керівництво підприємства може і повинно взяти на себе провідну роль в цьому питанні та інтегрувати дії відповідних підрозділів, перш за все служб безпеки та управління трудовими ресурсами.

Найбільш небезпечний тип зловживань виникає там, де працівникам надається можливість розпоряджатися великими сумами та самостійно приймати фінансові рішення. Формально, працюючи на підприємство, такі робітники створюють на його базі внутрішній «приватний бізнес». Річ йде вже ні про «додаткову зарплатню», а о привласнені десятків тисяч гривень.

В радянські часи питання і проблеми забезпечення безпеки підприємства брала на себе держава. Поняття та зміст забезпечення безпеки було вузькими згідно образу життя людей у соціалістичному суспільстві.

Ринкові та демократичні перетворення, процес поглиблення капіталізації в Україні все більше диктують необхідність законодавчо забезпечити безпеку підприємств та особистості в бізнесі і, особливо, на підприємствах недержавної форми власності. Розвиток ділової ініціативи в Україні, конкурентного середовища та, на жаль, корупції, особливо у підприємстві і

бізнесі, актуалізують рішення питань та проблем в країні, причому на сучасному цивілізованому рівні.

Однією з основних причин делегування державою повноважень по забезпеченню безпеки підприємницької діяльності до недержавної системи безпеки є те, що державні правоохоронні органи повинні займатися, згідно їх статусу, профілактикою та розкриттям правопорушень і злочинів, а не забезпечувати комплексну безпеку підприємницької діяльності у недержавному секторі економіки.

На наш погляд настав час, коли доцільно розробити нормативний акт щодо визнання прав на існування структур недержавної власності по забезпеченню безпеки підприємців. В нормативному документі буде означено права, обов'язки, механізми взаємодії таких структур з правоохоронними органами. Також варто розкрити проблеми відносно того: що захищати в підприємницькій діяльності та які, тобто «хто», повинен захищати приватне підприємництво.

ВЛИЯНИЕ КЛИПОВОГО МЫШЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА НА ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ В УКРАИНЕ

В. А. Гончарова, к. э. н., доцент

*Харьковский национальный университет внутренних дел,
г. Харьков*

Сегодня перед Украиной стоит задача необходимости определения своего места в международном разделении труда, и в действительности существует возможность и есть время для её решения. И именно решение данной задачи является первоочередным в условиях уже давно поглощающих наше государство процессах глобализации.

Все больше и больше научных работ посвящается достаточно актуальным темам, касающихся изучения социального и человеческого капитала, а также управления знаниями и формированию экономики знаний. Однако в них нет ответа на классический вопрос: «Что делать?»

Что делать, если результаты последнего внешнего независимого оценивания (ВНО) быстрее всего смогут сбодоражить сознание даже самого равнодушного человека в Украине. Так, по математике наибольшее количество абитуриентов (6,97 %) смогли набрать за выполненный тест только 7 баллов из

56 возможных. Всего 47 абитуриентов, написав тест по математике, набрали 56 баллов. А это – 0,03 % от количества сдававших данный тест (135 770). Только 7 участников внешнего оценивания по украинскому языку и литературе получили 107 максимально возможных баллов за этот тест. А сдавали его почти 300 тыс. чел. Каждый 13-й абитуриент вместо короткой письменной работы сдал чистый бланк.

По нашему мнению, с учётом результатов ВНО-2014, менее чем через одно поколение в научной среде уже не будут обсуждаться так актуальные сегодня темы, обозначенные в начале тезисов. Т. е. не будет идти речи ни о формировании социального капитала, ни об управлении знаниями предприятиями, т.к. просто не из чего будет формировать и нечем будет управлять.

Изучив предоставленные выше результаты внешнего независимого оценивания, авторы статей в периодических изданиях спешат сделать вывод: школа не даёт знания. И в данном случае, быстрее всего, может быть задан вопрос: «Почему»?

Возможно, школа и не даёт знания. Но хочется верить, что причина в ином. И в данном научном исследовании мы попытаемся ответить на вопрос: «Почему таковы результаты ВНО»?

По нашему мнению, ответ кроется в современных способах мышления. Теоретики и практики утверждают, что вскоре может восторжествовать клиповое мышление. О данном способе мышления впервые заговорили в середине 90-х годов. Дело в том, что скорость событий в реальном мире настолько велика, что практически невозможно извлечь из них смысл. Поэтому жизнь «клиповика» напоминает видеоклип: человек воспринимает мир не целостно, а как последовательность почти не связанных между собой событий. Таким образом, у человека с клиповым мышлением восприятие информации поверхностное, т. е. неглубокое. Вот и получается, что «клипово» мыслить, банальным образом, легче.

Кроме поверхностного восприятия информации «клиповики» от «понятийщиков» отличаются скоростью принятия решения. Человек с понятийным мышлением в состоянии выполнить определённую задачу, при этом получит правильный результат, но сделает это медленно. И, быстрее всего, результат не будет актуален. Человек с клиповым мышлением, если правильно «проинтуичит», то получит быстрый и правильный результат.

По мнению специалистов в данной области клиповое мышление не является единственным решением проблем человека. Они утверждают, что бесполезно выяснять – клиповое мышление это плохо или хорошо. Данный процесс неизбежен как этап эволюции. К нему необходимо приспособиться. В целом, в идеале необходимо использовать скорость клипового мышления, но основываясь на понятийном.

Проведённые на сегодняшний день эксперименты с нерепрезентативной выборкой показали, что 8 из 10 человек – люди с клиповым мышлением. При этом случайно или нет, но все «клиповики» оказались молодыми людьми, и только оставшиеся – люди в пенсионном возрасте, обладающие так называемым понятийным мышлением.

Таким образом, наша реальность такова, что большинство из нас «больно» клиповым мышлением. И в то время как развитые страны мира заняты производством знаний и технологий, т. е. формируют так называемую экономику знаний, мы не можем разобраться в причинах, почему сегодняшние выпускники не получают знания в школе, а лишь констатируем факты и говорим о реформах в образовании.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

О. С. Маковоз, к. е. н., доцент

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків*

Економічна безпека як категорія економічної науки відбиває складну систему економічних (і навіть правових, адміністративних і політичних) відносин на різних рівнях суспільного виробництва – на рівні мікро- та макроекономіки. Слід зазначити, що потреба в захисті від небажаних зовнішніх впливів і всебічних внутрішніх змін, інакше кажучи, потреба в безпеці – це базова, основна потреба, як окремої людини, так і різних об'єднань людей, включаючи суспільство і держави. Розвиток народного господарства під впливом ринкових механізмів виділив в якості самостійної функцію держави, яка включає захист економічної безпеки.

Вищезазначена необхідність викликана тим, що ринкові механізми не здатні автоматично виконувати цю функцію.

Орієнтація України на створення інформаційного суспільства та інтеграцію до Європейського Союзу вимагає дотримання нових вимог ЄС до сфери інформаційної політики та інформаційної безпеки. Сучасний стан модернізації світової економіки в умовах формування універсальних способів і правил дії, постійно ставить перед суспільством нові і все більш складні виклики. Суспільна небезпека злочинів у сфері комп'ютерної інформації полягає в тому, що неправомірний доступ до інформації, що спричинив її знищення, блокування, модифікацію, копіювання, порушення роботи систем та мереж, може порушити діяльність різних систем автоматизованого контролю та управління об'єктами життєзабезпечення, енергетики, оборони, транспорту, спричинити не тільки значних матеріальних збитків, але і заподіяння шкоди здоров'ю людей, їх загибель.

Кримінальний кодекс України вперше передбачив самостійний розділ про кіберзлочини – розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж». Злочинність у сфері високих технологій (кіберзлочинність) є серйозною загрозою національній безпеці, як України, так і інших країн світу. Вона набула характеру транснаціональної організованої злочинності, про що зазначено у Бангкокській декларації за результатами XI Конгресу ООН 2005 р. Міжнародна спільнота визнала необхідність проведення в пріоритетному порядку загальної політики в галузі кримінального права, націленої на захист суспільства від злочинності в сфері комп'ютерної інформації. Визначено основні спільні напрямки роботи, які могли б сприяти просуванню міжнародного співтовариства шляхом формування Системи міжнародної інформаційної безпеки:

- вироблення термінології в галузі міжнародної інформаційної безпеки, що дозволило б при обговоренні існуючих проблем розмовляти на одній мові всім країнам;
- визначення основних шляхів створення ефективних механізмів запобігання та усунення загрози миру, придушення актів агресії або інших порушень, пов'язаних з «ворожим» використанням ІКТ. Планування та проведення скоординованих заходів і операцій з попередження, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації;

– розробка стратегію активізації міжнародного співробітництва з метою зміцнення безпеки функціонування Інтернету. Основні зусилля в цій галузі доцільно направити на розробку необхідних правових механізмів, що підвищують довіру до цієї глобальної інформаційної інфраструктури на основі інтернаціоналізації управління нею, а також забезпечують проведення розслідування і кримінальне переслідування кіберзлочинності, включаючи кіберзлочини, вчинені в рамках юрисдикції однієї країни, але мають наслідки в рамках іншої країни.

Сучасні світові тенденції розвитку національних економік відрізняються становлення так званої економіки знання та розвитком інформаційного суспільства. В Україні протягом останніх років стрімко розвивається система забезпечення державної інформаційної безпеки, триває формування нормативно-правової бази, здійснюється робота зі створення механізмів її практичної реалізації. Економіка України як невід’ємна частина загального світового господарства з виготовлення та продажу товарів та послуг сьогодні стикається з гострою потребою в послугах Інтернету і терпить істотні збитки через відсутність науково обґрунтованого і гнучкого правового регулювання інтернет-відносин в суспільстві. Таким чином, входження нашої держави у світовий інформаційний простір на рівноправній основі є базою економічної безпеки України. Водночас розподіл функцій між окремими суб’єктами системи та схема їх взаємодії потребують удосконалення.

БЕЗПЕКА СВІДОМОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

В. В. Похилюк, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Серед науковців країн Європи, США, Росії проблема маніпуляції свідомістю людей (психологічне шахрайство) набула значної актуальності, оскільки саме трансформація економічних відносин, та економічних систем первісно формується у свідомості громадян (через патологію та кризу свідомості, через подолання паразитів і вірусів свідомості).

Агресивна природа суб’єкта новоєвропейської історії була зафіксована і осмислена класиками західної метафізики XVII –

XVIII ст. З робіт Т. Гоббса ми дізнаємося про людину як істоту, прагнучу все більшої і більшої влади. Р. Декарт і Г. Лейбніц писали про засадниче для людського життя «прагнення до панування». У зв'язку з цим відмітимо, що турбота про безпеку – зворотна сторона західної «волі до потужності», що вважає систему цінностей як захист від усього, що порушує стійкість соціуму, вселяючи утилітаристські, гедоністично орієнтованому індивідові занепокоєння, тривогу, страх і переживання.

Звертаючись до забутої мудрості «осьового часу», ми знаходимо, наприклад, у стародавніх даосів думку про те, що «небезпека і безпека знаходяться в тобі самому» [1, с. 148].

Вперше, з наукової точки зору, на пострадянському просторі обґрунтував проблему безпеки свідомості Патріарх Московський і вся Русі, доктор богослов'я Кирило ще до патріаршої інтронізації будучи в чині митрополита Смоленського й Калінінградського. Через весь час служіння Богу, Кирило постійно використовує кризу в свідомості народів та патологію свідомості в умовах трансформації систем.

Визначеність у поведінці людей, невизначеність дії інститутів трансформаційного періоду, науковці розглядають різні спроби пояснити дію таких механізмів. Саме тому розглядаються в даному випадку, декілька так званих «теорій змов», де у всіх проблемах люди звинувачують якусь скриту, потайну силу, в основному «темну», ворожу, злу і ненависну, що із підпілля керує життєдіяльністю людини, суспільства, цивілізації.

Історія розвитку усього людства визначалася впливом паразитів свідомості. Процес паразитування полягає в провокації життєвих ситуацій і проблем, стресів і переживань, що викликають позитивні та негативні почуття і емоції, які сприяють виділенню особливих енергетичних випромінювань, власне, і вживаних паразитами.

На сьогоднішній трансформаційний стан української економічної системи значний вплив спричинило відокремлення Криму та фактично війна, яку веде на Сході України Російська Федерація.

А далі розглянемо по суті нашого трансформаційного стану проаналізуємо як впливає на стан українців в умовах війни Патріарх Московський і вся Русі Кирило. «Досвід показує, що в Росії засвоюються тільки такі ідеї, які не руйнують становий хребет. Усе, що було нав'язане нам, спущено в дев'яностих

роках як деякий інтелектуальний проект, не було сприйнято народом», – зауважив владика, за переконанням якого народ приймає тільки те, «що відповідає його цінностям, надіям». Тож продовжуючи поглиблювати кризу свідомості 31 березня 2015 р. Патріарх Московський і вся Русі Кирило звернувся в ООН, ОБСЄ і Ради Європи з листом з приводу збройного конфлікту на південному сході України. Він призвав лідерів цих організацій *прославити голос в захист православних християн сходу України, які в обстановці насильства, що посилюється, з боку греко-католиків і розкольників живуть в щоденному страхі за себе і своїх близьких. На Україні фактично йде релігійна війна: відбуваються прямі напади на духовенство, мирян Української Православної церкви Московського Патріархату; релігійна складова є справжньою підосновою того, що відбувається; основою самоідентичності бандерівців було і залишається уніатство; окрім уніатів велику роль грають в цій війні сектанти і розкольники*

«Терор проти канонічного православ'я на Україні і, зокрема, в Новоросії (яка на наш погляд не є Україною, але влада в Києві визнає її своєю територією) досяг неймовірних масштабів». Патріарх Кирило радить українцям не чинити опір «возз'єднанню російського народу» [2]. Маніпуляція свідомістю «російського світу», Кирило сприяє розпалюванню ненависті між народами, посилює конфлікт на Сході України і ні слова не говорить про російську агресію по захопленню чужих територій в Україні, Грузії, Киргизії і в інших країнах бывшего СРСР.

Як відомо свідомість – це здатність ідеального відтворення дійсності, а також специфічні механізми і форми такого відтворення на різних його рівнях. Маніпуляція свідомістю, про яку ми вели мову вище, формується через паразити свідомості та віруси свідомості, саме вони ведуть до порушення безпеки свідомості. За допомогою цих факторів формується сфальшована громадська думка – суб'єктивна передумова соціальної дії мас, одно із засобів соціального контролю. Це явне або приховане відношення людей до подій суспільного життя, що виражає їх думки і почуття, засудження або схвалення яких-небудь явищ, що входять в компетенцію громадськості. Суспільна думка проявляється в легітимних, або інших формах впливу. З точки зору безпеки особи важливе значення має факт використання потенціалу суспільної думки, тому вивчення цього явища

і можливостей його регулювання є однією з умов забезпечення стабільності розвитку суспільства та зміцнення економічної безпеки.

Зростаюча роль суспільної думки не лише прискорює прогрес цивілізації, але і породжує нові загрози національної безпеки, що обумовлює і виділяє актуальність проблеми безпеки свідомості як невід'ємної складовій національної безпеки держави. Під безпекою свідомості в Україні розуміють захищеність національних інтересів в соціально-психологічному середовищі, збалансування інтересів особи, які визначаються рівнем захисту з боку суспільства і держави від умисних і неумисних загроз і дій.

Широкомасштабне застосування маніпулятивної дії в комунікаційних процесах дезорієнтує соціально активну частину населення, викликає психоемоційну і соціальну напруженість, посилює дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації і ускладнює реформування української економіки і суспільства в цілому.

Маніпуляція свідомістю українців продовжується і в середині самої України, на каналах українського телебачення, особливо на так званих ток-шоу. Серед українців така маніпуляція свідомістю отримала назву «шустеризація свідомості». Оскільки в передачах Савіка Шустера йде неприкрита маніпуляція свідомістю мільйонів телеглядачів України.

Неозброєним оком видно як Савік Шустер видає думку його аудиторії, за думку всього народу України, стверджуючи, що така аудиторія представляє всі регіони України та різні верстви населення. При цьому забуває згадати, що аудиторію йому наповнюють певні політичні сили. Ведучий раз по раз виводить на екран «випадкові» голосування з приводу тієї чи іншої проблеми. Звичайно ж результат отримує вже очікуваний, хоч і далекий від думки українців.

Якщо ж учасник цього шоу незапрограмований на «вірус» свідомості, то його рейтинг різко знижується, цей показник рейтингу виводиться на екран і навіть тоді коли він ще виклав власного погляду.

Отже щоб раціоналізувати процес усвідомлення національної безпеки, необхідно розглянути проблеми національної безпеки саме через категорію «національні інтереси», складовою частиною якраз і усього являється безпека свідомості.

Маніпуляція свідомістю, з використанням ЗМІ в Російській Федерації вже привело до значного порушення економічної і національної безпеки країни. Не менше такі процеси вплинули і на національну економічну безпеку України.

Так фінансова ситуація в країні погіршується із загрозливою швидкістю. У травні минулого року Росія втрачала валютні резерви із швидкістю 2 млрд дол. щомісячно, у кінці червня – по 600–700 млн дол. в тиждень, в останні дні 2014 р. – по 200–300 млн дол. щодня. Але у всіх росіян вселяють у свідомість те що їх Президент, як батько нації поступає вірно, захоплюючи чужі території. Росіяни не хочуть прислухатися до відомих науковців, практиків, що Крим – це економічні ускладнення для Росії. Але маніпуляція свідомістю перевершила усе – Крим наш, а всі росіяни спасають своїх «пригноблених» одновітців

Сьогодні як Росія так і Україна знаходяться на початку усеосяжної кризи, масштаби і наслідки якої важко спрогнозувати за будь-яким з самих песимістичних сценаріїв, пропонованих громадськості цих країн. В обох країнах одночасно – валютна криза, боргова криза, криза обслуговування державного боргу, фондова криза, криза реального сектора економіки, інвестиційна криза. Як засвідчують дані міністерства економічного розвитку РФ падіння ВВП в Росії прискорилося до 2,3 % в лютому 2015 р. у річному виразі в порівнянні із січневим падінням на 1,5 %. За таких умов число офіційно зареєстрованих безробітних в країні сягнуло за мільйон, відбувся суттєвий спад інвестицій в основний капітал, скорочення будівельної індустрії, значно скоротився товарообіг в роздрібній торгівлі. Значно знизилися річні темпи оброблювальної промисловості.

Позитивний вплив на динаміку ВВП в лютому місяці 2015 р. спричинили видобуток корисних копалин та сільське господарство.

Основна мета президента Росії Володимира Путіна на нинішньому етапі конфлікту в Україні полягає в тому, щоб залучити в нього президента США Барака Обаму і змусити його на «велику угоду» по розділу сфер впливу, як це зробили свого часу Сталін, Рузвельт і Черчіль.

Він же постійно називає неправильним те, що Америка у вирішенні ситуації в Україні не бере участь. Більше того, вустами Путіна довго і чітко говорив Олександр Лукашенко, розповідаючи, наскільки потрібна участь США в ситуації в Україні.

Навіть на недавній демонстрації в Москві із приводу «Кримнаш» певні люди несли портрети Рузвельта, Черчіля і Сталіна з написом «Обама, вони були розумніші».

Та все ж політологи багатьох країн світу схильні до думки, що це закулісний сценарій, який розрахований на маніпуляцію свідомістю народів Світу, і в першу чергу народу України, насправді сфери впливу Володимир Путін і Барак Обама вже поділили. Свідченням цього є наступні факти: у 2013 р. Росія списала 32 млрд дол. зовнішнього боргу Кубі, яка в той же час кинулася в обійми США. Ще рік тому США заявляли свої агресивні наміри відносно ядерної програми Ірану, яка звичайно знаходилася під контролем і впливом Росії. У лютому-березні Дж. Кері, держсекретар США вже підписав угоду з Іраном про контроль над його ядерною програмою. Народ Ірану сприйняв такий крок свого Президента, як історичний і очікуваний. Президент Ірану Хасан Роухані навіть заявив, що його країна відмовилася від виробництва ядерної зброї.

А що отримала в замін такого благоденствія США Росія? А те що вже двічі Сенат США приймає рішення про визнання України дружньою для США державою поза НАТО. Але таке рішення ветеє Барак Обама. Саме таке рішення дозволило б США поставляти летальну зброю для України. Серед таких «миротворців» виявилися Ангела Меркель та Франсуа Олланд. Відбулася пряма маніпуляція свідомістю українців, які так чекали на допомогу від європейців і покращення свого життя.

Список використаних джерел

1. Антология даосской философии. Перевод / сост. В. В. Малявин, Б. Б. Виноградский. – М.: Издательство Товарищество «Клышников-Комаров и К⁰», 1994. – 228 с.
2. Друзь И. Украина против Русской Церкви [Електронний ресурс] / Друзь И. – Режим доступу: <http://rusprav.tv/ukraina-protiv-russkoy-tserkvi-9697/> – Назва з екрана.

ЧАСТИНА ІІІ. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

МІЖНАРОДНИЙ ІНДЕКС ЩАСТЯ: СУСПІЛЬНО- ДЕМОГЕОГРАФІЧНИЙ ВІМІР

М. М. Логвин, к. геогр. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Під впливом безперервного інформаційного забруднення національний світогляд як система принципів, поглядів, цінностей, переконань, ідеалів сильно ушкоджений. Моральна спустошеність суспільства ставить природну межу його економічному розвитку, також і закони розвитку техніки не співпадають з природними потребами людини. Підтвердження цьому – зниження народжуваності, зростання злочинності, наркоманія, збільшення самогубств, розлучень, психічних захворювань залежно від технологічного розвитку країн.

Міжнародний індекс щастя (МІЩ) (англ. *Happy Planet Index*) – індекс, що відбиває добробут людей і стан довкілля в різних країнах світу, який був запропонований New Economics Foundation (NEF) в липні 2006 р. Головне завдання індексу – відобразити «реальний» добробут націй.

МІЩ ґрунтується на загальних утилітарних принципах, що більшість людей хочуть прожити довге і повноцінне життя, а країни прагнуть зробити все можливе для досягнення максимального благополуччя своїх громадян, розумно використовуючи наявні ресурси, не завдаючи збитків довкіл्लю. Для розрахунку індексу використовуються три показники: суб'єктивна задоволеність життям людьми, очікувана тривалість життя і так званий «екологічний слід».

Уперше МІЩ був розрахований 2006 р. На той момент до нього увійшли 178 країн.

Таблиця 1 – Міжнародний індекс щастя у 2006 р. [1]

Місце	Країна	НРІ
1	Вануату	68,21
2	Колумбія	67,24

Продовж. табл. 1

Місце	Країна	НРІ
3	Коста-Ріка	66,0
150	США	28,83
172	Росія	22,76
173	Естонія	22,68
174	Україна	22,21
175	Демократична Республіка Конго	20,69
178	Зімбабве	16,64

Вдруге розрахунок робився в 2009 р., до нього увійшли 143 країни. За підсумками 2009 р., «найщасливішими» країнами, виявилися: Коста-Ріка, Домініканська Республіка і Ямайка. Найбільш «нещасливими» виявилися Зімбабве і Танзанія.

Таблиця 2 – Міжнародний індекс щастя у 2009 р. [1]

Місце	Країна	НРІ
1	Коста-Ріка	76,1
2	Домініканська Республіка	71,8
3	Ямайка	70,1
94	Ісландія	38,1
95	Україна	38,1
96	Сенегал	38,0
142	Танзанія	17,8
143	Зімбабве	16,6

Наступний рейтинг було оприлюднено 2012 р. У цьому списку Україна не була взагалі представлена.

Таблиця 3 – Міжнародний індекс щастя у 2012 р. [1]

Місце	Країна	НРІ	Задово- леність життям	Очікувана тривалість життя	Екологіч- ний слід
1	Коста-Ріка	64,0	7,3	79,3	2,5
2	В'єтнам	60,4	5,8	75,2	1,4
3	Колумбія	59,8	6,4	73,7	1,8

Ситуація, що склалася в Україні вимагає переоцінки системи цінностей, що склалася за десятиліття реформ, з гіпертрофованою роллю матеріального благополуччя, запереченням гуманності, справедливості, моральності. Існує необхідність усві-

домлення звернення до витоків українського менталітету, вдосконалення духовного світу людини на основі традиційних цінностей відповідно до сучасних реалій.

Список використаних джерел

1. Международный индекс счастья [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D1%81%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C%D1%8F. – Назва з екрана.

РАЗВИТИЕ КЛАСТЕРОВ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Т. А. Онипко, соискатель

Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», г. Полтава

Сегодня в глобальной экономике возрастает роль местных факторов размещения производства. Это связано, в первую очередь, с тем, что близость в географическом, институциональном и культурном отношении обеспечивает преимущества, которые находят отображение в росте производительности и конкурентоспособности. Поэтому сегодня очень актуальным является понятие так называемой «глокализации», которое представляет собой диалектический процесс взаимодействия локального и глобального. В связи с этим особенную популярность в современном мире приобретают кластеры, которые, по мнению украинского учёного С. Соколенко являются активными элементами глобализации, развивающихся в новом тысячелетии [1, с. 154].

Вопрос относительно влияния процессов глобализации на развитие кластеров и региональной специализации остаётся открытым и таким, который подталкивает к дискуссии в научном мире. Некоторые утверждают, что в контексте глобализации вообще нецелесообразно говорить о важности места расположения для развития экономической деятельности. Вместе с тем существуют альтернативные точки зрения о том, что глобализация, наоборот, усилила значимость локализации, а региональные экономики стали центрами создания богатства. С одной

стороны, глобализация может снизить или уничтожить специализацию в определённых регионах, а с другой – усилить её в других регионах.

Известный западный учёный К. Кетелз утверждает, что местоположение компании становится все более важным для достижения экономического успеха в глобальной экономике [2, с. 16]. Также он считает, что глобализация обеспечивает как возможности для развития кластеров, так и вызовы. Американский экономист М. Портер указывает на парадокс, который заключается в том, что наиболее важные конкурентные преимущества в глобальной экономике часто обусловлены местонахождением кластера [3, с. 338].

Итак, глобализация оказывает воздействие на кластеры, способствуя повышению их конкурентоспособности на мировом рынке. Под воздействием конкуренции и с целью повышения рентабельности компании, расположенные в кластере, вынуждены перемещать производство в регионы с более низкими издержками. Глобализация самих кластеров проявляется в нескольких формах, причём наиболее простой является рост экспорта товаров и услуг фирмами, расположенными в данном кластере. Другой формой является расширение экспорта промежуточных товаров, машин и оборудования, что может привести к увеличению доли торговых операций, осуществляемых поставщиками, а не конечными производителями продукции. Влияние глобализации на развитие кластеров также проявляется, когда конечные производители начинают импортировать компоненты и оборудование или производить их самостоятельно, например при аутсорсинге. Проявление глобализации связано также с привлечением прямых иностранных инвестиций, которые способствуют обеспечению зарубежных рынков конечными товарами посредством финансовых вливаний в фирмы-производители промежуточных товаров и оборудования.

Воздействие глобализации на кластеры опосредуется государственной политикой. Правительства могут защищать кластеры от иностранной конкуренции, используя протекционистские меры, поддерживая национальных товаропроизводителей. Правительство может финансировать повышение квалификации рабочих, способствовать формированию кластеров, если выгоды, создаваемые кластером, обеспечивают повышение конкурентоспособности страны.

Глобалізація впливає на кластери також за допомогою мобільності капіталу, т.е. покупки місцевих підприємств транснаціональними компаніями. Це двоємо сказується на функціонуванні кластера. С одної сторони, придбання великої компанією декількох малих підприємств в окрузі може призвести до руйнування щільних зв'язів між фірмами в кластері, і відносини всередині кластера стають в основному вертикальними. С другої сторони, приход ТНК може позитивно впливати на розвиток кластера завдяки поширенню інновацій і розширенню ринку збуту для малих і середніх підприємств кластера.

В цілому, незважаючи на наявність як позитивних так і негативних аспектів глобалізації, відносини всередині більшості кластерів зберігають горизонтальний, а не вертикальний характер, причому зв'язи всередині кластерів під впливом процесу глобалізації ускладнюються.

Список использованных источников

1. Соколенко С. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнёрства. Кластеры / С. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 646 с.
2. Ketels Ch. Clusters, Cluster Policy, and Swedish Competitiveness in the Global Economy / Ch. Ketels. Västerås: PRINT Edita, 2009. – 66 p.
3. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М. : Издат. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ ТА ЇХ СТІЙКІСТЬ

В. В. Стеценко, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Всі види підприємств, організацій та домогосподарств, як економічних систем, являють собою елементи економічної системи значно більшого рівня: регіональної економічної системи.

Особливістю регіону, як економічної системи, виступає його приналежність до певної території. Іншими словами, регіональні економічні системи – це системи, що мають певні просторові розміри, які являються одним із видів складних територіальних систем. Конкретні особливості структури економічних систем

регіонів визначаються функціями економічних підсистем, тобто, їх типом, ступенем участі у територіальному поділі праці, їх впливом на оточуюче природне середовище. Структура регіональної економічної системи визначає зв'язки та відносини шести типів, які відображають процеси, що прямо чи опосередковано вказують на взаємодію з оточуючим природним середовищем: 1) соціально-економічні – безпосередні зв'язки у сфері суспільного виробництва; 2) екологічні – безпосередні зв'язки в екологічних системах; 3) економіко-еко-логічні – природокористування та інші види впливу господарської діяльності на оточуюче природне середовище; 4) еколого-економічні – вплив оточуючого природного середовища на умови суспільного виробництва; 5) соціально-екологічні – безпосередній вплив населення на оточуюче природне середовище; 6) еколого-соціальні – вплив оточуючого природного середовища на здоров'я людей та умови їх життєдіяльності. Прямими зв'язками, у даному випадку, являються економіко-екологічні та соціально-екологічні. Зворотними зв'язками, відповідно, – еколого-економічні та еколого-соціальні.

Будь-яка регіональна економічна система являється підсистемою значно вищої формації: національної економічної системи. Остання, в свою чергу, виступає елементом світової економічної системи. Таким чином, економічна система являється складною, динамічною, здатною до розвитку системою.

Стійкість будь-якої економічної системи, як суб'єкта специфічних соціально-економічних відносин, пов'язаних з територіальною організацією суспільного виробництва та уособлюючих певний структурний рівень загальнонаціональної системи виробничих відносин, повинна означати збалансований розвиток соціуму, економіки та оточуючого природного середовища. Стійкість економічної системи представляє собою сукупність соціальної, економічної та екологічної стійкості.

Спираючись на вищевказане, пропонуємо уточнене авторське визначення стійкості економічної системи. На нашу думку, стійкість економічної системи – це її здатність забезпечувати та підтримувати якісний та кількісний рівень розвитку на протязі довготривалого періоду, не зважаючи на протидіючі фактори внутрішнього та зовнішнього характеру, а також її здатність послідовно реалізовувати своє основне функціональне завдання – задовольняти потреби людей, з передбаченням та усуненням негативних впливів, що порушують стійкість.

ЧАСТИНА IV. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ: НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

ПОВЫШЕНИЕ РОЛИ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОСТИ ТЕМПОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И СНИЖЕНИИ ИНФЛЯЦИИ

С. С. Алиева, к. э. н., ст. преподаватель
Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Сводя всё к росту денежной массы, правительства рыночно развивающихся стран не всегда принимают во внимание принципиальные изменения в процессе рыночного воспроизводства. При анализе причин цикла они часто игнорируют его материальную основу – смену основного капитала, а, следовательно, не вскрывают первопричины циклического развития, регистрируя лишь результаты происходящих в экономике процессов. Кажущиеся чисто теоретическими рассуждения приводят к вполне определённым выводам: к отказу от стимулирования так называемой полной занятости и экономического роста. Но это не свидетельствует о том, что монетарная политика представляет собой крайне реакционное направление экономического мысли, особенно полно отражающее характерную для рыночно развитых стран тенденцию к усилению негативных факторов по всем направлениям. Критикуя кейнсианскую политику «активизма», монетаристы утверждают, что эффективность антициклических усилий невелика и позволяет ликвидировать лишь до 10 % колебаний деловой активности во время цикла. Поэтому их рекомендации сводятся к занятости. С точки зрения монетаристов, при проведении экономической политики необходимо руководствоваться определёнными «правилами» для достижения долгосрочных целей, например устойчивости денежной единицы [1, с. 114].

Монетаристское толкование инфляции проявляется и в рыночной системе ценообразования, роли монополий в инфляционном процессе. «Сильные промышленные монополии, – пишет М. Фридмен, – не вызывают инфляцию, а ведут к сокращению объёма выпускаемой продукции» [2, с. 31]. Он

утверждает, что влияние и степень распространения монополий незначительны, они распространены в основном в тех предприятиях, где занята лишь небольшая часть работающих.

В рыночно развитых странах монетаристская программа финансового оздоровления экономики и меры по снижению инфляции включают, во-первых, ограничение прямых вмешательств государства в хозяйственные процессы; во-вторых, отказ от краткосрочного регулирования экономики посредством финансовой политики; в-третьих, уменьшение государственных ассигнований на социальные нужды; в-четвертых, сокращение дефицита бюджета; в-пятых, переориентация налоговой политики; в-шестых, упор на долгосрочную денежно-кредитную политику для стабилизации денежного обращения и уровня цен [4, с. 41]. Важнейшая отличительная черта монетаристской программы – антиинфляционная направленность: приоритет отдаётся, как уже отмечалось, не стимулированию экономического роста и занятости, а ограничению темпов увеличения количества денег в обращении.

В этой связи в рыночно развитых странах рекомендуется ввести режим денежно-кредитного таргетирования, т. е. практику ежегодного официального установления границ прироста денежной массы; ликвидировать прямые и ослабить косвенные формы контроля за функционированием банковской системы [2, с. 303, 305]; изменить механизм контроля за денежной массой и перейти к системе прямого регулирования величины резервных активов или «базисных» денег (наличности в обращении и банковских депозитов в Центральном банке) [4, с. 449]; отказаться от практики прямого администрирования процентных ставок [2, с. 273–275]; подчинить финансовую политику борьбе с инфляцией: сократить бюджетный дефицит; снизить налоговые ставки, что неизбежно приведёт к свёртыванию государственных расходов и соответственно к уменьшению дефицита. По замыслу сторонников монетаристской программы этот весь комплекс мероприятий позволит добиться устойчивых темпов экономического роста и ликвидации инфляции без отрицательных последствий для других секторов экономики.

Список использованных источников

1. Cross R. Economic Theory and Policy in the United Kingdom. – L., 1982.

2. Friedman M. A. Program for Monetary Stability, in Money, Financial Institutions and the Economy. Englewood Cliffs, 1965.
3. Goodhart C.A.E. Monetary Theory and Practice: the UK Experience. – L., 1984.
4. Griffiths A. Wall S. Applied Economics. – L., 1984.

ПОВЫШЕНИЕ РОЛИ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЗНАЧИМЫХ ЗАДАЧ

С. С. Алиева, к. э. н., ст. преподаватель;

Ш. Истамкулов

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Инновационная стратегия, как нам представляется, должна присутствовать в деятельности субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства. Большой импульс развитию этой сферы дал Президент Республики Узбекистан И. А. Каримов. Он в частности отметил, что «... всяческая поддержка заслуживает мер по улучшению деловой среды и созданию ещё более благоприятных условий для развития малого бизнеса и частного предпринимательства» [1].

За истекший 2014 год «... в сфере малого бизнеса и частного предпринимательства было создано более 480 тысяч новых рабочих мест, или каждое второе. В настоящее время в этой сфере экономики трудится более 76,5 процента всего занятого населения, против 49,7 процентов в 2000 году» [1].

Основные направления инновационной политики – это обеспечение реализации стратегически значимых задач, направленных на строительство инновационных производств, модернизацию, технико-технологическое обновление предприятий, опережающее развитие социальной инфраструктуры, создание на этой основе условий для достижения устойчивого развития экономики в целом.

Это свидетельствует о дальнейшем повышении роли источников формирования инновационной продукции, повышения инновационных возможностей субъектов экономики, предприятий и частных иностранных инвесторов.

При всей прозрачности развития инновационных процессов она должна быть способна решить следующие активные задачи:

– использование ресурсов для достижения стратегических целей страны в области науки и техники;

- создание инвестиционной среды, способствующей росту инновационной активности предприятий;
- разработка систем приоритетов инновационного НТР;
- создание инновационной инфраструктуры, соответствующей социально-экономическим условиям конкретной местности (область, город, район, посёлок).

Указанные задачи применимы в целом по республике, в частности, в Самаркандской области.

Хотя экономические возможности Самаркандской области отстаёт от Ташкентской области (включая город Ташкент), Навоийской области и Кашкадарьи, но она достаточно обширна, и это касается не только развития основных традиционных сфер экономики, но и отраслей, связанных с разработкой и производством в инновационной сфере.

С точки зрения отраслевой специализации, в экономике Самаркандской области преобладают перерабатывающие производства, а также сельское хозяйство, что даёт возможность для формирования качественной инновационной базы, нацеленной на обслуживание данных перерабатывающих отраслей, более того, наметившееся развитие сельского хозяйства и его финансово-кредитная поддержка также позволяют рассчитывать на благоприятные возможности территориальных компаний в создании и реализации инновационной продукции для данной сферы.

Природные ресурсы и их наличие может сказываться на развитии сырьевых отраслей, обслуживающих интересы территориальной электроэнергетики и химии. Для территориальных компаний подобное развитие позволяет надеяться на повышенный спрос на инновационную продукцию данных отраслей.

Диверсифицирована и экономика областей. В ней представлены различные сферы промышленности и услуг. При этом акцент делается на крупные автопром предприятия, сельское хозяйство и химию.

В настоящее время сформировалась группа отечественных инновационных предприятий, успешно функционирующих на внутреннем и внешнем рынках. Данные предприятия должны более эффективно использовать потенциал территории, его трудовые и прочие ресурсы с целью создания и продвижения на рынки инновационной продукции, позволяющей её потребителям решать комплексные производственные и инфраструктурные задачи.

Список использованных источников

1. Каримов И. А. Создание в 2015 году широких возможностей для развития частной собственности и частного предпринимательства путём осуществления коренных структурных преобразований в экономике страны, последовательного продолжения процессов модернизации и диверсификации – наша приоритетная задача / Каримов И. А. // Народное слово. – 17 января, 2015. – С. 1.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ПОТЕНЦИАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАЗВИТИЯ УГОЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

А. Б. Ахметова, магистр
Карагандинский экономический университет

Современное угольное предприятие представляет собой комплексную открытую социально-экономическую систему, которая является важнейшим элементом системы народного хозяйства. Обеспеченность населения высококачественными, экологически чистыми продуктами нефтепереработки и нефтехимии относится к важнейшим показателям уровня жизни. Предприятиям горнодобывающим отводится ведущая роль в повышении эффективности общественного производства и удовлетворении постоянно расширяющихся потребностей людей. В этой связи повышение эффективности развития отечественных горнодобывающих предприятий представляет чрезвычайно актуальную задачу для российской экономики.

В настоящее время для развития углепереработки предусматривается комплекс мер повышению эффективности работы предприятий, в числе которых – внедрение новых технологий, сокращение энергопотребления, решение экологических проблем при переработке угля. Неотъемлемым требованием эффективного хозяйствования является рациональное использование ресурсов: снижение материалоёмкости и энергоёмкости производства, увеличение фондоотдачи и производительности труда, повышение качества продукции и услуг. Современная экономика основана на знаниях, интеллектуализации производственных отношений, при этом прирост прибыли генерируется путём использования человеческого капитала в виде интеллекта и информационных ресурсов.

Проблеме оценки эффективности развития предприятий посвящено множество научных исследований. Сложность такой оценки заключается в проблемах учёта важнейших факторов развития, таких как совершенствование системы управления производством, государственная политика в области стандартизации качества, уровень конкуренции на приоритетных рынках, изменение потребительских предпочтений (вследствие развития смежных отраслей промышленности) и др. Специфика угольного предприятия обуславливает возможность применения метода оценки эффективности его развития на основе потенциальной эффективности.

Основными из них являются:

- изменения в технологическом базисе производства, изменения качества рабочей силы, внешние и внутренние условия [3];

- для оценки потенциальной эффективности электронных образовательных ресурсов и технологий предлагается использовать индекс качества, вычисляемый как степень близости идеалу в многомерном пространстве выделенных частных показателей с учётом их важности для реализации актуальной образовательной программы [4];

- потенциальная эффективность – способность производить потенциально возможный объём услуг определённого качества по сравнению с имеющимся спросом на данные услуги.

Количественный результат деятельности обусловлен спросом. Если спрос совпадает с производственной мощностью, то потенциальная эффективность оптимальна [5];

- потенциальная эффективность измеряется путём сопоставления потенциального целевого результата с желаемым (плановым) значением целевого результата от реализации i -того направления развития [6].

Таким образом, можно выделить два основных направления в определении потенциальной эффективности развития предприятий. С одной стороны, потенциальная эффективность рассматривается авторами как способность системы производить экономический эффект, или как предельная производительность экономической системы, максимум её производственных возможностей. В данном случае речь не идёт об эффективности или оптимальности функционирования системы. Степень её эффек-

тивности определяется путём сопоставления потенциальной эффективности с желаемыми или плановыми значениями целевого показателя.

С другой стороны, потенциальную эффективность представляют как степень достижимости поставленной целевой функции и решения задач управления. Потенциальная эффективность в данном случае представляет собой комплексный показатель, учитывающий и оценивающий изменения в объекте управления, которые проводятся управляющими органами субъекта управления. При этом оценивается степень достижения поставленной цели функционирования и развития системы, выявляется потенциальное состояние системы при данных организационно-технических условиях.

Предлагается определять потенциальную эффективность развития угольного предприятия как стратегический результат, выраженный в оптимальном выпуске продукции углепереработки высокого качества и определённой номенклатуры в будущем, полученный за счёт использования всех видов ресурсов и человеческого капитала компании, который в условиях инновационной экономики становится определяющим фактором повышения конкурентоспособности.

Потенциальная эффективность развития представляет собой максимальное значение ресурсоотдачи как интегрального показателя частных критериев развития предприятия: прибыли, чистого дисконтированного дохода и показателей технологической эффективности (технического уровня производства и качества продукции). Изменение указанных частных критериев определяет основные направления развития угледобывающих предприятий. При этом важно не допустить несовпадения локального (оптимальная работа установки) и глобального оптимумов, которое может появиться, когда установка выпускает одноименную продукцию нескольких сортов или когда продукт одной из установок служит сырьём для другой.

Важнейшим фактором оценке потенциальной эффективности развития угольных предприятий является наличие адекватного прогноза как в области производства (технологическое прогнозирование на основе патентной информации, отчётов в области фундаментальных исследований, новейших отечественных и зарубежных достижений в области техники и технологии), так и маркетинговый анализ будущей потребности рынка (как отечественного, так и зарубежного).

Список использованных источников

1. Винокуров С. А. Оптимизация потенциальной эффективности электромеханических систем с бесконтактным двигателем постоянного тока / Винокуров С. А., Букатова В. Е., Павленко О. А. // Электротехнические комплексы и системы управления. – 2006. – № 2. – С. 43–47.
2. Клименко В. Л. Экономические проблемы научно-технического прогресса в нефтехимической промышленности / Клименко В. Л., Садчиков И. А. – Л. : Химия, 1976.
3. Ковалишина Г. В. Аудит и финансовый анализ (журнал). – 2002. – № 3.
4. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь : словарь современной экономической науки / Лопатников Л. И. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Дело, 2003. – 520 с.

ІННОВАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

О. І. Гуторов, д. е. н., професор;

О. О. Гуторова, к. е. н., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, м. Харків

Реалізація, впровадження інновацій в реальному житті, використання продуктів розумової праці – ідей і винаходів, зумовлює створення нових видів продукції, кращих за властивостями товарів та нових прогресивних технологій. Провідною тенденцією сучасного етапу світогосподарського розвитку є глобальні науково-технологічні трансформації, що зумовили перехід до постіндустріального етапу розвитку суспільства, в межах якого формується економіка знань. В системі глобальних науково-технологічних трансформацій економіка знань є результатом взаємодії інноваційної та інформаційної економіки, які сформувались в процесі науково-технологічного розвитку людства. Стає беззаперечним те, що інтеграція науки і вищої освіти виступає одним з пріоритетних напрямів формування інноваційного потенціалу України, а існуючі наукові центри, за умови переформатування їх географічної й елементної структури та вирівнювання інноваційного ландшафту країни, мають стати базовими інститутами становлення економіки знань в Україні.

Феномен глобальних науково-технологічних трансформацій в контексті цивілізаційних зрушень та виокремлення ролі знань як рушійної сили сучасного науково-технічного прогресу, резонансний характер вказаних трансформацій привертають увагу дослідників протягом останніх десятиліть.

В умовах сучасної ринкової конкуренції важливою умовою успіху для кожної організації є виробництво конкурентоздатної продукції. Тому підприємства промислово розвинених країн змушені проводити свідому інноваційну стратегію, збільшуючи обсяги виробництва, реалізації та прибутку; підвищуючи продуктивність праці, освоюючи та поставляючи на ринок якісно нові види продукції, постійно вдосконалюючи технологію їх виробництва.

Необхідною умовою успіху є постійне оновлення асортименту продукції, вдосконалення технології її вироблення. Перенасичений ринок змушує виробників відмовлятися від інерційних технологічних та організаційних структур, створювати ризикові фірми та ризикові капітали, розширювати виробництво, переходити на випуск наукомісткої продукції.

Виходячи із положення України у світовому економічному співтоваристві як потенційно високорозвиненої аграрної держави, для аграрного сектору країни інновації виступають єдиною, обов'язковою умовою економічного зростання. Застосування інновацій у сільськогосподарському виробництві може здійснюватися у декількох напрямках.

1. Вдосконалення технічного розвитку та організації виробництва, складовими елементами якого може бути: механізація та автоматизація виробництва; впровадження передових ресурсозберігаючих технологій, передових засобів обробки ґрунту, прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур, відгодівлі тварин; застосування стимуляторів росту рослин та тварин; обробка насіння культур екстрактами, біопрепаратами; впровадження наукової організації праці, нових форм економічних взаємовідносин; організація переробки продукції, розширення асортименту, підвищення якості, вдосконалення фасування та пакування продукції; організація нових виробництв та промислів) освоєння виробництва нових видів сільськогосподарських культур.

2. Здійснення капітального будівництва з метою розширення, вдосконалення та оновлення виробництва: введення в дію нових

виробничих потужностей, споруд та об'єктів більш енергоекономічних як виробничого, так і обслуговуючого характеру; реконструкція діючих з обов'язковим вдосконаленням соціально-побутових умов на виробництві; участь підприємств у покращенні умов життя та побуту працівників.

3. Підвищення продуктивності праці завдяки: підвищення технічного та технологічного рівня виробництва, нових форм організації та стимулювання праці; підвищення освітнього та кваліфікаційного рівня усіх категорій працюючих; підготовка інформаційних матеріалів, бюлетенів про нові досягнення, нововведення стосовно своєї галузі.

4. Інновації в організаційно-управлінській сфері: застосування раціональних структур управління; формування організаційної культури; формування управлінської команди односторонців; посилення зворотного зв'язку із споживачами, клієнтами; застосування сучасних інформаційних технологій для забезпечення процесу прийняття рішень.

ПРОБЛЕМЫ СНИЖЕНИЯ ИНФЛЯЦИИ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ ЭКОНОМИКИ

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

В рыночно развивающихся странах в последние годы большое внимание уделяется снижению инфляции, используя всем известную кейнсианскую монетаристскую стратегию или стратегию борьбы с инфляцией. В программах стабилизации экономики их правительства при помощи нового метода хозяйственного регулирования способствуют прозрачности роли денежно-кредитной политики.

Монетарная система способна обеспечить стабильность спроса на деньги, и она должна являться стабильной величиной и усматривать причины инфляции в избытке их предложения. Отсюда трактовка зависимости уровня цен от расширения или сокращения масштабов денежного обращения. Формулируется вывод: не существует инфляции без систематического увеличения количества денег в обращении, как не может быть постоянного роста денежной массы без инфляционных последствий для экономики [3, с. 68]. Руководствуясь аналогичными принципами, рассматриваются проблемы цикличности рыноч-

ного воспроизводства. И, тем самым, пытаются обосновать теорию бескризисного развития рыночных отношений, утверждая, что колебания деловой активности вызываются внешними, не присущими рыночному хозяйству факторами. Основным среди них объявляется «произвольная», часто необоснованная политика органов денежно-кредитного регулирования, ведущая к хаотичным изменениям темпов прироста количества денег в обращении и являющаяся, дескать, «основной силой, порождающей цикличность хозяйственной активности» [1, с. 234].

Нам кажется, что истоки всех экономических проблем следует усматривать как в производстве, так и в сфере обращения. Отстаиваемая ныне меновая концепция означает, таким образом, искажение реальных взаимосвязей в экономике, недопустимое гипертрофирование роли денег в механизме инфляции. Было бы неправомерно отрицать значение денежного фактора в развитии инфляционных процессов, но принципиально неверно сводить их к этому фактору. В условиях государственного регулирования экономики на инфляцию воздействует весь комплекс социально-экономических причин, вызывающих рост цен [4]. При этом расширение масштабов денежного обращения является, как правило, следствием, а не первопричиной инфляции. Практика и ныне полностью подтверждает, что «расширение и сокращение средств обращения при неизменяющейся стоимости благородных металлов есть всегда следствие и никогда не является причиной колебания цен, что денежное обращение вообще есть только вторичное движение...». В жизни динамика денежной массы и цен может не совпадать, а обесценение денег и рост цен могут продолжаться под воздействием других факторов.

Так, в разные годы конец XX века и начало XXI века сопровождалась в США, в частности, резким сокращением темпов прироста количества денег в обращении, в 1969 г. по сравнению с 1968 г. с 8,7 до 1,5 % увеличением темпов инфляции с 4,2 до 5,4 %. Замедлению темпов роста денежной массы с 1971 по 1974 г. с 14,6 до 8,4 % сопутствовал дальнейший рост цен. Уровень инфляции за этот же период поднялся с 4,2 до 11 % в год [2, с. 592, 593]. Это наблюдалось и в Великобритании в 1967 – 1969, 1978 – 1980 гг. [2, с. 588, 589], также в России в 1997 – 1998 гг., 2007 – 2009 гг., 2014 г. подобная ситуация наблюдается во всех странах, начиная с 2007 г. до сегодняшнего дня.

Темпы инфляции в рыночно развитых странах вновь растут и могут достигнуть уровня 1985 г. – 8 %. Все это ещё раз подтверждает, что монетаристская стратегия не в состоянии обуздать инфляцию, поскольку попытки ликвидировать её с помощью режима денежно-кредитного таргетирования представляют собой борьбу не с причиной роста цен, а с его следствием, о чем свидетельствует кризис, обусловленный снижением цен на нефть, т. е. от 100 долл. США за 1 баррель до 60 долл. США спала только в течение 2014 г.

Список использованных источников

1. Friedman M. The Optimum Quantity of Money and Other Essays: L., 1969.
2. International Financial Statistics yearbook 1984. Wash., 1984.
3. Poniachek H.A. Monetary Independence under Flexible Exchange Rates. Lexington, 1979.
4. Инфляция в условиях современного капитализма / под ред. Л. Н. Красавиной // Современная инфляция: истоки, причины, противоречия / отв. ред. С. М. Никитин. – М., 1980.

УСИЛЕНИЕ РОЛИ ДЕЙСТВУЮЩИХ МЕХАНИЗМОВ БОРЬБЫ С ИНФЛЯЦИЕЙ

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор;

С. С. Алиева, к. э. н., ст. преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Неспособность осуществления контроля над предложением денег вынудили правительство Великобритании не только неоднократно изменить в начале 90-х годов XX века таргетируемые показатели, но и увеличить (вместо запланированного ранее сокращения) верхние и нижние границы их прироста. Стремясь искусственно привести в соответствие фактический прирост денежных средств и ежегодно устанавливаемые ориентиры, Банк Англии дважды вводил новые, ранее не использовавшиеся показатели денежной массы. Кроме того, в этот же период была изменена система контрольных показателей и способ их расчёта [2, с. 63]. Но все эти меры не принесли ожидаемых результатов. Темпы роста денежной массы держались на уровне 18,5 % в годовом исчислении, что в два раза превышало максимальную и в три раза – минимальную границу прироста [4].

Методы денежно-кредитного регулирования того периода ярко свидетельствуют и о том, что правительство вынуждено было отказаться от монетаристских принципов денежно-кредитного регулирования, а режим денежно-кредитного таргетирования перестал играть ведущую роль [3]. Центральным элементом денежно-кредитной политики в Великобритании в настоящее время становится регулирование краткосрочных процентных ставок.

Действительность опровергает монетаристский тезис о том, что процесс контроля за денежной массой и объёмом банковских резервов ведёт к ликвидации инфляции. Подобный контроль оказался практически малоэффективным. Снижение темпов роста цен, произошедшее в 80-х годах в рыночно-развитых странах, отнюдь не означает искоренения инфляции, оно явилось следствием одного из самых глубоких экономических кризисов. Значительную роль здесь сыграли стабилизация и понижение мировых цен на сырьё и нефть.

Следовательно, как показала практика, действующая денежно-кредитная политика не способна снизить темпы инфляции, так как её замедление в рыночно развитых странах сопровождается существенным увеличением темпов роста денежной массы и неспособностью Центрального банка удержать прирост денежных агрегатов в установленных пределах. Начиная с 80-х годов XX века абсолютная величина денежной массы увеличилась в США на 40 %, что практически вдвое превышало рост розничных цен; в Великобритании – соответственно на 46 % и 1,7 раза [1, с. 589, 593]. Одновременно темпы инфляции упали до 3–4 % в США и 4–5 % в Великобритании. Однако с появлением признаков оживления деловой активности наметилась тенденция роста цен.

Характеризуя социальную направленность монетаристских теорий, необходимо особо отметить, что одним из действенных средств борьбы с инфляцией их авторы считают сокращение государственных ассигнований на социальные нужды. Объявляя контроль за денежной массой, ключевым элементом экономической политики буржуазного государства, монетаристы в действительности выступают за отказ от всяческих попыток сократить безработицу, за свёртывание социальных программ, за широкое наступление на права профсоюзов, местных органов власти и национальных меньшинств.

Курс на переориентацию форм и методов государственного регулирования, на их ограничение денежно-кредитной сферой не совсем утвердителен. В современных условиях государственные расходы являются объективно необходимым элементом цикличности хозяйственной активности. Идея достижения экономического роста на основе свободной конкуренции не должна находиться в явном противоречии с реальностью: рыночный механизм должен служить базой целенаправленного цикла развития.

Список использованных источников

1. International Financial Statistics yearbook. 1984.
2. Lloyds Bank Economic Bulletin. June 1985.
3. Stephens Ph. U.K. to Tighten Control on Interest Rates // The Financial Times. 1985. October 18.
4. Wilkinson M. Surge in Money Supply Continues // The Financial Times. 1985. October 9.

УСИЛЕНИЕ РОЛИ ИННОВАЦИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И СТАБИЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд;

Р. Е. Бобокулов, аспирант

*Российский экономический университет им. Г. В. Плеханова,
г. Москва*

В условиях глобализации экономики стран с переходной экономикой, ресурсной ограниченности предприятий, в частности, текстильной промышленности, не всегда можно быстро наладить массовое тиражирование инновационной продукции (товаров) разрабатывать крупные капиталоемкие инновации, привлекать большие научные разработки, опираясь на собственные финансовые ресурсы. Поэтому важно, чтобы государственная финансовая поддержка была эффективной и достойной стимулировать инновационную продукцию, чтобы продукция текстильных предприятий (товары, изделия) была качественной и конкурентоспособной, максимально удовлетворяла потребительский спрос. Отсутствие спроса сводит или может свести на нет все усилия предприятий текстильной промышленности, в том числе инновационные.

Любые новые товары текстильных предприятий должны являться нужными и ценными, должны найти общественное признание, потребительский спрос – коммерческую реализуемость. Только в этом случае можно будет обеспечить получение желаемой прибыли (дохода), являющейся основой стимулирования расширения деятельности предприятий на инновационной основе и роста конкурентоспособности. Для этого требуются, прежде всего, соответствующие механизмы стимулирования, могущие определить инновационную стратегию предприятий текстильной промышленности. В механизм стимулирования инновационной стратегии должны вписываться такие составляющие, как товарная и ценовая политика, снижение издержек (себестоимость) производства, ресурсосбережение, поведение предприятий на рынке ценных бумаг и другое в целях обеспечения постоянного усиления экономического инновационного потенциала предприятий, повышения качества и конкурентоспособности производимых ими товаров (продукции).

Следовательно, построение экономики текстильной промышленности на основе стимулирования инновационной деятельности является важным условием достижения конвергенции для стран с переходной экономикой, в том числе, для Республики Узбекистан.

Только удачный выбор и реализация условий перехода в технологично-интенсивную экономику создаёт стадии с глубокой базой знаний, которая в дальнейшем позволит экономике предлагать рынку собственные передовые технологии и инновации. Ибо конвергенция доходов населения стран с переходной экономикой определяется уровнем развития их инновационной системы.

Сказанное можно подтвердить следующим. В последние годы в Узбекистане растёт внедрение современных информационных технологий в производство, создаются малые наукоёмкие производства, способствующие укреплению инновационного потенциала предприятий. Правительством Узбекистана принимаются меры, направленные на развитие инновационных предприятий, в частности, малого бизнеса.

Справедливости ради следует отметить, что Постановлением Президента Республики Узбекистан № 916 и Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан № 144 «О дополнительных мерах по стимулированию внедрения иннова-

ционных проектов в производство» были предприняты приоритетные шаги по стимулированию действующих и начинающих инновационных предприятий, выразившееся, прежде всего, в финансовой поддержке предприятий путём предоставления больших налоговых льгот и долгосрочных кредитов, стимулирование деятельности предприятий, которое является основным условием создания благоприятного инновационного климата, направление части средств Фонда реконструкции и развития, действующего при Госкомдемонополизации и Торгово-промышленной палаты, а также путём содействия в создании фондов модернизации и новых технологий, источником которых является часть амортизационных отчислений и чистой прибыли предприятий, а также целевые поступления от заказчиков. Это является следствием того, что государственная политика в области инновационного развития направлена на всестороннюю поддержку предприятий, выпускающих качественную и конкурентоспособную продукцию (товары), потенциально могущую оказать существенное влияние на экономический рост и финансовое оздоровление экономики в целом.

ВЛИЯНИЕ ДЕТЕРМИНАНТОВ ДИВИДЕНДНОЙ ПОЛИТИКИ НА РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ДОХОДОВ АКЦИОНЕРНЫХ КОМПАНИЙ В УСЛОВИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ ЭКОНОМИКИ

***Дж. Р. Зайналов**, д. э. н., профессор*

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд;

***Р. Х. Карлибаева**, к. э. н., доцент*

*Ташкентский государственный экономический университет,
г. Ташкент*

Приоритетные направления политики распределения доходов акционерных компаний отражают реальные мотивы их экономического поведения, определяющие интересы инвесторов. Существующие реальные мотивы призваны способствовать привлечению денежных финансовых ресурсов, чтобы обеспечить привлечение новых инновационно-ориентированных инвесторов.

Одним из эффективных инструментов стимулирования привлечения дешёвых финансовых ресурсов с последующей защитой прав собственности ведёт к ориентации акционерных

компаний к принятию краткосрочных решений, особенно в условиях институциональной неопределённости экономики. В то же время принятие краткосрочных решений осложняет эффективное функционирование реальных механизмов мотивации на долгосрочное развитие акционерных компаний, при этом, с одной стороны, возникает возможность финансировать проекты за счёт дорогих заёмных средств, а прибыль выводить за пределы страны, а с другой, появляется интерес на ориентирование корпоративных доходов в личную собственность, на эффективное использование не только прибыли (дохода), но и заёмных средств. Это может порождать стимулы при отсутствии реальных механизмов регулирования прибыли (дохода), практики дивидендной выплаты. Последняя может быть далёкой от совершенства. Далеко не всегда высокие дивиденды отражают стабильное финансовое положение компании. На практике выплаты дивидендов имели место, когда до 90 % акционерных обществ воздерживались от регулярной выплаты дивидендов [1, 2], что приводило к частным корпоративным ситуациям, осложнившим деловую активность менеджеров компаний.

Непрозрачность политики распределения доходов акционерных компаний в условиях неопределённости экономики вызвана, с одной стороны, воздействием негативных факторов мирового финансово-экономического кризиса, а с другой, мировым нефтяным кризисом (2014 г.), ухудшившим позиции директоров компании, по определению размеров рекомендованных советом директоров дивидендов. Ряд компаний, регулярно выплачивающих дивиденды, не позволяет развивать отечественные эмпирические исследования в этом направлении. Нам представляется важной, для создания стимулов и повышения эффективности отечественных акционерных компаний и их долгосрочного развития рекомендация – попытаться привлечь к ответственности тех, кто не выплачивает дивиденды.

Компания вынужденная сужать границы выплаты дивидендов, должна реинвестировать средства на развитие инновационного бизнеса, обеспечить прозрачность информации, которая должна быть полностью доступна всем участникам рынка, справедливо оценивающим акции в соответствии с уровнем риска ожидаемой доходности осуществляемых проектов. Если компания способна инвестировать средства в проекты с положительной чистой приведённой стоимостью, она обязательно

должна осуществлять инвестиции независимо от размеров выплачиваемых дивидендов. Если дивиденды выплачены, а свободных заёмных средств недостаточно для эффективного ведения хозяйства компании, то в условиях институциональной неопределённости экономики компания должна свободно привлекать недостающие средства без каких-либо дополнительных издержек.

При этом возникает потребность обеспечения эффективности существующей модели акционерных компаний в целом, для чего необходимо сократить издержки, связанные с использованием огромной прибыли, которую менеджеры не в состоянии эффективно инвестировать в развитие инновационного бизнеса. Отсюда следует, что компания на первых этапах своего развития, должны снизить издержки удержания свободных денежных средств путём распределения прибыли. Следовательно, детерминантом выплаты дивидендов должны служить размеры компании, прибыльность (доходность), ожидание роста и соотношение заработанного и внесённого капитала.

Список использованных источников

1. Корпоративное управление – гармонизация стандартов России и ЕС. – М. : НСКУ, 2006.
2. Miller M. H. Dividend Policy, Growth, and the Valuation of Shares / Miller M. H., Modigliani F. // Journal of Business. – 1961. – Vol. 34, № 4. – 420 с.

СТАБИЛИЗАЦИЯ ДЕНЕЖНОГО ОБРАЩЕНИЯ КАК ФАКТОР, СПОСОБСТВУЮЩИЙ ИСЦЕЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВА ОТ КРИЗИСОВ И ИНФЛЯЦИИ

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор;

Б. Ш. Хусанов, к. э. н., и. о. доцента

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Не существует единого мнения по поводу конкретных темпов роста денежной массы, дискутируется вопрос о длительности лагов между мероприятиями органов денежно-кредитного регулирования и экономическим эффектом от их внедрения. По мнению М. Фридмана, прирост количества денег в обращении должен составлять приблизительно 0,3 % в месяц или 0,08 % в неделю [3]. Имеются сторонники, высказывающие мнение в

пользу периодического пересмотра устанавливаемых границ увеличения денежной массы [1, с. 18]. Посредством сложной системы запаздывающих (или лаговых) переменных они пытаются доказать соответствие дискретного характера применяемых ими математических методов анализа и непрерывных, динамичных по своей сути экономических процессов. С помощью использования таких переменных объясняются и многочисленные несовпадения динамики ВВП, цен с изменением количества денег в обращении. Они также утверждают, что расширение денежной массы способно оказать влияние на совокупный объем расходов и уровень цен лишь через неопределённо длительный промежуток времени, например через несколько лет [2, с. 200].

На наш взгляд, подобные построения отличает явная механистичность, поскольку наличие несинхронности в движении отдельных экономических параметров и корреляционной зависимости не даёт права постулировать стабильность лагов для длительных периодов времени. Аналогичные результаты можно получить коррелируя количество денег в обращении и другие показатели, характеризующие развитие цикла, например, степень использования производственного потенциала, объем инвестиций и др.

Также рекомендации монетаристов обусловлены и тем, что в нынешних условиях предлагаемое правило постоянных темпов роста денежной массы не может полностью учитывать конкретного состояния хозяйственной конъюнктуры, так как увеличение потребности хозяйствующих субъектов в деньгах не может быть определено путём экстраполяции данных за предшествующий период, как это предлагают монетаристы, ибо такая потребность определяется объективно и зависит от общей цикличности воспроизводственного процесса. Ибо спрос на денежный капитал определяется условиями реальными на конкретный период производства.

Тезис об исцелении государства от кризисов и инфляции путём стабилизации денежного обращения по своему существу имеет апологетическую направленность. Решение социально-экономических проблем требует широких демократических преобразований и не может быть достигнуто с помощью технических, по сути, мер, касающихся изменения механизма контроля за количеством денег в обращении. Кроме того, введение

режима денежно-кредитного таргетирования и установление границ прироста каких-либо показателей, относящихся к сфере обращения, не означает достижения контроля над ними. Непонимание закономерностей формирования денежной массы может привести к неправомерному выводу об автономности денежной эмиссии и возможности жёсткого контроля над ней со стороны государства.

Список использованных источников

1. Congdon J. Monetarism: An Essay in Definition. L., 1978.
2. Fischer D. Macroeconomic Theory: A Survey. L., 1983.
3. Friedman M. A. Program for Monetary Stability, in Money, Financial Institutions and the Economy. Englewood Cliffs, 1965.

ЕФЕКТИВНЕ КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН

Л. М. Кириченко, асистент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

У період трансформаційних перетворень в економіці підхід до інституціональних змін має принципове значення. Зараз в економіці України спостерігається руйнування старих інституціональних структур і формування нових – ринкових. В основі даних змін лежить підвищення дієздатності регіонів та держави: створення сприятливих інституціональних передумов реалізації завдань європейської інтеграції; максимальна реалізація конкурентних переваг, національних пріоритетів, економічної безпеки; подолання корупції та тінізації економіки; формування ефективного конкурентного середовища; створення сучасних правових та організаційних механізмів захисту прав на інтелектуальну власність; інноваційна діяльність тощо.

Конкурентні відносини, які складаються у транзитивних економіках потребують відповідного інституційного оформлення. Законодавче забезпечення захисту економічної конкуренції є невід’ємним елементом соціально економічної системи як у країнах з розвинутою ринковою економікою, так і в економіках транзитивного типу. Практика застосування відповідних нормативно-правових актів в економічних системах з різними механізмами реалізації конкурентної політики, дозволяє виділити

інституційні передумови, необхідні для створення ефективного конкурентного середовища.

Інституційне середовище задає характер конкурентного середовища, яке складається у тій чи іншій економічній системі. Так, якщо інституційне середовище створює стимули для заняття підприємницькою діяльністю, винаходів та інновацій, більш ефективної організації виробничого процесу, зменшення трансакційних витрат на ринках товарів та ресурсів, створення юридичної системи для контролю над виконанням контрактів, визначення і захисту прав власності, то структура ринку буде близькою до конкурентної і, навпаки.

У свою чергу конкурентне середовище формує певний тип конкурентних відносин. Їх характер обумовлюється якістю середовища, всередині якого вони відбуваються. Якщо параметри конкурентного середовища створюють стимули для зайняття підприємницькою діяльністю, наприклад, зняті перешкоди до входження фірм на ринок, то й конкурентні відносини, що відбуваються у цьому середовищі, прийматимуть динамічний характер.

Інститут конкуренції відноситься до базових інститутів національної економіки, який передбачає чесне змагання товаровиробників за зміцнення їхніх позицій на товарних ринках, та потребує погодження спільних правил взаємодії на ринку, що знаходить відображення у конкурентній політиці.

Система інститутів конкуренції характеризує інституційну підсистему суспільних відносин, в основу яких покладене широке суперництво за участі виробників, постачальників, посередників, споживачів та інших потенційних учасників ринку. Така система є складною конфігурацією елементів і підсистем формальних та неформальних інститутів, що покликані захистити і підсилити розвиток конкуренції. На основі виділення функціональних рівнів структури інституційної системи можна виділити інститути, що чинять безпосередній або опосередкований вплив на конкурентне середовище у нашій країні.

Конкурентна політика включає в себе цілий комплекс державних заходів, направлених на створення та захист конкурентного середовища, здійснення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках.

У країнах з перехідною економікою спадкоємність між інститутами була перервана існуючими режимами. І лише в останні десятиріччя, коли ці країни знов узяти курс на ринкову економіку, перед ними постає проблема створення ефективного конкурентного середовища. Ключовим моментом у формуванні такого середовища ми вбачаємо розвиток та вдосконалення інституційного середовища, що сприяє конкуренції.

Список використаних джерел

1. Михальчишин Н. Л. Конкурентна політика в Україні: проблеми реалізації та напрями їх вирішення / Н. Л. Михальчишин // Соц.-екон. пробл. сучас. періоду України. – 2008. – Вип. 6. – С. 121–129.
2. Росецька Ю. Б. Інституційні засади розвитку конкурентних відносин в економіці України / Ю. Б. Росецька. – Одеса : Пальміра, 2008. – 252 с.

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Г. Х. Кудратов, д. э. н., профессор;

Ш. Ж. Расулов, студент

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Достижение макроэкономической стабильности и устойчивого экономического роста путём создания основ макроэкономического регулирования, проведение целенаправленной и сбалансированной денежно-кредитной, бюджетно-налоговой и ценовой политики позволило сформировать в Республике Узбекистан инвестиционный потенциал для значительных капитальных накоплений.

Модернизация и структурные преобразования, локализация производств на базе местных ресурсов позволили создать благоприятный инвестиционный климат, привлечь в экономику инвестиции – как отечественные, так и иностранные.

Для развития инвестиционного потенциала, ускорения инвестиционного процесса большое значение имело бы проведение активной социальной политики по обеспечению социальной стабильности и последовательного роста благосостояния населения.

Рыночные механизмы хозяйствования и государственное регулирование социально-экономических процессов в условиях

глобализации требуют ускорения экономического и непосредственно связанного с ним инвестиционного роста за счёт реализации инвестиционной политики, дальнейшего накопления инвестиционного потенциала и эффективного его использования. Основными факторами и резервами устойчивого экономического роста в условиях глобализации экономики могут стать:

- расширение инвестиционного потенциала за счёт совершенствования амортизационной политики, снижения налоговой нагрузки, кардинального повышения роли фондового рынка, мобилизации сбережений населения и предпринимателей, создания благоприятного инвестиционного климата для широкого привлечения частных иностранных инвестиций [1];

- повышение эффективности использования инвестиционных ресурсов путём ускорения модернизации, технического и технологического перевооружения отраслей экономики, создания и развития новых высокотехнологичных производств, расширения инновационной деятельности.

Следовательно, политика устойчивого развития обуславливает необходимость совершенствования существующего финансового механизма формирования и реализации инвестиционной политики. Успешная реализация поставленных задач требует выбора модели исследования по уровням, направлениям – этапам проведения методических, аналитических, оценочных и прогнозных работ.

Необходимость инвестиционной политики на макро- и мезоуровне должна определяться тем, что понимается под «инвестициями», применительно к различным направлениям практической деятельности, исходя из особенностей сферы и объектов приложения.

В соответствии с вышесказанным, государственная инвестиционная политика – это комплекс взаимоувязанных целей и мероприятий по обеспечению нужного объёма и структуры капитальных вложений в экономику страны и отдельные её сферы и отрасли, повышению инвестиционной активности всех основных субъектов воспроизводственной сферы: населения, предпринимателей и государства.

Важными являются цели инвестиционной политики в сфере инновационной деятельности. Государство не только может, но и должно влиять на инновационную активность при помощи инновационной политики, путём проведения системных целе-

направлених мер, mogących zapewnić kompleksowe развитие науки i techniki, внедрение их результатов в економіку країни.

Інноваційна політика повинна сприяти вибору пріоритетних напрямків в розвитку науки i techniki i підтримці держави в їх розвитку. В даному контексті інвестиційна політика повинна розглядатися як діяльність держави, направлена на інвестиційну підтримку створення i стимулювання розвитку інноваційної діяльності підприємства.

Список использованных источников

1. Зайналов Дж. Р. Совершенствование механизмов налогового регулирования деятельности предпринимательских субъектов / Зайналов Дж. Р., Данияров К. // Экономика и образование. – 2012. – № 6. – С. 99–102.

ПРОБЛЕМИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ

В. В. Лісіца, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Із зростанням масштабів діяльності роздрібних мереж на початку 2000-х років ринок роздрібної торгівлі України вступив в період інституціональної невизначеності, коли відбулась зміна провідних учасників ринку і виникла потреба у перезатвердженні відносин та правил, що діяли раніше [1].

Дослідники відзначають, що стрімко зростаючі сітьові роздрібні компанії як нові учасники ринку, зацікавлені в закріпленні свого домінуючого становища та його інституціоналізації у вигляді правил, що допомагають контролювати джерела нестабільності. Відповідно, для посилення своїх позицій провідні учасники ринку надають перевагу застосуванню правових відносин та укріпленню ринкової дисципліни, ніж удаватися до втручання держави, яке може мати непередбачувані негативні наслідки [1]. Разом з тим, незалежні магазини, відчуваючи дефіцит ринкової влади та загрозу виштовхування з ринку у разі «приходу» крупних сітьових компаній, апелюють до держави з вимогою обмеження діяльності експансивних гігантів.

Протягом тривалої історії розвитку сітьового ретейлу (починаючи з 1920-х років) постійно існував суспільний рух, спрямований на обмеження масштабів діяльності мереж, який триває й по тепер. Причини, які обумовлюють посилення процесу адміністрування діяльності сітьових структур, є доволі різноманітними: намагання урядів країн надати преференційні умови для розвитку малого та середнього бізнесу (наприклад, у Франції); попередити процес «вимивання» торгівлі з центральної частини міст та її концентрації на околицях поселень (наприклад, у Великобританії); захист малозабезпечених верств населення, що мають обмежену мобільність і, відповідно, можливість здійснювати купівлю товарів у віддалених магазинах (наприклад, у Великобританії, Канаді), захист інтересів місцевих виробників тощо. Отже, в багатьох країнах світу, в першу чергу, США та країнах Західної Європи, накопичений значний досвід державного регулювання діяльності роздрібних мереж.

Дослідники акцентують увагу на існуванні двох підходів до вирішення означеної проблеми: адміністративному та проконкурентному. Перший підхід передбачає регулювання цін на ринку роздрібною торгівлі через встановлення граничного рівня надбавок, рентабельності, декларування цін тощо. Другий – передбачає встановлення для суб'єктів внутрішньої торгівлі певних правил конкуренції, що визначатимуться положеннями антимонопольного, трудового, податкового та ін. законодавства, порушення яких обумовить обмеження державою масштабів їх господарської діяльності.

Правила регулювання сітьових форм торгівлі є доволі різноманітними і налічують такі елементи, як: загальні закони (правила), що мають широке застосування (трудове, податкове, антимонопольне законодавство); спеціальні закони (правила), що регламентують функціонування окремої галузі/сегменту галузі (закони щодо регулювання торговельної діяльності, правила обмеження графіку роботи торговельних об'єктів, контроль за територіальним розміщенням тощо).

Згідно Генерального директорату по економічних та фінансових питаннях Європейської комісії (Economic and Financial Affairs Directorate-General, European Commission) існують, принаймні, три загальних напрями державного регулювання роздрібною торгівлі, які перешкоджають нормальному функціонуванню продовольчого ланцюга товароруху від виробника до

споживача: формальні правила, що створюють бар'єри на вході в галузь; формальні правила, що обмежують цінову конкуренцію; формальні правила, що обмежують час роботи торговельних об'єктів [2].

Провадження в Україні перелічених напрямів регулювання потребує урахування інтересів всіх учасників, що діють в сфері внутрішньої торгівлі: підприємств роздрібною торгівлі, підприємців – фізичних осіб, постачальників, споживачів, територіальних громад та держави в цілому. Крім норм права внутрішньої торгівлі потребує й інших напрямів удосконалення, таких як: регулювання оптової торгівлі, інформаційно-методичне забезпечення торговельної діяльності, формування та підготовка кадрового забезпечення, удосконалення контрольно-наглядової діяльності в сфері торгівлі тощо. Тому необхідно інтенсифікувати процеси, пов'язані з розробкою та запровадженням відповідних дієвих механізмів регулювання як в цілому внутрішньої торгівлі, так і роздрібних торговельних мереж зокрема.

Список використаних джерел

1. Флигстин Н. Архитектура рынков. Экономическая социология капиталистических обществ XXI в. / пер. с англ. А. Куракина. – М. : Изд. Дом ВШЭ, 2013. – 392 с.
2. Котельникова З. В. Международный опыт регулирования деятельности торговых сетей: обзор эмпирических исследований [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hse.ru/data/2012/11/16/1248756479/%D0%9A%.pdf>. – Назва з екрана.

РАЗВИТИЕ КАЧЕСТВА ОБСЛУЖИВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛЬНЫХ КЛИЕНТОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Р. М. Мусаев, к. э. н., доцент;

Ш. М. Латипова, преподаватель;

К. Ш. Джаниев, студент

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

В посткризисный период огромное значение придаётся развитию банковской инфраструктуры. Именно в этом направлении наметились огромные сдвиги: техническое перевооружение Центрально банка и коммерческих банков на основе новых

технологических решений. Появление новых программных комплексов позволило качественно изменить не только межбанковские связи, но и по-новому взглянуть на взаимовыгодное сотрудничество с клиентами, в том числе используя новые информационные технологии.

В нынешних условиях, за время эксплуатации выявляются некоторые недочёты. Нет, разговор пойдёт не о банальных ошибках программы, а о тенденциях в данного рода программных комплексах.

Касаясь этого, необходимо выяснить само понятие программного обеспечения. При нынешних правилах, клиенту устанавливается отдельный модуль, в котором и ведётся выполнение всех операций. Что же такое «устанавливается»? Специалист банка выезжает на место конкретной работы системы «Клиент-банк» и производить всю необходимую настройку. И все? Отнюдь нет, такие выезды будут повторяться каждый раз, как только у клиента «что-то» случается. Это вовсе не означает, что неверно работает один из модулей. «Что-то» подразумевает все: от неверной работы конечного пользователя до «случайного» удаления файлов. Но даже безукоризненная работа не освобождает клиента от общения со специалистом. Причиной может служить необходимость обновления, говоря на компьютерном сленге проведение upgrade. Мировая практика подобных систем все чаще и чаще решает это, используя возможности Internet. Нет, это не означает, что систему платежей нужно вести в реальном Internet режиме, достаточно использовать подобную новшество-технологию.

Ярким примером может случить программный комплекс, обслуживающий обменные пункты. Соединение на определённый номер, работа в IE, минимальная настройка, отсутствие конечных обновлений и т. д. и т. п. Все администрирование ведётся на коммутируемом сервере, в том числе и необходимом такому уровню системы защиты.

При этом вся получаемая отчётность доставляется уже в «готовом» к использованию виде. Ни это ли показатель «слепоты» к нуждам клиентов? А что же им ещё надо, если они и так видят всю информацию на экране в привычном им виде. Привычный, это не значит, что правильный. «Натуральный» вид платёжки на экране и в ней может не хватить места, например, для ИНН плательщика, что встречается при длинный наимено-

ваниях клиентов, хотя при распечатке подобных документов внутри банка все на «месте». А кому нужен документ без ИНН, последних цифр в расчётном счёту, или срезанном названии плательщика? Но закроем глаза на эти «незначительные» недостатки. Никто не будет отрицать, что большинство мелких клиентов остаются довольными, наблюдая платёжный документ в привычном виде.

Примером такого новшества может служить политика ЦБ Республики Узбекистан и её направление на программное обеспечение, объединённое под общим названием «Клиент-банк», организующее, возможность созданными программными комплексами, не сходя со своего рабочего места, анализировать все свои поступления, вводить платёжные поручения, получать огромную гамму отчётов по запросу. Безусловно, все это помогает не только экономить финансовые затраты, но что особенно важно время. Время на подготовку, доставку и согласование заменяется теперь исключительно на заполнение необходимых реквизитов платёжного документа.

ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У СВІТОВОМУ ПРОСТОРІ

С. С. Ніколенко, д. е. н., професор;

Н. В. Довбня, студентка

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Актуальність дослідження національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації є очевидною для України через наявні соціально-економічні проблеми, що ускладнюють подальший її розвиток. Одні з найнижчих у світі показники за складовою інституцій не дозволяють Україні повною мірою використовувати переваги переходу на другу стадію економічного розвитку. Проблемам дослідження рівня міжнародної конкурентоспроможності країни присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, таких як В. Вергун, Д. Лук'яненко, В. Новицький, М. Портер, Й. Шумпетер та ін.

Стратегічний розвиток України не може формуватися без врахування усіх факторів глобалізації та глобальної конкуренції, які впливатимуть у майбутньому на життя націй.

Конкурентоспроможність характеризує набір інститутів, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни. Остання, у свою чергу, впливає на рівень добробуту, який може забезпечити економіка. Крім того, рівень продуктивності також визначає доходність інвестицій в економіку, котрі є фундаментальним стимулом економічного зростання.

Досліджуючи дані індексів, надані у Звіті ВЕФ про глобальну конкурентоспроможність країн у 2014 р., можна відмітити, що цей рейтинг вже декілька років підряд очолює Швейцарія. Сінгапур залишається на другій позиції, на третій – США, які наздоганяє Фінляндія (4-а). Російська Федерація та Казахстан випереджають Україну за показниками конкурентоспроможності, посідаючи відповідно 53-є та 50-е місця у загальному рейтингу (табл. 1).

Таблиця 1 – Глобальний індекс конкурентоспроможності країн у 2012–2013 рр.

Країна	Місце у 2014–2015 рр.	Значення індексу	Місце у 2013–2014 рр.	Місце у 2012–2013 рр.	Місце у 2011–2012 рр.
Швейцарія	1	5,70	1	1	1
Сінгапур	2	5,65	2	2	2
США	3	5,54	5	7	5
Фінляндія	4	5,50	3	3	4
Німеччина	5	5,49	4	6	6
Японія	6	5,47	9	10	9
Гонконг	7	5,46	7	9	11
Нідерланди	8	5,45	8	5	7
Великобританія	9	5,41	10	8	10
Швеція	10	5,41	6	4	3
Україна	76	4,14	84	73	82

Джерело: розроблено автором на основі [1].

Динаміку змін позиції України у рейтингах глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього Економічного Форуму з 2005 по 2014 рр. показано у табл. 2.

Таблиця 2 – Позиція України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього Економічного Форуму з 2005 по 2012 рр.

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Місце в рейтингу	68	78 (-10)	73 (+5)	72 (+1)	82 (-10)	89 (-7)	82 (+7)	73 (+9)	84 (+1)	76 (-8)

Джерело: розроблено автором на основі [1].

Внаслідок економічних та політичних негараздів Україна втратила позиції за 2009–2010 рр. Але у 2011–2013 рр. стан економіки країни покращився, що дало змогу піднятися в рейтингу на 84 позицію, продовжуючи демонструвати свої основні конкурентні переваги – освіту та ємність ринку. Та через негаразди вагомі проблеми у країні у 2014 році Україна знизилась на 8 позицій. Високоосвічене населення, значна ємність ринку є хорошою основою для подальшого економічного зростання. Але з іншого боку, незважаючи на проведені в Україні економічні реформи, у 2014–2015 рр. залишаються слабкою система інституцій (130-е місце) та неефективним ринок товарів і послуг (130-е місце). Пріоритетним напрямом також має стати стабілізація фінансового сектора України (107-е місце) та підвищення рівня розвитку бізнесу (99-е місце) [1].

Отже, ключовим питанням є узгодження інноваційного, корпоративного, інвестиційного, податкового та соціального законодавства, а також прийняття відповідних актів, які б забезпечили практичне введення в дію прогресивних норм цих законів. Загалом, стратегічні пріоритети підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави повинні відбиватися у системі поступових кроків адаптації національної економіки до змін в умовах глобалізації та інтеграції економічного простору [2].

Подальші реформи у сферах інфраструктури, інформаційно-комунікаційних технологій, землеустрою і, звісно, оподаткування і митної політики, можуть суттєво прискорити просування України на кращі позиції в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.

Реконструкція та модернізація вже наявних ресурсів сектору стануть реальністю як тільки запрацюють механізми розвитку державно-приватного партнерства та залучення інвестицій на

основі концесій. Інформаційно-комунікаційні технології – їх ефективне впровадження має спростити інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Податкова і митна політика, Митний кодекс України має допомогти підвищити конкурентоспроможність України, особливо якщо уряд України буде і надалі вдосконалювати цей документ і врахує проблемні питання, пов'язані з контролем валютної системи, адміністративними штрафами за порушення митних правил, оцінкою митної вартості тощо.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт World Economic Forum: Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports>. – Назва з екрана.
2. Паламарчук О. М. Міжнародна конкурентоспроможність України: оцінка проблем та шляхи покращення конкурентних позицій [Електронний ресурс] / О. М. Паламарчук // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20 (1). – С. 111–115. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvu_2013_20\(1\)_24.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvu_2013_20(1)_24.pdf). – Назва з екрана.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ВЕЛИЧИНУ ДЕНЕЖНОЙ МАССЫ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

З. Ж. Расулов, к. э. н., преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

В условиях глобализации эмиссия платёжных средств не следует автоматически за потребностями хозяйственного оборота, а происходит в результате взаимодействия разнонаправленных факторов, действующих со стороны, как спроса, так и предложения денег. Количество денег в обращении зависит от долгосрочных и конъюнктурных условий, среди которых особое место занимают темпы экономического роста, смена фаз цикла, практика государственного ценообразования, степень глобализации экономики, уровень развития кредитной системы, мероприятия по регулированию экономики посредством денежно-кредитного механизма, а также внешние факторы.

Исходя из правомерного утверждения о том, что наличные деньги в обращении и величина кассовых остатков на резервных счетах Центрального банка в определённой степени подконт-

рольны государству. Касаясь этого, монетаристы приходят вместе с тем к выводу о жёсткой зависимости между изменением резервов и величиной денежной массы, а также об автоматизме регулирования последней с помощью первых. Однако авторы монетаристской школы упускают из виду то, что они, во-первых, не учитывают возможность нарушения автоматизма связи действий органов денежно-кредитного регулирования и операций банковской системы; во-вторых, они не принимают во внимание существование рыночных факторов, нейтрализующих и искажающих мероприятия Центрального банка; в-третьих, допускают автоматическую и «рациональную» реакцию финансово-кредитных институтов на его действия.

Ибо предлагаемая ими программа приводит к игнорированию ряда факторов, влияющих на величину денежной массы в противоположных направлениях. Среди них: скорость обращения денег, операции кредитной системы как основной канал поступлений денежных средств; а также внешние факторы, особенно механизм импортируемой инфляции, дефицит платёжного баланса. Не учитываются и дестабилизирующее влияние евровалютного рынка, практика предоставления транснациональными банками различных видов завуалированных займов. Хотя подобное воздействие носит скрытый характер, оно порождает тенденции, противодействующие мероприятиям государственного регулирования экономики, дезориентирует денежно-кредитную политику. В действительности Центральный банк не в состоянии полностью контролировать источники предложения денег, поскольку имеются значительные неуправляемые суммы денежных средств на рынках. К тому же существует множество так называемых денежных субститутов, на которые не распространяются полномочия органов денежно-кредитного регулирования.

Наглядным примером, опровергающим возможности жёсткого контроля за денежной массой, является опыт денежно-кредитного таргетирования, регулярно практиковавшегося в США и в Великобритании ещё в середине 80-х годов XX века. Попытки контролировать темпы прироста денежной массы в обращении оказались малоэффективными: увеличение количества денег в обращении существенно превышало установленные правительством пределы. Например, фактический рост денежной массы в США оказался в 1,5 раза выше намеченных нижних

границ и превышал максимально допустимый уровень. Увеличение количества денег в обращении превышало установленные пределы соответственно на 4,5 и 1,5% [1].

Ещё более показательны результаты денежного таргетирования в Великобритании. Невозможность осуществления жёсткого контроля за денежной массой со стороны Центрального банка в этой стране проявилась со всей очевидностью. Перестройка системы денежно-кредитного регулирования экономики Великобритании, обострение конкуренции между банками и специальными кредитно-финансовыми институтами, увеличение реальных процентных ставок привели не только к ускорению темпов роста денежной массы, но и к переливу денежных средств из одних видов активов в другие в поисках более прибыльного размещения. В результате показатели количества денег в обращении, на наш взгляд, должны демонстрировать в своём движении тенденции, противоположные желаемым.

Список использованных источников

1. Bank of England Quaterly Bulletin. – March 1985. – Vol. 25, № 1. – P. II.

ЭФФЕКТИВНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИНСТРУМЕНТОВ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

З. Ж. Расулов, к. э. н., преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд;

Р. Е. Бобокулов, аспирант

*Российский экономический университет им. Г. В. Плеханова,
г. Москва*

Основой развития и распределения инноваций является выбор правильных механизмов стимулирования деятельности предприятий.

Стимулирование инновационных процессов на основе применения финансово-экономических методов является приоритетным направлением государственной поддержки деятельности предприятий [1].

Инновационные процессы, их воплощение в новых продуктах является основой экономического развития. Именно поэтому все рыночно развитые страны стараются всячески оказывать поддержку инновационным предприятиям, в том числе, развитие малого инновационного бизнеса с помощью различных финансовых механизмов. Например, во многих странах [3, с. 17–21], в частности, в Японии активно представляют инновационным предприятиям субсидии и льготы – прямых кредитов и гарантированных займов для поощрения технологических инноваций. Более 80 % субсидий предоставляются исключительно на научно-технические программы, в том числе на подъем технического уровня производства, совершенствование производственных технологий в лёгкой промышленности на разработку совместных с университетами и НИИ новой национальной продукции [2, с. 39]. Исходя из опыта рыночно развитых стран, безусловно, государственные органы рыночно развивающихся стран должны выделять таким предприятиям займы под льготные проценты на разработку принципиально новых технологий и видов продукции, обеспечивать кредитование через предоставление поручительства и других видов кредитных гарантий. Стимулирование технического кредитования через предоставление поручительства и других видов кредитных гарантий. Стимулирование технического перевооружения, в частности, текстильных предприятий в основном должно осуществляться за счёт выделения ссуды из местных бюджетов и реализации оборудования в рассрочку.

Для предприятий текстильной отрасли широкое распространение должно получить выделение субсидий, покрывающих большую долю затрат на создание центров повышения технического уровня, консультирование, повышение квалификации технических работников, исходя из приоритетности создания новых рабочих мест и обеспечения устойчивости экономического роста. Механизмы стимулирования должны быть направлены на всестороннюю поддержку предприятий текстильной промышленности, так как любая слабость в тех или иных предприятиях может оказать существенное влияние на экономику этой сферы в целом.

Одним из стимулирующих механизмов поддержки текстильных предприятий может стать финансовая поддержка развивающихся инновационных предприятий (РИП).

Выявление таких предприятий в целях оказания всесторонней финансовой поддержки является архиважным. Местные органы управления должны обратить пристальное внимание на оценку и выявление активно занимающихся инновационной деятельностью. Возможно оказание содействия селекционированию существующих в экономике текстильной промышленности предприятий, уже занимающихся инновационной деятельностью (или предприятия, имеющие возможности заниматься инновационной деятельностью, даже предприятия, могущие направить свою деятельность на создание новой продукции), обособить их от общего числа предприятий, упростить для них процесс предоставления адресной финансовой поддержки (различных налоговых, кредитных льгот, преференций).

Список использованных источников

1. О дополнительных мерах по стимулированию внедрения инновационных проектов в производство: Постановление Президента Республики Узбекистан № 916 и Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан № 144.
2. Батурина В. Поддержка развития малого инновационного предпринимательства / Батурина В. // Рынок, деньги и кредит. – 2012. – № 1.
3. Отакузиева З. Инновационная модель текстильных кластеров / Отакузиева З., Мирзахалилова Д. // Рынок, деньги и кредит. – 2012. – № 9.

РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗОЛOTOВАЛЮТНЫХ РЕЗЕРВОВ КАК ФАКТОР СДЕРЖИВАНИЕ ИНФЛЯЦИОННОГО ПРОЦЕССА В ЭКОНОМИКЕ

Л. Х. Саидмуродов, д. э. н., профессор

Филиал МГУ, г. Душанбе;

Б. М. Джуроев, к. э. н., доцент, заведующий кафедрой
«Банковское дело»

Институт предпринимательства и сервиса Таджикистана

Мировая практика показывает, что достижение стабильных результатов при управлении золотовалютными резервами возможно лишь при использовании разработанных процедур, методик, технологий, алгоритмов для эффективного реагирования на самые разнообразные рыночные ситуации.

На протяжении последних пол года остро обсуждался и продолжает оставаться актуальным вопрос: какой политики

следует придерживаться Национальному банку Таджикистана в условиях повышения потребности в иностранной валюте – способствовать ли снижению покупательной способности сомони, поддерживая тем самым конкурентоспособность отечественных производителей, или сконцентрироваться на снижении инфляции, ориентируясь в большей степени на интересы населения? Ответ на данный вопрос требует тщательного анализа.

Имея крайне ограниченный набор стерилизационных инструментов, Национальный банк Таджикистана не может следовать двум целям одновременно. Стремясь препятствовать излишнему, с его точки зрения, снижению покупательной способности сомони, НБТ приходится снижать резервы, продавая валюту и компенсируя разницу между спросом и предложением на валютном рынке. Поскольку темпы роста денежной массы, спровоцированного активным уменьшением резервов и увеличением спроса на иностранную валюту, отстают от скорости повышения спроса на деньги, НБТ предпринимает шаги по стерилизации этих излишков, но в условиях недостаточной развитости отечественного финансового рынка он оказывается все же не в состоянии полностью держать рост денежного предложения под контролем, что неизбежно имеет инфляционные последствия. С другой стороны, если доминирующей задачей НБТ станет снижение инфляции, то, ужесточая денежно-кредитную политику, он будет вынужден с целью поддержания покупательной способности национальной валюты – сомони снизить масштабы накопления резервов, в результате чего в краткосрочном периоде сомони неизбежно укрепится, а ЗВР уменьшатся.

Чтобы препятствовать снижению покупательной способности сомони, в условиях политики плавающего обменного курса Национальный банк Таджикистана (НБТ) может использовать в качестве инструмента использование золотовалютных резервов.

Наша точка зрения состоит в том, что в компромиссном выборе между двумя целями денежно-кредитной политики – недопущением излишнего снижения покупательной способности сомони и снижением инфляции – первой в настоящий момент уделяется слишком много внимания. Приоритет следует несколько сдвинуть в сторону второй цели, провозглашенной самим НБТ «основной целью единой государственной денежно-кредитной политики».

Однако другая сторона проблемы заключается в том, что в нынешней ситуации снижение инфляции быстрыми темпами оказывается трудновыполнимым. Не стоит также утверждать, что НБТ необходимо добиваться снижения инфляции любой ценой, поскольку, во-первых, некоторые факторы роста цен в настоящий момент находятся вне сферы ответственности денежных властей. На наш взгляд, большая часть повышения совокупного индекса потребительских цен объясняется накопленной силой инфляционных ожиданий, структурными изменениями относительных цен вследствие роста цен на импортируемые товары, а также практикой осуществления неравномерных расходов бюджетных средств и, возможно, излишне мягкой бюджетной политикой. Во-вторых, НБТ необходимо также уделять должное внимание задаче сглаживания колебаний обменного курса. Плавное предсказуемое изменение курса сомони способствует, помимо всего прочего, увеличению привлекательности вложений в сомони, снижению процентных ставок и повышению объёмов кредитования реального сектора, что стимулирует рост. Повышение же волатильности обменного курса отрицательно сказывается на экономике, в том числе и из-за роста социального напряжения, поскольку для населения постоянно будут меняться ориентиры при выборе валюты для хранения сбережений.

Список использованных источников

1. Закон РТ «О Национальном банке Таджикистана» от 24.05.2011 г. – Душанбе, 2011.
2. Джураев Б. М. Банковское дело : учебник / Джураев Б. М. / Эргаф. – Душанбе, 2014. – 430 с.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВКЛАДЫВАЕМЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ЭКОНОМИКИ

Т. А. Саттаров, главный специалист

Государственный комитет Республики Узбекистан по приватизации, монополизации и развитию конкуренции, г. Ташкент;

З. М. Мухаммедова, преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

В условиях нестабильности развития экономики стран с переходной экономикой, резкого снижения кредитоспособности

финансово-банковской системы, снижения инвестиционной активности на фоне рисков и непредсказуемости ситуации осложняется процесс восстановления и роста экономик.

Разработка мер по стимулированию спроса на инвестиционные ресурсы и расширению ресурсной базы инвестиций, создания благоприятного инвестиционного климата позволит повысить долю валового накопления в структуре ВВП.

В 2000–2014 годах объёмы инвестиций выросли в основном за счёт активизации инвестиционной деятельности предприятий, банков, населения. В 2014 году объем инвестирования в экономику возрос на 10,9 процента и составил в эквиваленте 14,6 миллиарда долларов США. При этом свыше 21,2 процента всех капвложений, составили иностранные инвестиции и кредиты. Из года в год в реализации инвестиционной программы все более активное участие принимают прямые частные инвестиции, за счёт собственных средств предприятий, которые только за истекший год возросли на 10,3 процента и составили в эквиваленте 4,3 миллиарда долларов, или почти 30 процентов всех объёмов инвестиций.

Активизировалась инвестиционная деятельность коммерческих банков, ими в 2014 году на инвестиционные цели было направлено 1,7 миллиарда долларов, или на 20 процентов больше, чем в предыдущем году [1]. Значительную роль в развитии инвестиционных процессов должно сыграть принятие мер, направленных на поддержку устойчивости развития экономики. В условиях нестабильности бюджетные ассигнования должны стать приоритетными для обеспечения развития рыночных институтов инвестирования, активизировать внебюджетные источники финансирования, резко увеличить приток иностранных инвестиций.

Инвестиционная политика в условиях разразившегося нефтяного кризиса требует решения новых задач инвестиционной политики, направленных на нивелирование негативных последствий снижения инвестиционной активности, замедления внешнеэкономических процессов и спроса на мировых рынках. В этих условиях с целью максимально эффективного использования внутренних сбережений для инвестиционных целей основными задачами инвестиционной политики должны стать:

- повышение эффективности размещения государственных инвестиций;

- усиление финансовых механизмов и инструментов стимулирования роста доли накоплений в ВВП;
- создание более благоприятного инвестиционного климата для отечественных и зарубежных инвесторов, осуществляющих прямые инвестиции в инновационном развитии производства и сферы услуг.

Для решения возникших задач помимо осуществляющихся превентивных мер государства должны принять дополнительные меры по обеспечению эффективного вкладывания инвестиций в приоритетные сферы экономики, включая также проекты отраслевых программ модернизации, технического и технологического перевооружения инновационного производства.

Следовательно, инвестиционная политика должна решать вопросы содействия повышению конкурентоспособности экономики страны. Это может быть достигнуто за счёт стимулирования инвестиционно-инновационного расширения производства инновационной продукции и развития деятельности инновационных малых предприятий.

Список использованных источников

1. Доклад Президента Республики Узбекистан И. А. Каримова на заседании Кабинета Министров, посвящённом итогам социально-экономического развития страны в 2014 году и важнейшим приоритетным направлениям экономической программы на 2015 год: «Создание в 2015 году широких возможностей для развития частной собственности и частного предпринимательства путём осуществления коренных структурных преобразований в экономике страны, последовательного продолжения процессов модернизации и диверсификации – наша приоритетная задача» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.press-service.uz (дата обращения 17.01.2015 г.).

GLOBALIZATION OF BULGARIAN MARKET

Trifonova, Silvia, Assoc. Prof., PhD,
University of National and World Economy (UNWE), Sofia, Bulgaria
Faculty of Finance and Accountancy, Department of Finance

Globalization is defined as an ongoing process by which regional economies, societies and cultures have become integrated through a global network of communication and execution. Economic globa-

lization refers to the integration of national economies into the international economy through trade, foreign investment, capital flows, migration and the spread of technology.¹ The term “globalization” is mostly referred to the importance of the international trade, relations, treaties, etc. owing to the mobility of goods and services, labor and capital among nations. Thus, the economic aspect of globalization is associated with the creation of a regional or global common market, based on the freedom of exchange of goods, services and capital. According to M. Mussa, trade in goods and, to a lesser extent, services as the key mechanism for integrating economic activities across countries and as a critical channel (but not the only important one) for transmitting disturbances between national economies.² That’s why the current paper is devoted to the globalization of Bulgarian market of goods and services.

Bulgaria has been a member of the World Trade Organization (WTO) since December 1996. In March 1993, Bulgaria signed the European Agreement of Association with the European Communities and their member states. The country entered into an Agreement with the European Free Trade Association (EFTA), enforced in 1993 and in July 1998, and became a member of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA). Moreover, Bulgaria has free trade agreements with Turkey, FYROM, Albania, Israel, Moldova, Bosnia, Herzegovina, Serbia, and Montenegro.

Since January 1, 2007, Bulgaria has been a full-fledged member of the European Union. The internal market of the EU allows the free movement of goods and services. Therefore, no import duties are applied for EU member states. Most goods can be imported into Bulgaria without restriction. However, permits are required for: nuclear materials; dual use goods; plant protection products; hazardous chemicals; pharmaceuticals.

Bulgaria is a small open economy. Net exports of goods and services are the key driver of Bulgaria’s economic development. Net exports contributed most to the real gross domestic product (GDP) growth of the country. For instance, in 2013 real GDP growth

---

¹ Potocki, A., Globalization/De-localization, Report of the EPD Working Group, Brussels, 11-12/11/2010, p. 2.

² Mussa, M., Factors Driving Global Economic Integration, Paper presented in Jackson Hole, Wyoming at a symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City on «Global Opportunities and Challenges», August 25, 2000.

accelerated to 0,9 % from 0,6 % in 2012. Net exports contributed most to real GDP growth. Nominal exports of goods and services rose by 7,0 % in 2013 from 0,2 % in 2012. Imports increased less at 5,7 % due to weak domestic demand.³

Foreign trade has been nearly the sole way Bulgaria used to benefit from the global economy's recovery during the last four years. Bulgarian exporter companies have now reached the pre-crisis levels of sales and some firms even upped wages. High growth rates of nominal exports during the post-crisis period and weak growth of nominal imports added to the significant fall in trade balance deficit. As can be seen at Figure 1, the negative trends in Bulgaria's balance of trade during the period 2008–2009, were replaced by a gradual recovery during the next years 2010–2014. However, the increase of both exports and imports can be attributed mostly to higher prices of raw materials and of industrial products. During the last 5 years Bulgaria reported 17 % average export growth rate while the average annual growth of world imports was 8 %. However, the mean trade balance for the reviewed period 2008–2014 is permanently negative.

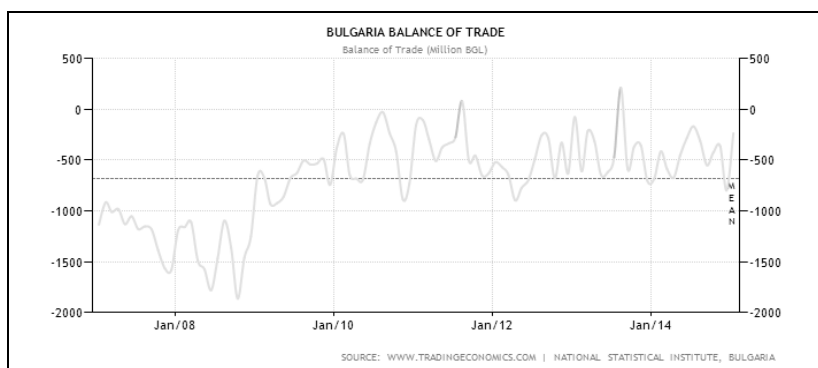

Figure 1 – Bulgaria's balance of trade during the period 2000–2014

Data from the National Statistics Institute (NSI) shows that retail sales remain low, meaning imports are also on the rise over higher prices of raw materials processed in Bulgaria, along with higher confidence of the households which leads to increased demand. Bulgaria's exports to the EU member states increased at high rates.

³ BNB, Annual Report 2013, Bulgarian National Bank, Sofia, 2014, p. 15.

Favorable terms of trade also contributed to the trade deficit decline. Merchandise exports in Bulgaria were diversified amongst partners; imports were also diversified.

The top 22 partners accounted for 80 % or more of exports and 15 partners accounted for 80 % or more of imports.⁴ The top 10 export commodities during the period 2011-2013 were the following: (1) Petroleum oils, other than crude; (2) Refined copper and copper alloys, unwrought; (3) Unrefined copper, copper anodes for electrolytic refining; (4) Wheat and meslin; (5) Commodities not specified according to kind; (6) Medicaments (excluding goods of heating); (7) Sunflower seeds; (8) Electrical energy; (9) Insulated (including enameled or anodized) wire, cable; (10) Copper ores and concentrates. As concerns the imports profile of Bulgaria, «Mineral fuels, lubricants», «Machinery and transport equipment» and «Goods classified chiefly by material» were the largest commodity groups for imports in 2013. The top three partners for merchandise imports were the Russian Federation, Germany and Italy.

As concerns the services balance of Bulgaria, tourist services recorded the strongest growth during the last years. Tourist services imports also registered a significant increase, unlike construction services which posted the largest fall.⁵ In 2013 positive balance was recorded on travel services, while the balance on transportation was negative as well as the balance on other services.⁶ External demand recovery, particularly in the Euro area, gives grounds to expect a gradual rise in services exports over 2015.

As a conclusion, the Bulgarian economy is expected to continue its recovery. The major role of trade in spurring growth in the Bulgarian economy is expected to continue, emphasizing the importance of positive developments in the external environment. The government regards exports as a major force underlying Bulgaria's future GDP growth. This will depend, however, on recovery in the world economy and, in particular, in the Euro area on which Bulgaria's trade increasingly depends. Moreover, Bulgaria expects to receive over EUR 12 billion of EU funding between 2014 and 2020.

---

⁴ UN Comtrade and UN Service Trade, 2013, p. 1.

⁵ BNB, Economic Review, 4/2013, Bulgarian National Bank, Sofia, Sofia, 2014, p. 26.

⁶ BNB, Balance of Payments of Bulgaria: January 2014, Bulgarian National Bank, Sofia, 17 March 2014, p. 4.

Bibliography

1. BNB, Annual Report 2013, Bulgarian National Bank, Sofia, 2014.
2. BNB, Balance of Payments of Bulgaria: January 2014, Bulgarian National Bank, Sofia, 17 March 2014.
3. BNB, Economic Review, Vol. 4/2013, Bulgarian National Bank, Sofia, 2013.
4. Potocki, A., Globalization/De-localization, Report of the EPD Working Group, Brussels, 11–12/11/2010.
5. Mussa, M., Factors Driving Global Economic Integration, Paper presented in Jackson Hole, Wyoming at a symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City on «Global Opportunities and Challenges», August 25, 2000.
6. Gruber, J. and Kamin, S. B., «Explaining the Global Pattern of Current Account Imbalances», Journal of International Money and Finance, Vol. 26, 2007, pp. 500–22.
7. Hesse, H., «Export Diversification and Economic Growth», Working Paper No. 21, Washington D.C.: Commission on Growth and Development, 2008.
8. WTO, World Trade Organization International Trade Statistics 2014, World Trade Organization, Geneva, 2014.
9. WTO, World Trade Report 2014. Trade and development: recent trends and the role of the WTO, World Trade Organization, Geneva, 2014.

ВЛИЯНИЕ КРЕДИТНЫХ КАРТ НА РАЗВИТИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТА И КАЧЕСТВО БАНКОВСКИХ УСЛУГ

Б. Ш. Хусанов, к. э. н., и. о. доцента;

Н. Х. Рузibaева, преподаватель;

Дж. Х. Джавадов, студент

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Кредитная карточка представляет собой средство расчётов, при котором эмитент берет на себя не только обязанность перечисления средств клиента на счета его партнёров, но и риск немедленной оплаты товаров, работ, услуг её владельца в пределах определённого им лимита кредитования. Другими словами, кредитная карточка позволяет её владельцу при совершении любой покупки отсрочить её оплату путём получения у банка кредита (кредитной линии).

По мнению западных экономистов, кредитные карточки имеют определённые недостатки, к числу которых относятся:

ежемесячные платежи банку в размере 2,5–3 % общего товарооборота, уплата вступительного взноса для пользования компьютерной системой банка, дополнительное время для проверки платёжеспособности карты и наличие лимита кредитования по ней, заинтересованность продавца в наличном расчёте с покупателем. Тем не менее, все преимущества кредитных карт очевидны и клиенты заинтересованы в получении именно этого вида платёжных карт.

Основные этапы торговой операции с применением банковской кредитной карточки проявляются в следующем, т. е. при покупке товара по банковской кредитной карточке на сумму разового лимита торговец выписывает торговый счёт, копия которого вместе с товаром и карточкой передаётся покупателю. В случае же превышения лимита торговец связывается с банком-эквайром для проведения авторизации (получения разрешения на сделку). Если владелец карточки – клиент банка-эквайра, то есть последний является также эмитентом карточки, то авторизацию проводит сам эквайр. Сделка в этом случае оформляется согласно процедуре. Если же владелец карточки – клиент другого банка, то для получения авторизации эквайр связывается с банком-эмитентом через систему информационного обмена. После получения разрешения эта информация поступает к торговцу, и сделка завершается передачей товара. В конце рабочего дня (недели, месяца) торговец предъявляет банку-эквайру торговые счета по карточным покупкам. Банк зачисляет суммы (за вычетом дисконта) на текущий счёт владельца. Если владелец карточки – клиент банка-эквайра, то последний проводит расчёт непосредственно с владельцем. Банк посылает выписку с указанием сумм подлежащих погашению, и сроков уплаты долга. В случае же, если владелец карточки – клиент другого банка, схема расчёта усложняется. Банк-эквайр получает деньги от банка эмитента через систему информационного обмена (интерчейндж). При этом банк-эквайр уплачивает эмитенту комиссию за интерчейндж. Для завершения расчёта банк эмитент получает платёж от владельца карточки.

Все это является общей схемой расчёта при покупке товара с применением банковской кредитной карточки. За её рамками остаётся ряд важных операционных и технических деталей, которые будут рассмотрены позже.

Быстрое распространение банковских кредитных карточек, их превращение в массовый инструмент расчётов, неуклонный рост их популярности среди широких групп населения служит наглядным свидетельством того, что эта форма расчётов выгодна основным категориям участников системы.

Несмотря на сложности при внедрении кредитных пластиковых карточек, некоторые коммерческие банки республики все же начинают внедрять кредитные карточки.

Например, один из крупнейших банков в Республике Узбекистан банк «Ипак Йули» начал программу выпуска кредитных карточек сотрудникам своих корпоративных клиентов, получающим зарплату через пластиковые карточки. Это новая услуга банка – предоставление кредитных средств в виде овердрафта на пластиковые карточки – позволяет пользоваться кредитными средствами банка в пределах суммы установленного лимита овердрафта. При этом корпоративный клиент банка выступает гарантом по кредиту (овердрафту) своих работников.

Кредит-овердрафт в течение всего периода кредитования может многократно возобновляться. Особенность овердрафта – это погашение кредита не менее одного раза в месяц и начисление процентов только на фактическую задолженность по кредиту.

Все это способствует развитию потребительского кредита и повышению качества оказываемых банковских услуг.

ЧАСТИНА V. МАКРОЕКОНОМІЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ЛЮДСЬКИХ РЕСУСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Т. О. Бодня, асистент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким поширенням процесів глобалізації соціально-економічної сфери, найбільш чутливим сегментом якої є зайнятість населення. Система соціально-трудових відносин зайнятості, що існує на вітчизняному ринку праці не завжди є адекватною викликам глобальних цивілізаційних перетворень.

Зайнятість як соціально-економічна категорія синтезує сукупність економічно-правових, соціальних, національних відносин щодо участі людей у суспільному виробництві і пов'язана із забезпеченням масштабів, умов, форм включення людей у суспільно корисну працю, з процесами формування, розподілу та використання людських ресурсів.

Виходячи з сутності зайнятості до основних функцій зайнятості можна віднести:

- створення національного доходу та забезпечення матеріальних і духовних благ суспільства;
- забезпечення життєдіяльності та розвиток суспільства;
- забезпечення життєдіяльності та розвиток непрацевдатних членів суспільства;
- забезпечення якості та конкурентоспроможності робочої сили;
- забезпечення достойного рівня життя населення.

Виходячи з двоєдиної сутності зайнятості населення і основних її функцій можна стверджувати, що зайнятість є одним із важливих сегментів соціально-економічної політики держави, її регулювання і вдосконалення.

Вплив процесів глобалізації на стан ринку праці наочно простежується на прикладі нашої країни, де реальністю є «вими-

вання» з національного ринку праці робочих місць з високим і середнім «освітнім рівнем», створення робочих місць, що погіршують професійну структуру зайнятості, утруднення перспектив зайнятості в галузях, які можуть і мають стати пріоритетними, зростання незатребуваності накопиченого людського капіталу тощо.

«Відплив умів» із країн, що розвиваються, відбувається двома напрямками. З одного боку, емігрують висококваліфіковані кадри, що здобули вищу освіту у своїх країнах й не знайшли відповідної їхнім кваліфікації й прагненням роботи. З іншого боку, з країн, що розвиваються, у США, Англію, Канаду їдуть з метою здобуття освіти молоді люди, які по завершенні навчання не повертаються на батьківщину. Основними постачальниками на світовий ринок кадрів високої кваліфікації виступають Індія, Пакистан, Єгипет та ін.

Глобалізація різко посилила проблеми міграції робочої сили. За даними ООН за межами різних країн сьогодні проживає понад 125 млн людей або близько 2 % населення світу. Мігранти і біженці істотно посилюють конкуренцію на ринку праці тих держав, куди вони прибувають. Це, з одного боку, веде до зменшення зайнятості і збільшення безробіття, а з другого – до зниження соціальних стандартів.

Серед основних форм впливу глобалізації на зайнятість населення слід виділити наступні:

- визнання міжнародних норм та імплементацію їх у національне законодавство;
- вплив та регулювання міжнародного ринку праці;
- міграції та мобільність населення світу;
- формування людського капіталу та підвищення продуктивності праці і т.д.

Різні грані глобалізації, зокрема, дерегулювання ринків праці, приватизація державних підприємств і лібералізація міжнародної торгівлі і фінансів зробили значний вплив на світ праці: у багатьох країнах ми спостерігаємо процес інформатизації економіки і, отже, дезінтеграцію трудових відносин і погіршення умов праці; вражаючий прогрес, досягнутий інформатизаційними і комунікаційними технологіями, дає можливість все більшому числу людей виконувати роботу вдома; стратегія передачі частини своїх функцій іншим підрядчикам, здійснюється багать-

ма компаніями з метою зниження виробничих витрат підсилює феномен «завуальованих трудових відносин», що означає повторне прийняття на роботу або звільнення працівників як «незалежних» субпідрядників, що не мають прав ні на які соціальні виплати і допомоги.

Враховуючи сучасні тенденції на ринку праці у зарубіжних країнах Україна в умовах глобалізації з метою регулювання зайнятості населення повинна вжити наступні заходи.

У контексті глобалізації має бути переглянуто існуючі погляди щодо потреби обмеження впливу держави на економіку ринкового типу. Не можна погодитися з тим, що глобалізація світової й зростання відкритості національної економіки призводять до зниження ролі державних інститутів та їхнього регулюючого значення.

Зміни, що мають відбутися в діяльності нашої держави за умов глобалізації, пов'язані не з применшенням її абсолютної ролі, а реструктуризацією напрямів її впливу на соціально-економічні процеси. Зростатиме участь держави у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, розвитку потрібної для цього інфраструктури – науки, засобів зв'язку, фінансових інститутів тощо.

Отже, найважливішою передумовою та складовою частиною формування сучасних соціально-економічних умов в Україні є становлення нового ринку праці як методу регулювання зайнятості, сукупності економічних, організаційних та правових відносин, що складаються з приводу реалізації попиту та пропозиції робочої сили. Зайнятість – це не тільки індивідуальне право людини на працю, а й колективна економічна необхідність.

Список використаних джерел

1. Апіліна О. В. Аналітичний огляд ринку праці в Україні / Апіліна О. В. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10. – С. 152–159.
2. Бріт О. В. Сучасний зареєстрований ринок праці як інструмент державного забезпечення роботою фахівців з вищою освітою / Бріт О. В. // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 106–108.
3. Волкова О. В. Ринок праці : [навч. посіб.] / Волкова О. В. – К. : Центр учбової л-ри, 2007. – С. 624.
4. Волкова О. В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку праці України: сутність, структура та напрями вдоско-

- налення / Волкова О. В. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 144–150.
5. Денисенко М. П. Державне регулювання ринку праці в Україні / Денисенко М. П. // Економіка та держава. – № 1. – 2007. – С. 8–10.
6. Федоренко В. Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи / Федоренко В. Г. // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 4–5.

РАЗВИТИЕ СОЛНЕЧНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

А. В. Вахабов, д. э. н., профессор

Национальный университет Узбекистана, г. Ташкент;

Ш. Ж. Расулов

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Солнечная энергетика открыта давно. Но технология её получения является дорогостоящим процессом из-за высокой стоимости оборудования, а также необходимости использования огромных площадей в течение долгого времени под фотоэлектрические станции.

Источником энергии солнечного излучения являются термоядерные реакции, протекающие на солнце [4].

Узбекистан обладает значительным потенциалом солнечной энергии. Его географические и климатические условия достаточно благоприятны и дают возможность активно использовать энергию солнца для получения электрической и тепловой энергии в промышленных масштабах. Это ресурс, который имеет такие преимущества как возобновляемость, неисчерпаемость, экологическая безопасность. Солнечная энергия доступна на всей территории страны, более 320 дней в году являются солнечными, и её использование может быть обеспечено даже в отдалённых местностях. Валовой потенциал использования солнечной энергетики в Узбекистане составляет около 51 млрд т. н. э., однако уровень современных технологий позволяет использовать 179 млн т. н. э. Но и это более чем в 3 раза превосходит текущий годовой объем производства ископаемого топлива [3].

Это составляет 99,7 % от суммарного валового потенциала всех исследованных на сегодняшний день на территории Узбекистана альтернативных источников энергии. По абсолютному

значению ежегодная энергия солнечного излучения, поступающая на территорию страны, превышает энергетический потенциал разведанных запасов углеродного сырья всего Узбекистана. В настоящее время освоено только 0,6 млн т. н. э. солнечной энергии (0,3 % от технического потенциала). С точки зрения применения ресурса и простоты, использование солнечной энергии является очень перспективным [2].

Солнечных дней в Узбекистане больше чем в Испании, в которой солнечная энергетика является чрезвычайно развитой. Только одна треть года может считаться холодным временем года с небольшим уровнем солнечного излучения и иногда снегом.

Валовой потенциал солнечной энергии, ежегодно приходящей на территорию Узбекистана, велик и превосходит энергетический потенциал всех разведанных запасов углеводородов страны (табл. 1).

Таблица 1 – Валовой потенциал солнечной энергии по регионам Узбекистана [1]

№	Область	млн т. н. э.
1	Андижанская	129
2	Бухарская	4747
3	Ферганская	215
4	Джизакская	2090
5	Кашкадарьинская	3027
6	Хорезмская	542
7	Наманганская	241
8	Навоийская	14388
9	Самаркандская	1703
10	Сырдарьинская	327

Произведённая специалистами прогнозная оценка технического потенциала энергии солнечного излучения в Узбекистане основывалась на прогнозной оценке валового потенциала и с учётом достигнутого в мире и Узбекистане развития соответствующих технологий преобразования, созданных технических средств массового изготовления, возможностей их применения в промышленно значимых масштабах.

Список использованных источников

1. Аналитический доклад Центра экономических исследований «Альтернативные источники энергии: возможности использования в Узбекистане», 2011 г.
2. Информационный портал Узбекистана «МойMir.UZ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.moymir.uz/energetika.html>. – Название с экрана.
3. Отчёт по проекту «Обзорные исследования по разработке национальной стратегии развития возобновляемой энергетики в Узбекистане». – ПРООН, 2006.
4. Солнечная энергетика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portal.tpu.ru/SHARED/n/NASA/Education/NiVIE/Tab/p2.pdf>. – Название с экрана.

РАЦИОНАЛЬНЫЕ СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ КРЕДИТОВАНИЯ С УЧЕТОМ ЛЬГОТНОГО ПЕРИОДА

Ф. Ф. Зубайдуллаев, докторант;

Н. Х. Рузibaева, преподаватель;

Д. Б. Изатуллаев, студент

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Рекомендуемый нами вариант стимулирующего кредитования содержит в основе разработку графиков возврата заёмщиком долга с учётом определённого льготного периода, когда заёмщик ещё не сформировал свои доходы, достаточные для погашения кредита. Данный подход предпочтителен в том, что многие проекты предпринимателей дают прибыль через некоторый промежуток времени. Поэтому рациональным способом организации кредитования будет создание в графиках погашения льготного периода. Здесь возможен такой вариант, когда заёмщик выплачивает кредитору в течение льготного периода только сумму вознаграждения за кредит. Затем в оставшееся время погашает кредит равными годовыми выплатами с начислением и уплатой вознаграждения. По мнению зарубежных экономистов при такой схеме кредит «не ложится тяжёлым бременем на финансовое положение фирмы».

Таблица 1 – Результаты вычислений суммы погашения кредита с учётом льготного периода

Месяцы	Остаток долга на начало месяца	Сумма ежемесячного погашения долга	Сумма вознаграждения по кредиту	Срочная уплата
1	2 000	0	460	460
2	2 000	357	460	817
3	1 643	439	378	817
4	1 204	540	277	817
5	664	664	152	817

Второй вариант стимулирующего кредитования, рекомендуемый нами, происходит по методу прогрессивного погашения долга, который заключается в том, что на протяжении всего срока сделки заёмщиком регулярно выплачивается постоянная сумма, одна часть которой идёт на погашение долга, другая – на уплату вознаграждения по кредиту. Поскольку сумма вознаграждения начисляется на снижающийся остаток долга, то сумма погашения основного долга увеличивается. В этом случае доход коммерческого банка $\sum ДКБ$ можно исчислять по формуле (1):

$$\sum ДКБ = \sum K_p KB \cdot \Delta C_i^B + \sum \Pi_{ер}^{ПОД} = C_{уп}, \quad (1)$$

где $\sum K_p KB$ – сумма кредита коммерческого банка сроком погашения на t период (в нашем примере 5 лет);

ΔC_i^B – ставка вознаграждения из расчёта годовых (i) в процентах;

$\sum \Pi_{ер}^{ПОД}$ – сумма периодического погашения основного долга;

$C_{уп}$ – срочная уплата.

Третьим вариантом стимулирующего кредитования, рекомендуемым нами для применения в кредитной деятельности коммерческих банков, может выступать метод переоценки, который предусматривает такой вид уплаты суммы основного долга по кредиту, когда каждый очередной платёж переоце-

нивается в зависимости от курса валюты, принятого в качестве базиса для расчёта этих платежей. В то же время ставка вознаграждения не переоценивается в течение всего срока действия кредитного договора.

Преимущество применения третьего варианта, стимулирующего кредитование субъектов малого предпринимательства, заключено в следующем. В практике кредитования коммерческих банков устанавливают повышенную ставку вознаграждения по кредитам, закладывая в её величину риск обесценивания кредитных ресурсов. Повышенная ставка, естественно, снижает привлекательность коммерческого банковского кредита, делая его дорогим и невыгодным. Переоценка суммы основного долга на момент платежа способствует установлению оптимальной ставки вознаграждения – содержит защиту кредитных вложений от обесценивания.

В итоге можно сделать вывод о том, что применение в практике банков схем эффективных видов кредитования будет способствовать расширению кредитования субъектов малого предпринимательства на основе обеспечения своевременности возврата предоставленных кредитов: 1) путём принятия субъектами малого предпринимательства – заёмщиками ответственности за погашение обязательств перед банком и гарантированности платежа со стороны компании-заёмщика; 2) путём организации кредитования с учётом специфики субъектов и конкретной кредитной сделки через установление соответствующих графиков погашения ссуды.

ПОВЫШЕНИЕ СТИМУЛИРУЮЩЕЙ РОЛИ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СУБЪЕКТОВ

Ф. Ф. Зубайдуллаев, докторант;

Н. Х. Рузibaева, преподаватель;

А. Махамадкулов, магистрант

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Финансово-кредитная поддержка субъектов малого бизнеса является одним из условий успешного реформирования экономики. Развитие малого бизнеса и частного предпринимательства позволяет активизировать процесс инновационного предпринимательства, который направлен на внедрение нового техноло-

гического оборудования, передовой технологии, позволяющей повысить конкурентоспособность производства и пополнить потребительский рынок широким ассортиментом качественных товаров и услуг.

Повышение эффективности финансово-кредитной поддержки предпринимательских субъектов во многом определяются кредитными отношениями банков и предпринимательства при активном участии Центрального Банка Республики Узбекистан. Именно ЦБ Республики Узбекистан разрабатывает и внедряет в деятельность коммерческих банков методические рекомендации по кредитованию. Но этого недостаточно для активизации деятельности коммерческих банков в поддержке предпринимательских субъектов. Поэтому необходима разработка и внедрение в деятельность коммерческих банков методического документа «Руководства по кредитованию», которое объединило бы в себе положения кредитной политики, стандарты кредитования и кредитные инструкции. Каждый коммерческий банк на основе «Руководства по кредитованию», регламентирующего нормы кредитной деятельности и общую процедуру кредитования, мог бы разрабатывать свою рациональную кредитную политику по поддержке предпринимательских субъектов.

В течение 2006–2013 гг. объём льготных микрокредитов, выделенных малому бизнесу увеличился почти в 21,6 раза и по итогам 2014 года составил 1,4 трлн сумов (рисунок 1).

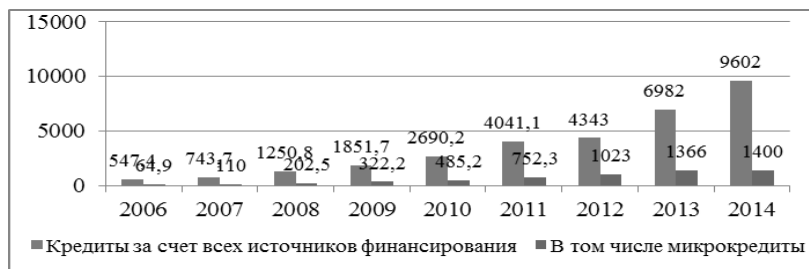

Рисунок 1 – Динамика роста объёмов кредитов, выделенных малому бизнесу, млрд сум. (Сайт ЦБ РУз // <http://cbu.uz>)

Изучение теоретических основ зарубежного опыта и методов стимулирующего кредитования привело нас к выводу о том, что методы стимулирующего кредитования являются основой проблемноориентированного механизма устойчивого развития

субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства. Ибо сущность, особенности условий, факторов и методов, определяющих их финансово-кредитную поддержку, позволили нам выбрать методы стимулирования кредитования, а также разработать принципиальную проблему, ориентированную на его схему.

По нашему мнению, метод стимулирующего кредитования, можно осуществлять в нескольких вариантах. Представляется, что преимущество всех вариантов стимулирующего кредитования заключено в разработке удобного как для заёмщика, так и для банка, механизма возврата кредита и уплаты вознаграждения по нему.

В банковской практике РУз механизм погашения банковского кредитования выражается преимущественно в двух формах – это возврат кредита и уплата вознаграждения равными долями в течение всего периода кредитования либо одновременно в конце периода кредитования. Исследования показали, что представляется возможным применение других современных подходов в организации технологии погашения ссудной задолженности заёмщика из числа малого бизнеса и частного предпринимательства. Данный вывод обосновывается тем, что выбор механизма кредитования должен всегда зависеть от особенностей производственно-коммерческого цикла заёмщика, периодов поступления выручки от реализации, характера потребности заёмщика в заёмных средствах, которые влияют на своевременность возврата кредитов.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРЕДИТНЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯМИ – ПОТЕНЦИАЛЬНЫМИ ИННОВАЦИОННЫМИ КЛИЕНТАМИ

***Дж. Р. Зайналов**, д. э. н., профессор;*

***Ф. Махмадиев**, студент;*

***О. Асатуллаев**, студент*

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Сильная экономика имеет сильные банки, а сильные банки – это сильная экономика, и это утверждение не устаревает, а лишь подтверждает истину. Даже при сформированной сегодня в Узбекистане новой банковской системе, в которой преобладают

уникальные технологии и инструменты, нацеленные на совершенствование форм инновационного обслуживания корпоративных и индивидуальных клиентов, каждый банк стремится к разработке и освоению все более инновационных продуктов. А принятие чего-либо креативного, нового – это всегда шаг вперёд в саморазвитии такой структуры, как банк. В плане инновационного развития коммерческие банки РУз разрабатывают и предлагают предпринимательским структурам кредитные и микрокредитные продукты. Если обратиться к статистике, то на 1 января 2015 г. более 75,0 % кредитного портфеля составили кредиты, выданные инновационно развивающимся субъектам, в том числе малому бизнесу и частному предпринимательству.

Более эффективным становятся привлекаемые по кредитным линиям крупных иностранных банков кредитные ресурсы. При этом предоставленные ими кредитные ресурсы являются льготными.

Как свидетельствуют отчётные материалы главного ОАИКБ «Ипак Йули», ещё 10 лет тому назад, когда усиленно развивался отечественный бизнес, национальная экономика особенно нуждалась в качественной продукции своих товаропроизводителей, а качество товаров могли дать только современные технологии и установка нового оборудования, банк подписал Соглашение о Линии Финансирования с ИКРЧС, общая сумма которого составила \$ 2 млн. К 2008 г. эти \$ 2 млн были полностью освоены за счёт финансирования инвестиционных проектов субъектов малого бизнеса: предприятия смогли приобрести зарубежное модернизированное оборудование [1]. ОАИКБ «Ипак Йули», благодаря этой линии профинансировал восемь проектов [1]. И поскольку взаимосотрудничество в рамках первой линии состоялось успешно, то ИКРЧС открыл банку вторую линию финансирования – и уже на \$ 5 млн. Открыта она была в рамках Глобальной Линии Финансирования для банков Республики Узбекистан. На 1 мая 2012 г. из её средств банк одобрил финансирование 13 проектов на \$ 5 млн [1].

Если же анализировать проекты с социальной точки зрения, то итогом реализации двух линий финансирования ИКРЧС стало создание 330 новых рабочих мест [1].

Подписанное Базовое соглашение с немецким банком Landesbank Berlin AG (LBB) предусматривает финансирование поставки импортного оборудования и сопутствующих услуг в

Узбекистан из Германии сроком до шести лет. В рамках этого проекта может быть осуществлено финансирование до 85 % от контрактной стоимости импортируемого оборудования и услуг под страхование рисков экспортёров [1] и LBB со стороны экспортного кредитного агентства Германии Euler Hermes [1].

Партнёрство коммерческих банков с Азиатским Банком Развития (АБР) является наиболее удачным. Линия финансирования направлена на кредитование малого бизнеса и частного предпринимательства.

Их средства успешно осваиваются. Разумеется, это стало аргументом для пролонгированного взаимовыгодного сотрудничества с Азиатским банком развития.

Все это способствовало повышению эффективности использования привлечённых кредитных ресурсов предприятиями всех сфер экономики.

Коммерческим банкам, впредь необходимо обращать внимание на поддержку предприятий в рамках их проектов модернизации, технического и технологического перевооружения. При этом особый приоритет следует отдать тем клиентам банка, деятельность которых нацелена на производство экспортоориентированной и импортозамещающей инновационной продукции.

Список использованных источников

1. Отчётные материалы ОАИКБ «Ипак Йули» за 2005 – 2014 гг.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕГУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ КРЕДИТНОЙ ЛИНИИ ПО ПОДДЕРЖКЕ ПРЕДПРИЯТИЙ

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор;

М. Махмудов, магистрант

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд;

Ф. Б. Азимов, преподаватель

Агропромышленный колледж Сурхандарьинской области

Уровень и эффективность регулирования кредитной линии по поддержке предприятий должны зависеть во многом от выбранных им целей, задач, и состава предоставленных кредитных ресурсов, оказываемых инновационных услуг. Так, на региональном уровне, при реализации инновационной политики коммерческих банков, инновационные услуги должны быть

призваны обосновать обратную связь, определяющую степень соответствия этой политики с результатами инновационной деятельности клиентов и партнёров. В этой связи большое внимание коммерческими банками уделяется поддержке предприятий, обеспечивающих производство качественной и инновационной продукции; кредитной поддержке предприятий базовых отраслей реального сектора экономики, обеспечению их стабильной работы и увеличению экспортного потенциала; стимулированию роста инновационно-инвестиционной и деловой активности, содействию повышению занятости населения за счёт кредитов, выданных из целевых средств. Это также даёт возможность банку определить довольно перспективные направления, которые он намерен развивать. Сегодня проводится политика расширения региональной сети, которая обусловлена высоким спросом на банковские продукты в ряде областей страны, в частности, по международным денежным переводам, депозитам. Другое направление связано с развитием семейного бизнеса и с развитием пластиковых карт. Перспективным является сегмент развития международных пластиковых карт.

Справедливости ради следует отметить, что, начиная с ноября 2009 г. коммерческие банки прошли сертификацию в платёжных системах Visa и UnionPay, что позволило выпустить в обращение международные карты UnionPay Classic и UnionPay Gold. В каждом из них создан процессинговый центр, оснащённый современным аппаратным комплексом и отвечающий всем требованиям современных мировых платёжных систем. Коммерческие банки начали работу по организации выдачи наличных денежных средств через системы самообслуживания. Для организации этой работы банками были приобретены 10 банкоматов, разумеется, для выдачи наличных денежных средств по картам Visa и UnionPay.

При этом следует отметить, что ОАИКБ «Ипак Йули» ещё с февраля 2012 г. был начат выпуск и обслуживание международных карт премиум-класса – Visa Gold и Visa Platinum. ОАИКБ «Ипак Йули» и поныне является единственным финансово-кредитным учреждением в Узбекистане, которое предоставляет комплекс услуг по привилегированной карте Visa Platinum. Держатели этой карты Visa могут воспользоваться сервисами международной службы клиентской поддержки GCAS. Кстати эта служба предоставляет ряд возможностей, в частности, по

уведомлению об утраченных картах (блокировка карты), информационное обслуживание клиентов, экстренная замена карты, экстренная выдача наличных.

При этом важно акцентировать внимание также на том, что в современных условиях информационное обслуживание клиентов превратилось в реальный фактор развития, которые коренным образом меняет структурные свойства деятельности банковских систем. Ныне нет необходимости доказывать, что современное информационное обслуживание играет первостепенную роль в глобализации платёжных систем. Инновационная стратегия присутствует в деятельности банков, в частности держателям «золотых» и «платиновых карт» предоставляется медицинская и юридическая поддержка. Держатели карточек Visa могут рассчитывать в любой точке мира на экстренную помощь в непредвиденных ситуациях и клиентскую поддержку. Более того, в перспективе они могут способствовать решению двух сложнейших задач:

- преодолению негативного воздействия мирового финансово-экономического кризиса, набирающего силу на фоне мирового энергетического кризиса;

- устойчивому развитию международного сотрудничества.

Динамичное развитие банковского информационного обслуживания позволит осуществить переход к устойчивому развитию деятельности потенциальных клиентов, что в свою очередь, ускорит процессы развития международных пластиковых карт.

ПОВЫШЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Дж. Р. Зайналов, д. э. н., профессор

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд;

Т. А. Саттаров, специалист

Государственный комитет по приватизации, демонополизации и развитию конкуренции, г. Ташкент

В условиях модернизации экономики проблема повышения инновационно-инвестиционной активности предприятий, является одной из узловых.

Инновационно-инвестиционная политика государства должна быть нацелена, прежде всего, на дальнейшее углубление

структурных преобразований в экономике, активизацию инновационно-инвестиционной деятельности предприятий в целях привлечения иностранных инвестиций путём создания наиболее благоприятных условий для решения социальных задач посредством выбора инновационно-инвестиционных приоритетов.

При этом, немаловажное значение имеют привлечённые кредиты ведущих международных крупных банков для обеспечения развития малого инновационного бизнеса. Ныне предусмотрено, что по кредитным линиям на развитие малого бизнеса будут выделены средства Национальному банку ВЭД РУз, Узпромстройбанку, «Хамкорбанку», банку «Асака» и банку «Ипак Йули» на общую сумму свыше 100 млн долл. [3]. Средства предоставляются банками Германии, Кореи, Китая, Нидерландов и Исламской корпорацией по развитию частного сектора для целевого кредитования малого бизнеса и приобретения импортных технологий и оборудования, строительство и реконструкция ТЭС, высоковольтных линий и электрификации регионов страны, по кредитным линиям таких международных финансовых организаций, как Азиатский банк развития (АБР), Всемирный банк, Японское агентство международного сотрудничества (ЈСА), Исламский банка развития, Экспортно-импортный банка Китая, Государственный банк развития Китая, Корейский банк развития, другие зарубежные финансовые институты, банков и компаний.

Важную роль в осуществлении процессов модернизации, технического и технологического перевооружения предприятий играет Фонд реконструкции и развития Республики Узбекистан, капитал которого в настоящее время превысил 15 млрд долл.

В группе нецентрализованных инновационных инвестиций Государственной инвестиционной программой определяются инвестиционные проекты, реализуемые с привлечением прямых иностранных инвестиций. Характерной особенностью настоящего периода следует считать устойчиво высокую активность иностранных инвесторов на рынке Узбекистана. Иностранные инвестиции и кредиты, направленные в экономику страны, достигают более 23 % [2]. Этот показатель наиболее важен для характеристики экономики с благоприятным инновационно-инвестиционным климатом, так как уровень инновационно-инвестиционной активности определяется теми условиями, которые созданы в стране для эффективной предприниматель-

ской и инвестиционной деятельности. Примером может служить реализация совместно с консорциумом иностранных банков и компаний инновационно уникального, даже по мировым меркам, Устюртского ГХК на базе месторождения Сургиль, общая стоимость которого более 2,5 млрд долл. [4], предусматривающим внедрение газохимических технологий, что способно обеспечивать извлечение из природного газа до 97 % этана, пропана и других ценных компонентов. Все это можно отнести к инновационным предприятиям последнего поколения.

Предусматривается реализовать крупномасштабный проект стоимостью более 4 млрд долл. США совместно с южноафриканской компанией «Сасол» и малайзийской корпорацией «Петронас» предусматривающий производство синтетического жидкого топлива на основе очищенного метана. Это будет иметь большое значение для отечественной экономики, так как на этом предприятии впервые будет выпускаться синтетическое жидкое топливо – сжиженный газ, авиа керосин и дизельное топливо «премиум-класса».

Также предусмотрено строительство в Ташкентской области (т. е. на территории СИЗ «Ангрен») нового современного сахарного завода совместно с компаниями «Welton International Enterprises Pte. Ltd.», «Kito Investment Pte. Ltd.» (Сингапур) и «SEID Handels-gesellschaft m.b.H.» (Австрия), стоимость проекта, которого составит более 108 млн долл. США [4].

На территории Свободной экономической зоны «Ангрен» при участии иностранных инвесторов из Южной Кореи и Китая сегодня реализуются 8 инвестиционных проектов, имеющих инновационный характер, на сумму более 186 млн долл. США [1]. К их числу, прежде всего, можно отнести организацию производства базовых масел из отработанных нефтепродуктов, изготовления медных труб различных диаметров, запорной арматуры и комплектующих изделий, санитарной керамики, керамических плит, брикетного угля, производство медицинских изделий и фармацевтической продукции и другие. Также предусматривается реализация ещё 22 рентабельных проектов на общую сумму порядка 245 млн долл. США.

Для создания условий по привлечению иностранных инвесторов на территории СИЭЗ «Навои» и СИЗ «Ангрен» за счёт государственных средств строится необходимая производственная инфраструктура. На строительство инженерных соору-

жений и коммуникаций СИЭЗ «Навои» из государственного бюджета выделены средства в размере 3,0 млрд сумов. А в развитие инфраструктуры СИЗ «Ангрен» в 2013 г. за счёт всех источников было запланировано вложить 14,4 млн долл. [4].

Таким образом, инновационная активность предприятий по-прежнему является важнейшим условием реализации мер по модернизации и обновлению страны.

Список использованных источников

1. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 17.08.2012 г. № 247.
2. Доклад Президента Республики Узбекистан И. А. Каримова на заседании Кабинета Министров, посвящённом итогам социально-экономического развития страны в 2014 году и важнейшим приоритетным направлениям экономической программы на 2015 год: «Создание в 2015 году широких возможностей для развития частной собственности и частного предпринимательства путём осуществления коренных структурных преобразований в экономике страны, последовательного продолжения процессов модернизации и диверсификации – наша приоритетная задача» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.press-service.uz (дата обращения 17.01.2015 г.).
3. Акционерный коммерческий банк «Узбекский промышленно-строительный банк» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uzpsb.uz> (дата обращения 15.02.2015 г.).
4. Министерство экономики Республики Узбекистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mineconomy.uz>. (дата обращения 15.12.2014 г.).

ПРЕДПОСЫЛКИ ПРИМЕНЕНИЯ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ

Ш. И. Ибрагимов, преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Постоянный рост мирового населения и устойчивое экономическое, научно-техническое и инновационное развитие ведут к постоянному увеличению энергопотребления. При этом на данный момент в большинстве своём используются исчерпаемые ресурсы, что может привести к энергетическому кризису, а также приводит к необратимым климатическим изменениям, загрязнению окружающей среды продуктами горения органического топлива, истощению запасов углеводородов, повыше-

нию их стоимости, то есть такое энергообеспечение не является устойчивым и не может обеспечить энергетическую безопасность. Темпы промышленного производства быстро растут, а это может привести к тому, что через несколько десятилетий крупные города с большим уровнем промышленного производства окажутся под сильным воздействием вырабатываемых ими вредных выбросов.

Густонаселённость Земли непрерывно растёт, а мест для строительства АЭС и ГРЭС немного. В местах, где расположены крупные АЭС и ГРЭС увеличивается число онкологических заболеваний. Альтернативные источники энергии помогут сохранить здоровье и повысить уровень жизни многим людям.

К основным преимуществам возобновляемых источников энергии относятся: неисчерпаемость, они не загрязняют окружающую среду, нет необходимости их добывать из недр земли, не требуется использование воды для охлаждения, нет необходимости в транспортировке.

Как было отмечено в рамках семинара, «Мировая практика использования ВИЭ», к 2020 г. Германия планирует производить 19,6 % электроэнергии из возобновляемых источников энергии, в основном ветряных установок, Дания к 2020 г. также нацелена обеспечивать около 50 % потребности страны в электроэнергии за счёт ветроэнергетики. Не остался в стороне также и Китай, где принят Национальный план развития, согласно которому планируется увеличить мощности страны до 30 тысяч МВт [2].

Лидерами в сфере использования альтернативных источников энергетики являются следующие: биотопливо, топливные элементы, солнечная и ветровая энергетика (табл. 1).

Таблица 1 – Потенциал возобновляемых источников энергии в мире Эжд/год [1]

Источник энергии	Освоенный потенциал	Технический потенциал (возможный к освоению при нынешнем техническом уровне)	Валовой (теоретический) потенциал
1	2	3	4
Гидроэнергия	24,0	50,0	150,0
Энергия биомассы	50,0	более 250	2 900

Продолж. табл. 1

1	2	3	4
Солнечная энергия	3,0	более 1 600	3 900 000
Ветровая энергия	0,5	600	6 000
Геотермальная энергия	2,5	5 000	140 000 000
Энергия морей и океанов	—	—	7400
Всего	80	более 7 500	более 143 000 000

Каждый тип источника энергии имеет свою предпочтительную область использования. Однако для их широкого применения требуется существенное снижение стоимости элемента.

При выборе систем энергоснабжения с неисчерпаемыми источниками необходимо учитывать, что потребление энергии во времени не постоянно и мощность колеблется в широком диапазоне. Например, регулярность солнечной энергии сильно зависит от географического положения объекта энергоснабжения, приливы строго регулярны, а ветер крайне нерегулярен по силе и направлению.

Список использованных источников

1. Аналитический доклад Центра экономических исследований «Альтернативные источники энергии: возможности использования в Узбекистане», 2011 г.
2. Итоги Семинара: «Содействие Республике Узбекистан во внедрении возобновляемых источников энергии (ВИЭ) и энергосберегающих технологий», Ургенч 24.11.2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jahonnews.uz>. – Название с экрана.
3. <http://www.cleandex.ru/>

ВАЛОВОЙ ВНУТРЕННИЙ ПРОДУКТ И ПРЯМЫЕ ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ В БОЛГАРИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

М. К. Ковачевич, к. э. н., ассистент

Университет национального и мирового хозяйства, г. София

В контексте растущей глобализации, обусловленная быстрым развитием технологиях, а также и растущей связанности секто-

ров в экономике отдельных стран друг с другом, зависимость стран от международного движения капитала оказывает все сильнее влияние на макроэкономических показателях, главный из которых является внутренний валовой продукт (ВВП). Возникновение и распространение региональных и глобальных финансовых и экономических кризисов оказывает значительное влияние на международное движение капитала, в частности на прямых иностранных инвестиций (ПИИ), особенно для стран с маленькой открытой экономикой, таких как, например, Болгария, поскольку в таких периодах экономические агенты являются особенно чувствительными к риску. Отток капитала (ПИИ) влияет негативно на экономику страны и снижает экономического роста (рис. 1).

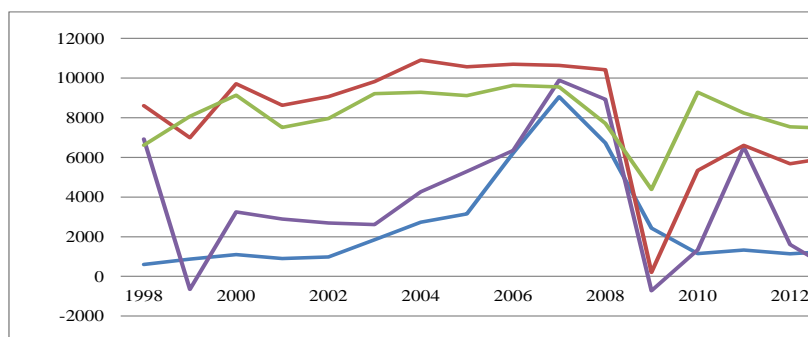

Рисунок 1 – Динамика ПИИ, ВВП и реальный ВВП в Болгарии и мировой реальный ВВП

С повышения макроэкономической стабильности и доверия в стране с момента введения Валютного совета в Болгарии в середине 1997 г., постепенно увеличиваются как ПИИ, так и номинальный и реальный ВВП. До конца 2007 г. рост ПИИ в стране достиг своего наивысшего значения – более 9 млрд евро. Однако, с наступлением мирового финансового кризиса в годах после 2008 г., приток ПИИ резко сократился, а в сочетании со спадом роста мирового БВП (–0,7 %), снижается и ВВП страны – в 2009 г. и ПИИ, и реальный ВВП в Болгарии отрицательны, соответственно – 727 млн евро и – 5,48 %. Взаимосвязь между ВВП и ПИИ в Болгарии можно проследить не только графически, но и с помощью корреляционного анализа (табл. 1).

Таблица 1 – Коэффициент корреляции Пирсона

	ПИИ	ВВП
Коэффициент корреляции Пирсона	1	0,709
Значимость		0,001

Источник: составлено автором на основании анализа с помощью SPSS.

Данные, приведённые в табл. 1, показывают, что коэффициент корреляции Пирсона (0,709) является статистически значимым при уровне значимости 1 %, т. е. между ПИИ и ВВП есть высокая корреляция. Хотя в некоторой степени взаимосвязь ПИИ и ВВП является двунаправленной, скорее ПИИ оказывают влияние на ВВП, поскольку ПИИ зависит от ВВП с лагом времени. Это подтверждается относительно высокой объяснительной силой модели в регрессионном анализе, когда ПИИ входит в качестве единственной независимой переменной, объясняющей динамику ВВП. Коэффициент детерминации модели, т. е. объяснительная сила модели, составляет около 50 %, т. е. 50 % от динамики ВВП в Болгарии можно объяснить динамикой ПИИ в стране. Приток капиталов в стране стимулирует экономику, но отток капиталов ограничивает рост экономики, так что в условиях глобализации и без барьеров для свободного движения капитала, ресурсная обеспеченность, и, следовательно, ВВП страны маленькой открытой экономикой, очень сильно зависит от иностранных инвестиций.

Список использованных источников

1. Веб-страница Болгарского народного банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bnb.bg/index.htm>. – Название с экрана.
2. Веб-страница Статиста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.statista.com/statistics/273951/growth-of-the-global-gross-domestic-product-gdp/ – Название с экрана.

РАЗВИТИЕ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КЛИЕНТОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Р. М. Мусаев, к. э. н., доцент;

З. О. Ахроров, преподаватель;

М. М. Мардонов, студент

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Программное обеспечение и обслуживание «крупных» клиентов, т. е. государственных налоговых инспекций (ГНИ),

фондов занятости, профессиональных союзов, дорожных фондов, крупных предприятий любой формы собственности, в том числе и совместных предприятий, безусловно, отличаются от «мелких» – огромным документооборотом и наличием специализированного программного обеспечения. Какой смысл просматривать эти документы на экране, распечатывать, а потом вводить их снова в свою специализированную систему? Если бы информация доставлялась в структурированном виде, то закачать информацию не составило бы труда. Кажется, что это из разряда фантастики? Отнюдь нет. Уже несколько лет налоговые инспекции города Самарканда не разносят информацию вручную, а пользуются разработанной специалистами Самаркандского института экономики и сервиса программой «Банк-ГНИ», реализующий принцип структурированной информации. В итоге клиенты получили огромную экономию трудовых ресурсов, достигли снижения техногенных ошибок. Безусловно, полученная «сырая» информация потребует также создания модуля перекачки, но это в пределах возможностей клиентов. Примером может служить все та же «Банк-ГНИ», которая позволяет переводить «натуральную» информацию из системы «Клиент-банк» в «сырую» с дальнейшей перекачкой в базы данных конечной ГНИ. Даже мелкие клиенты не останутся в накладе.

При этом многие частные структуры приобретают программное обеспечение, в котором ведётся бухгалтерский учёт. Большинство подобных программ либо «местные» разработки, и разработчик всегда под рукой, или комплексы типа «1С» с серьёзной технической поддержкой, способной решить любую проблему, в том числе и эту. Это отнюдь не новшество, подобная практика открытого предоставления «сырой» информации есть в крупнейших банковских системах, например, в SWIFT. Дальнейшее развитие этой технологии позволит перейти к следующему этапу – перевод «сырой» (структурированной) информации назад в банк в виде платёжных документов, а на примере государственных финансовых органов разработать систему выставления инкассовых платежей. Безусловно, это колоссальный источник экономии, который в пределах страны будет измеряться огромными суммами. Обработку, шифрацию и отправку документов будет вести сам «Клиент-банк», а вот информацию для отправки они будут брать из указанного пользователем файла.

Не смотря на это, до сих пор не решена проблема отображения истории документа. Ярким примером может служить проблема документов, появившихся после расчистки «счета невыясненных сумм». Демонстрация клиенту истории появления у него документа, позволит проследить всю цепочку поступления той или иной суммы. Поэтому эта проблема стоит не менее остро. Как показывает практика, в день около 10 % документов по налоговым платежам Самаркандской области поступают на «дикий» счёт, с которого происходит расчистка на правильный счёт доходов бюджета. Не сложно заметить, что последняя проводка будет содержать информацию об ИНН и «диком» счёте самого банка, а не реального плательщика, информация о котором в лучшем случае сносится в назначение платежа. Анализ структуры данных в банке показывает, что каждому введённому документу присваивается свой уникальный код, который передаётся следующему, в случае генерации нового документа на основе этого. Не составляет особого труда проследить не только всю цепочку с конца (появления на расчётном счёте) до начала (появления этого документа в банке), но и разработать и эту программу для профессиональных разработчиков банковских систем.

Это лишь часть затронутых проблем, обнаруженных при эксплуатации любой подобной системы, обсуждение которых может улучшать качество и скорость обслуживания клиентов коммерческих банков, и позволит взглянуть разработчиком с другой стороны на создаваемое ими программное обеспечение.

ДОСВІД МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД 1992–2014 рр.

***С. С. Ніколенко**, д. е. н., професор;*

***Л. Л. Кушнір**, к. е. н., доцент*

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Важливими та невід’ємними інструментами механізму державного регулювання сучасної ринкової економіки є індикативне планування, прогнозування та програмування. Тому програмування, як засіб розвитку економіки України, прийшло на зміну централізованому директивному плануванню, яке мало

визначальний вплив на економіку за часів СРСР. Однак ця зміна не супроводжувалася ні наступністю, ні послідовністю, а тому до сучасного моменту ще не набула продуктивного характеру.

У процесі формування української держави та зміни економічної моделі її розвитку стратегічне планування сприймалося як рудимент соціалістичної системи [4]. Відтак, перехід до ринку супроводжувався демонстративною відмовою від будь-якої форми економічного планування. Це призвело до стихійності та безсистемності у процесах прийняття державних рішень. Фактично, у перше десятиліття становлення української держави планування розвитку її національної економіки ігнорувалося. Планові структури в центрі і регіонах були зменшені, змінені організаційно, проте не ліквідовані [6, с. 398]. Загальнодержавне планування, по суті, було замінено прогнозуванням. Замість державного плану соціально-економічного розвитку країни щорічно став розроблятися прогноз її розвитку.

З кінця 1990-х рр. ситуація в державному управлінні економікою України стала дещо поліпшуватися. Весь подальший період її розвитку супроводжувався спробами імплементації в господарську практику різної ваги прогнозно-програмних документів. Однак, маємо погодитися з позицією, що системного підходу до відновлення процесів планування господарського розвитку в Україні ще не вироблено [5, с. 13].

Прогнозно-програмні документи з питань економічного і соціального розвитку України, які на практиці розроблялися за роки незалежності, можна виокремити у дві групи [4]:

1) стратегії, програми, плани національного розвитку, розроблені за участю держави. Сюди належать Програми діяльності Кабінету Міністрів України (КМУ); прогнози економічного і соціального розвитку на середньотермінову перспективу; державні цільові програми; галузеві стратегії (програми) розвитку; стратегії регіонального (міського) розвитку; стратегії (програми) розвитку у сферах, що потребують окремої уваги з боку держави;

2) стратегії (програми, плани) національного розвитку, розроблені науковими інституціями, політичними партіями, окремими політиками, громадськими організаціями та незалежними експертами.

Окремим сегментом стратегічного планування стали чергові та позачергові Послання Президента України до народу

України, Послання Президента України про внутрішнє та зовнішнє становище України до Верховної Ради (ВР) України, Програми реформ, Національні проекти.

Зарубіжний досвід управління національною економікою показує, що провідним прогностно-програмним документом в Україні могли б бути Програми діяльності Кабінету Міністрів України (КМУ). Однак такої традиції у нас поки що не склалася, чому є свої пояснення. Історія формування Програм діяльності Кабінету Міністрів України закорінена на початку 1990-х рр. [1]. 18 листопада 1992 р. Прем'єр-міністр Л. Кучма презентував у ВР України урядову програму антикризових заходів. Цей документ можна вважати 1-ю Програмою діяльності українського уряду, сформованою у вигляді певної сукупності управлінських рішень. Загалом у сучасній історії України ВР розглянуто та затверджено програми діяльності шести урядів – Є. Марчука, П. Лазаренка, В. Ющенка, В. Януковича, Ю. Тимошенка та А. Яценюка.

Вітчизняний досвід показує, що кожен з урядів, які призналися протягом останніх десятиліть, починав працювати з «чистого аркуша», тобто без будь-якої наступності і послідовності в управлінні розвитком національної економіки. За укоріненою «традицією», державні програми економічного й соціального розвитку, розроблені попередніми урядами, «залишаються незатребуваними, а довгострокові ведуть у нікуди» [7]. Така доля характерна для багатьох державних програм – і щорічних, і п'ятирічних, і тих, що мали триваліший горизонт планування. Серед них, зокрема, і такі, як програми «Україна – 2010» Кабінету В. Пустойтенка (1999), «Назустріч людям» Кабінету Ю. Тимошенка (2005) та ін. Вона може спіткати і Програму діяльності КМУ за керівництвом А. Яценюка [3], яка ухвалена Постановою від 27 лютого 2014 р. за № 799-VII Верховною Радою України [2].

Ймовірність розвитку подій за таким песимістичним сценарієм досить висока, оскільки Програма діяльності КМУ не має чіткого юридичного і політичного (інституційного) статусу. На сучасний момент чинне законодавство не містить строгих вимог ні щодо змісту цього документа, ні щодо термінів його реалізації, ні щодо відповідальності КМУ за його виконання. Як наслідок, одні і ті ж цілі розвитку мігрували із року в рік (та із документа в документ) з тією різницею, що посідали різні

позиції в переліку пріоритетів та відрізнялися за редакційним викладом [4].

Ці, та інші уроки, набуті з досвіду програмування розвитку національної економіки, вказують на необхідність подальшого вдосконалення її методології та правового супроводу. Для забезпечення макроекономічної стабільності та інклюзивного економічного зростання необхідно суттєвим чином реформувати систему стратегічного планування в напрямі органічного поєднання стратегії, прогнозу, індикативних планів та програм соціально-економічного розвитку, державного бюджету, цілей та ресурсів з механізмами ефективного державного регулювання економіки.

Список використаних джерел

1. Жилиєв І. Критичний аналіз досвіду програмування діяльності уряду України [Електронний ресурс] / І. Жилиєв. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea.php?pokazold=20050302&n=3-4&y=2005>. – Назва з екрана.
2. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/799-18>. – Назва з екрана.
3. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>. – Назва з екрана.
4. Рекомендації щодо стратегічного планування економічного і соціального розвитку України на довгострокову перспективу / Підготовлено в рамках Проекту «Прискорення прогресу в досягненні Цілей розвитку тисячоліття в Україні». Програми Розвитку ООН в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_59817AMDGP_strategic_planning_ukr.pdf. – Назва з екрана.
5. Савченко В. Ф. Планування і прогнозування: еволюційні зміни та ситуація в Україні / В. Ф. Савченко // Чернігівський науковий часопис. – 2011. – № 2 (2). – С. 12–20.
6. Савченко В. Ф. Програмне регулювання розвитку економіки держави та регіонів на сучасному етапі / В. Ф. Савченко // Університетські наукові записки. – 2008. – № 4 (28). – С. 398–403.
7. Симоненко В. Політичний вибір зроблено. Попереду – економічний / В. Симоненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/politichniy_vibir_zrobleno_poperedu_ekonomichnyi.html. – Назва з екрана.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗРУШЕННЯ І СУКУПНІ РЕСУРСИ В СИСТЕМІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛСПОЖИВСПІЛКИ У 2005–2011 рр.

Л. В. Тітенко, к. е. н.

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Організаційна ланка Кіровоградської обласної споживчої спілки (ОСС) завдячує своєю будовою особливостям адміністративно-територіального устрою обласного регіону і включає 21 районну організацію (відповідно до кількості низових адміністративних районів), серед яких 19 – районних споживчих товариств (РСТ) та 2 – районні споживчі спілки (РСС). У свою чергу до складу вищевказаних суб'єктів господарювання належать більш дрібні структурні одиниці – сільські і міські споживчі товариства (СТ) та ринки (табл. 1). Кількість пайовиків на кінець 2010 р. становила 19 911 осіб.

Таблиця 1 – Організаційна побудова системи споживчої кооперації Кіровоградської області за 2005–2011 рр.

Структурні елементи системи споживчої кооперації	Кількість на відповідну дату							Абсолютне відхилення	
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р. від 2005 р.	2011 р. від 2005 р.
Облспоживспілка	1	1	1	1	1	1	1	–	–
Райспоживтовариства	19	19	19	19	19	19	19	–	–
Райспоживспілки	2	2	2	2	2	2	2	–	–
Споживчі товариства	19	19	22	25	25	24	25	+6	+6
Ринки	17	17	16	16	16	15	14	–1	–3

З огляду на особливості організаційної побудови облспоживспілки в якості основного суб'єкта дослідження, для якого формування і розвиток ресурсів є найбільш типовим завданням, було обрано районну організацію (РСТ/РСС). Дослідження ефективності формування і використання ресурсів районних організацій споживчої кооперації має на меті створення гнучкої

системи їх своєчасного відтворення для повноцінного виконання організаціями їх соціальної, виробничої та інших функцій. Нині масштаб, структура і рівень використання ресурсів в організаціях споживчої кооперації через цілий ряд загальноекономічних і місцевих причин не відповідають обсягам діяльності і цілям функціонування, що само по собі розглядається як диспропорція та тягне за собою виникнення цілого ряду інших диспропорцій – статичного й динамічного характеру.

У свою чергу неадекватність механізму формування ресурсів районних організацій споживчої кооперації сучасним соціально-економічним умовам істотно обмежує можливості їх розвитку – знижує конкурентоспроможність організацій у порівнянні з іншими суб'єктами ринку, негативно впливає на виконання кооперативною системою своєї соціальної місії в суспільстві.

Як може свідчити опрацьована статистична інформація, для більшості районних кооперативних організацій Кіровоградського регіону в 2005–2011 рр. була характерною тенденцією до зростання вартості їх сукупних ресурсів, зумовлена низкою як загальноекономічних, так і специфічних місцевих факторів, що розгортали свій вплив у цій періоді. У досліджуваних РСТ/РСС Кіровоградської області вона характерна для 14 із 21 організації. Приріст вартості сукупних ресурсів за 2005–2011 рр. становив у середньому 27,02 %. Найбільше зростання спостерігалось в Маловисківській РСС – на 63,29 %, Вільшанському та Бобринецькому РСТ – на 49,25 % і 45,89 % відповідно. Поряд із цим, у деяких організаціях виявлено суттєве зниження вартості сукупних ресурсів. Наприклад, у Світловодському РСТ воно склало – 69,58 %, у Олександрівському і Новоукраїнському РСТ зменшення ресурсів становило відповідно 31,42 % та 28,80 %.

В середньому зменшення вартості сукупних ресурсів по 6 РСТ становило 30,87 %. За досліджуваний період сукупна вартість ресурсів по РСТ/РСС зменшилась на 1,06 %, хоча за 2011 р. вона зросла на 4,66 %, що може свідчити про позитивні тенденції в їх господарській діяльності. Зрушення, що відбулися у вартості сукупних ресурсів організацій, зумовлені в першу чергу динамічною структурою їх ресурсів, а також зміною обсягів окремих ресурсів.

Список використаних джерел

1. Матеріали статистичної звітності Кіровоградської обласної споживчої спілки за 2005–2011 рр.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

П. Ш. Усманов, преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Республика Узбекистан принадлежит к тем немногим странам, которые полностью обеспечивают свои потребности за счёт собственных энергоресурсов. Стране принадлежит около 50 % установленной мощности объединённой энергосистемы Центральной Азии, общая установленная мощность электроэнергетического сектора составляет 11 264 МВт. В Узбекистане успешно функционируют 39 электростанций общей установленной мощностью 11 000 МВт, с потенциальной возможностью производства электроэнергии в объёме 55 млн МВт/ч [2].

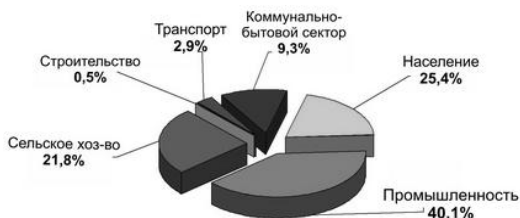

Рисунок 1 – Структура электропотребления в 2013 г. по отраслям экономики и населению [2]

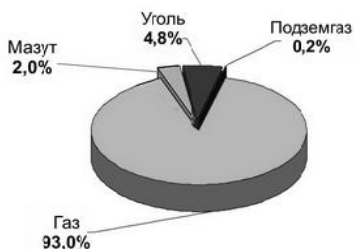

Рисунок 2 – Структура потребления топлива в 2013 г. на электрических станциях ГАК «Узбекэнерго» [2]

Данные рис. 1 и 2 показывают, что в РУз имеются значительные мощности по выработке энергии, однако, в настоящее время очень велика вероятность того, что отрасли экономики и

население страны вскоре испытают дефицит электроэнергии. Главным фактором приближающегося энергодефицита является опережающий рост энергопотребления по сравнению с приростом мощностей. Поэтому, несмотря на то, что в стране имеются большие запасы газа, энергетические ресурсы и ископаемое топливное сырье, необходимо использовать альтернативные источники энергии и внедрять меры по улучшению энергоэффективности.

На данный момент из всех источников возобновляемой энергии заметную долю в РУз составляет лишь гидроэнергия естественных и искусственных водотоков. Другие источники используются пока незначительно.

Для скорейшего внедрения к использованию возобновляемых источников энергии в нашем государстве предпринимается ряд мер, к которым относятся: Указ Президента РУз И.А. Каримова «О мерах по дальнейшему развитию альтернативных источников энергии» от 1 марта 2013 г., финансирование научно-практических исследований, в том числе создание физико-технического института НПО «Физика-Солнце», создание совета Ассоциации предприятий альтернативных видов топлива и энергии, финансирование создания объектов, предназначенных для получения энергии из альтернативных источников, налаживание международных экономических связей в области развития альтернативной энергетики и другие.

Однако, это лишь начало пути, и предстоит ещё многое сделать для достижения поставленной цели – внедрения использования альтернативных источников энергии. Действенными мерами при этом, на наш взгляд, будут являться:

- создание комплексной законодательно-нормативной базы создания и использования альтернативной энергии;
- дальнейшая государственная поддержка проектов и исследований, направленных на внедрение альтернативной энергетики;
- прозрачность и подробность информации о процессах и фактической реализации проектов создания и использования альтернативной энергии для населения и инвесторов;
- дальнейшее сотрудничество, как с внешними, так и внутренними инвесторами в данной области;
- внедрение мер, стимулирующих использование альтернативной энергии.

Ускоренное внедрение альтернативной энергетики позволит не только снизить угрозу энергетического кризиса в промышленности, социальной сфере, но и даст возможность решить задачи снижения загрязнённости окружающей среды и создаст сотни новых рабочих мест.

Список использованных источников

1. Аналитический доклад Центра экономических исследований «Альтернативные источники энергии: возможности использования в Узбекистане», 2011 г.
2. <http://www.moymir.uz/energetika.html>

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЛНЕЧНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ

М. С. Хамраев, преподаватель

Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд

Использование солнечной энергии – это вполне доступный способ для получения необходимых энергоресурсов. Однако, пока её потенциальные возможности не велики, для того чтобы заменить полностью углеводороды, во всем мире по расчётам понадобится: 50 тыс. солнечных электростанций по 300 МВт, а также 3,8 млн ветрогенераторов по 5 МВт. В соответствии с данными Интернационального энергетического агентства к 2050 г. солнечная энергия сможет обеспечить только 20–25 % потребностей мирового населения.

Солнечную энергию преобразовывают в полезную энергию с помощью использования солнечных коллекторов, которые преобразуют её в тепловую или электрическую энергию. Такие коллекторы можно использовать как в промышленности, сельском хозяйстве, так и в быту.

Выделяют: воздушные, вакуумные и плоские солнечные коллекторы.

Воздушный солнечный коллектор представляет собой коллектор, конструкция которого напоминает эффект обычной теплицы. Однако, у этого коллектора есть недостаток – необходимы затраты для эксплуатации вентилятора, а также эти коллекторы работают в течение светового дня.

Вакуумным коллектором можно пользоваться весь год. Он состоит из комплекса вакуумных трубок (10–30), между кото-

рыми выкачан воздух посредством бариева газопоглотителя. Он осуществляет передачу тепла в накопительный резервуар через незамерзающую жидкость (теплоноситель).

Главным источником получения солнечной энергии в Узбекистане являются солнечные батареи, сырьём для изготовления которых, является один из самых часто встречающихся элементов – кремний.

Солнечная батарея – это фотоэлектрическое устройство, перерабатывающее солнечную энергию в электрическую. Оно способно генерировать электрическую энергию постоянно или аккумулировать её для дальнейшего использования.

Преимущество использования солнечных батарей – простота устройства, простая установка, минимальные требования к обслуживанию, большой срок использования, не требуют дополнительного места, способны находиться в рабочем состоянии десятилетиями. Основное требование – не затенять их длительное время и удалять пыль с рабочей поверхности.

Однако даже после резкого снижения цены, фотоэлементы в настоящее время стоят 5 долл. США за 1 Вт_п. Производство электричества стоит сегодня 0,5–1 долл./кВт·ч [2], то есть больше, чем от других возобновляемых источников. Однако в перспективе, при большем распространении их использования, стоимость фотоэлементов должна снизиться.

Несмотря на все положительные стороны фотоэлектрических систем, экономическая эффективность таких установок пока низка для их массового использования. Анализ показывают, что их установка в индивидуальном жилом фонде для семьи из 6 человек при действующих ценах на фотоэлектрические преобразователи и тарифах на электроэнергию окупается примерно за 16 лет. Потребность в средствах для примерно 500 тыс. жилых домов в отдалённых населённых пунктах сельской местности составит около 9 трлн сум., или 5,2 млрд долл. в эквиваленте. Экономия электроэнергии из традиционных энергоносителей расчётное составит 7 млрд кВт·ч в год [1]. Поэтому на данный момент солнечная энергетика не позволит покрыть все потребности республики, однако, в долгосрочной перспективе потенциал данного источника энергии очень высок, что предполагает её скорейшее развитие и эксплуатацию. Это позволит повысить энергетическую и экологическую безопасность страны.

Источником для дальнейшей реализации таких проектов могут быть как средства республиканского и местных бюджетов, государственных целевых фондов, так и инвестиции отечественных и зарубежных субъектов хозяйствования, международных организаций.

Список использованных источников

1. Аналитический доклад Центра экономических исследований «Альтернативные источники энергии: возможности использования в Узбекистане», 2011 г.
2. Солнечная энергия. Общественное объединение Карагандинский областной Экологический Музей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecomuseum.kz/dieret/solar/solar.html/> – Название с экрана.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА АКЦІОНЕРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

В. О. Шаповалов, к. е. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Інституційне середовище, відповідно до термінології Л. Девіса і Д. Норта [1, с. 6], це правила які визначають контекст здійснення економічної діяльності. Вона складається з базових політичних, соціальних і правових норм, що утворюють основу виробництва, обміну і розподілу. Таким чином, інституційне середовище складають такі «правила гри», які задають загальні обмеження для усіх, і зокрема правила, що задають можливі форми організації та контролю господарської діяльності.

Сформований акціонерний сектор економіки включає в себе розвинену інституційну структуру, що складається з упорядкованого набору внутрішніх і зовнішніх інститутів. Взаємодія цих інститутів, їх зв'язок між собою, а також система організації акціонерних відносин визначають інституційне середовище акціонерного сектора. Розвинене інституційне середовище сприяє досягненню балансу інтересів суб'єктів акціонерних відносин, підвищенню економічної безпеки акціонерного сектора, створює передумови для ефективного відтворення акціонерного капіталу. У цьому аспекті акціонерний сектор економіки України досі перебуває в процесі свого формування.

На даний час інституційне середовище акціонерного сектора України зовні відповідає характеристикам, властивим розвиненим країнам світу. Зокрема існує законодавчо-нормативна база діяльності суб'єктів акціонерних відносин, в наявності державні та ринкові регуляторні інститути, інфраструктура акціонерного сектора (біржі, реєстратори, депозитарії). Однак, її дієвість і ефективність залишається на досить низькому рівні. Зазначені характеристики носять переважно формальний характер і не відповідають вимогам сталого розвитку національної економіки. Недосконалість законодавчих норм і значна асиметрія інформаційного середовища, неефективність фондового ринку, депозитарної та реєстраторської систем, інститутів фінансового посередництва та інфорсменту призвело до того, що процеси інвестування в акціонерному секторі України залишаються на досить низькому рівні, а акціонерні товариства не повною мірою використовують переваги своєї організаційно-правової форми.

Нерозвиненість інвестиційних механізмів акціонерного сектора України багато в чому пояснюється недосконалістю нормативно-правової бази, що регулює діяльність акціонерних товариств. Мова йде про окремі положення Закону України «Про акціонерні товариства» (далі Закон) [2]. Розглянемо найбільш суперечливі аспекти цього Закону, які стримують інвестиційні процеси в національній економіці.

1. Законом визначено, що публічні акціонерні товариства можуть здійснювати відкрити або приватну емісію акцій, в той час як приватні товариства – лише приватне розміщення цінних паперів. Оскільки, більшість акціонерних товариств України є саме закритими структурами, залучення капіталу в такі товариства обмежується фінансовими можливостями діючих акціонерів.

2. Згідно Закону публічне акціонерне товариство зобов'язане здійснити процедуру лістингу та залишатися у біржовому реєстрі принаймні, однієї фондової біржі. Проте значна кількість товариств не відповідають встановленим критеріям лістингу, оскільки у своїй більшості представляють дрібні та середні підприємства. Вважаємо, що включення акцій в біржові лістингові списки доцільно здійснювати шляхом рейтингової оцінки акціонерних товариств, що враховує найважливіші параметри фінансово-господарської діяльності підприємств.

3. Окремої уваги заслуговують норми Закону, які передбачають порядок визначення ринкової вартості емісійних цінних паперів акціонерного товариства. Так, згідно з п. 1. ст. 22, акціонерне товариство здійснює розміщення або продаж раніше викуплених акцій за цінами не нижче їх ринкової вартості. Але вже в п. 2 цієї ж статті заборонено емісію акцій за цінами нижче номінальної вартості. Як бачимо, існує очевидне протиріччя, оскільки ринкова вартість цінних паперів не є постійною величиною і часто може опускатися нижче номіналу. Природно, що в такому випадку потенційний інвестор не буде зацікавлений в придбанні цінних паперів акціонерного товариства.

4. Ще однією нормою Закону, яка знижує інвестиційну функцію, на наш погляд є положення щодо придбання контрольного пакету акцій третіми особами. Закон приписує особам, у разі придбання ними пакета акцій 50 і більше відсотків, зобов'язання запропонувати всім акціонерам викупити їхні акції, за ціною не нижче ринкової вартості. Це положення Закону має доволі двозначний характер: з одного боку забезпечує захист інтересів існуючих акціонерів, але з іншого – може мати і негативні наслідки для самого товариства, оскільки воно може втратити свою інвестиційну привабливість.

В цілому слід зазначити, що прийняття Закону дійсно внесло деякі позитивні моменти у врегулювання корпоративних відносин. Але разом з тим, створюється враження, що Закон спрямований, насамперед, на захист тієї структури власності, яка склалася в постприватизаційний період і не є ефективною з точки зору розвитку акціонерного сектора України. Тому, щоб не звести нанівець всі позитивні сторони цього Закону, привести українське акціонерне законодавство у відповідність зі світовими стандартами, було б виправданим розвинути деякі положення Закону, узгодити окремі статті між собою таким чином, щоб повною мірою реалізувати інвестиційні можливості акціонерного сектора.

Список використаних джерел

1. Davis L. Institutional Change and American Economic Growth / L. Davis, D. North. – Cambridge, 1971. – 273 p.
2. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17/page>. – Назва з екрана.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Н. І. Гончаренко, к. і. н., доцент

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава

Проблема національної безпеки все гостріше постає перед усіма сучасними країнами, навіть тими, які вважаються досить благополучними. Національна безпека являє собою складну інтегровану категорію, яка містить у собі усі види безпеки особи, суспільства і держави, адже вони є взаємозалежними. По-перше, політична, економічна та соціальна стабільність, що є інтересом держави, підтримується інтересом суспільства в досягненні суспільної злагоди й інтересом особистості в реалізації її прав і свобод; по-друге, інтерес особистості у забезпеченні особистої безпеки підтримується інтересом суспільства у зміцненні державотворення та інтересом держави у безумовному забезпеченні правопорядку [1].

При цьому для різних країн зміст національної безпеки суттєво різняться. Якщо для держав, в яких вже відбулось формування політичних націй, уявлення про національну безпеку, перед усім, зосереджуються на зовнішніх загрозах, таких як можливість зазіхань на територіальну цілісність, тероризм, розповсюдження зброї, наркотиків тощо. То для країн, які лише стали на шлях державотворення, в яких мають місце серйозні соціальні та етнічні протистояння, провідними ідеями національної безпеки є збереження не лише зовнішньої, але й внутрішньої стабільності. Це повною мірою стосується України.

У нинішніх умовах роль держави, пов'язану із регулюванням соціальних відносин, варто розглядати як вирішальну. Ця вимога обумовлюється вже тим, що суть соціальної політики держави саме і полягає у забезпеченні стабільної життєдіяльності соціуму. Особливу роль соціальної політики підкреслював П. Сорокін, який стверджував, що стабільність держави залежить від двох умов: рівня життя більшості населення та диференціації доходів [2].

Хоча утвердження нових соціально-економічних відносин і створило для громадян значно більше можливостей задоволення потреб за рахунок власної ділової активності, роль держави в регулюванні соціальної сфери важко переоцінити. Однак за

останні два десятиліття в Україні, як і в інших пострадянських країнах, роль держави, скоріше, призвела до утвердження соціальної нерівності та різкої диференціації доходів. У суспільствах, заснованих на глибокій соціальній нерівності, відбувається обмеження можливостей реалізації економічних та соціальних потенцій бідніших верств населення. Таке становище обумовлює, зокрема, збільшення кількості людей, що не можуть, а, можливо, й не прагнуть працювати, але добувати засоби до існування кримінальним способом. Глибокий соціальний конфлікт, що виникає в результаті посилення соціальної нерівності, створює основу політичного конфлікту у суспільстві. Саме це стало однією з головних причин революції гідності.

На жаль, соціальна ситуація останнього року, що значно погіршилась у зв'язку із військовою та економічною агресією Росії, анексією Криму, окупацією частини Донецької та Луганської областей, виступає як фактор зростання національної небезпеки. Надзвичайно тривожними показниками є майже двократне падіння середньої заробітної плати у доларовому еквіваленті, зростання рівня безробіття серед осіб працездатного віку, що у III кварталі 2014 р. досяг 9,9 % проти 6,8 % у відповідний період 2013 р. Ще більш гостро соціальні проблеми виявляються на фоні значної девальвації національної валюти, високих темпів інфляції, різкого підвищення тарифів на енергоносії, комунальні послуги, транспорт тощо [3].

Державна влада має усвідомити, що подібний соціальний стан не може негативно не позначитись на стабільності національної безпеки. За цих умов особлива увага повинна бути зосереджена на питаннях підвищення життєвого рівня українських громадян до належних стандартів, ліквідації зрівнялівки у наданні соціальної допомоги та пільг населенню тощо.

Список використаних джерел

1. Дзьобань О. П. Національна безпека України в умовах соціальних трансформацій (Методологія дослідження та забезпечення) : монографія / Дзьобань О. П. – Харків : Константа, 2006. – С. 49–50.
2. Скуратівський В. Соціальна політика / куратівський В., Палій О. М., Ліанова Е. М. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : УАДУ, 2003.
3. Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=586. – Назва з екрана.

ЗМІСТ

Частина I. Теоретико-методологічні аспекти інституційного розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації 3

Айнабек К. С. Теоретико-методологические основы экономического и социального анализа человеческого капитала 3

Алиева С. С. Факторы, способствующие эффективной концентрации дивидендов прибыльно работающих акционерных компаний в условиях изменчивости экономики..... 7

Байрамов Д. Ф. Повышение эффективности экономического роста 9

Беляева И. Ю., Данилова О. В. Управление корпоративной социально-ответственной деятельностью российских компаний – проблемы и перспективы 14

Джазыкбаева Б. К. Теоретические аспекты реализации социальных услуг населению в республике Казахстан 18

Зайналов Дж. Р. Приоритетные направления развития инновационно-инвестиционной политики в условиях углубления структурных преобразований в экономике 20

Зайналов Дж. Р. Проблемы управления финансовыми услугами 22

Краус Н. М. Інституціональний контекст структурно-функціональної моделі інноваційної економіки..... 24

Лобода Н. О. Обліково-аналітична редукція економічних феноменів у структурі інвестиційної діяльності 26

Манжура О. В. Інтегративна кооперативна модель національного господарства..... 29

Мелушова І. Ю., Вівденко М. А. Система адаптивного управління підприємством 32

Минчинська І. В. Місце інституту банкрутства в інституційній структурі економіки 34

<i>Навроцька Т. А.</i> Основні принципи ефективного управління холдинговими компаніями	36
<i>Носкова О. С.</i> Рынок труда республики Беларусь на современном этапе.....	38
<i>Носова О. В.</i> Методология институционального анализа и её применение в экономической теории	41
<i>Павленко Н. В.</i> Інституційні перетворення в Україні у світлі теорії суспільних порядків Д. Норта.....	44
<i>Павлов К. В.</i> Инновации и инвестиции интенсивного типа	46
<i>Педченко Н. С., Заворотній С. І.</i> Узагальнення наукових підходів до розуміння сутності бюджетного потенціалу регіону.....	48
<i>Смольнякова Н. М., Волосов А. М.</i> Інноваційні інтернет-технології як інструмент конкурентоспроможності роздрібної торгівлі	50
<i>Щербак С. М.</i> Складові організаційно-економічного механізму «держави добробуту».....	52
<i>Яловега Н. І.</i> Роль інформаційного капіталу у створенні доходів економічних систем	55
Частина II. Процеси глобалізації та економічна безпека національних економічних систем	57
<i>Айзенштадт А. Л.</i> Потенциал бизнеса в белорусском интернете	57
<i>Беляєва Л. А.</i> Необхідність створення служби безпеки на підприємстві.....	59
<i>Ворфоломєєва О. М., Яковлева О. В.</i> Трудові ресурси – фактор формування безпеки підприємства.....	61
<i>Гончарова В. А.</i> Влияние клипового мышления человека на формирование экономики знаний в Украине	63
<i>Маковоз О. С.</i> Кіберзлочинність як загроза економічній безпеці.....	65

<i>Похилиук В. В.</i> Безпека свідомості та її вплив на економічний розвиток	67
--	----

Частина III. Світове господарство і міжнародні економічні відносини в умовах глобалізації 73

<i>Логвин М. М.</i> Міжнародний індекс щастя: суспільно-демографічний вимір	73
---	----

<i>Онипко Т. А.</i> Развитие кластеров в глобальной экономике	75
---	----

<i>Стеценко В. В.</i> Регіональні економічні системи та їх стійкість	77
--	----

Частина IV. Державне регулювання економіки: національні інтереси та глобалізаційні процеси ... 79

<i>Алиева С. С.</i> Повышение роли монетарной политики в обеспечении устойчивости темпов экономического роста и снижении инфляции.....	79
--	----

<i>Алиева С. С., Истамкулов Ш.</i> Повышение роли инновационной политики в реализации стратегически значимых задач.....	81
---	----

<i>Ахметова А. Б.</i> Методические основы оценки потенциальной эффективности развития угольных предприятий.....	83
---	----

<i>Гуторов О. І., Гуторова О. О.</i> Інновації як передумова економічного розвитку аграрного сектора України.....	86
---	----

<i>Зайналов Дж. Р.</i> Проблемы снижения инфляции и обеспечения стабильности экономики	88
--	----

<i>Зайналов Дж. Р., Алиева С. С.</i> Усиление роли действующих механизмов борьбы с инфляцией	90
--	----

<i>Зайналов Дж. Р., Бобокулов Р. Е.</i> Усиление роли инноваций в обеспечении устойчивого развития и стабильного экономического роста	92
---	----

<i>Зайналов Дж. Р., Карлибаева Р. Х.</i> Влияние детерминантов дивидендной политики на распределение доходов акционерных компаний в условия институциональной неопределённости экономики	94
--	----

Зайналов Дж. Р., Хусанов Б. Ш. Стабилизация денежного обращения как фактор, способствующий исцелению государства от кризисов и инфляции	96
Кириченко Л. М. Ефективне конкурентне середовище в умовах інституційних змін	98
Кудратов Г. Х., Расулов Ш. Ж. Основные факторы обеспечения устойчивости экономического роста в условиях глобализации	100
Лісіца В. В. Проблеми та суперечності державного регулювання діяльності торговельних мереж в Україні.....	102
Мусаев Р. М., Латипова Ш. М., Джаниев К. Ш. Развитие качества обслуживания потенциальных клиентов коммерческих банков республики Узбекистан	104
Ніколенко С. С., Довбня Н. В. Посилення конкурентоспроможності економіки України у світовому просторі	106
Расулов З. Ж. Факторы, влияющие на величину денежной массы в условиях нестабильности развития экономики.....	109
Расулов З. Ж., Бобокулов Р. Е. Эффективные инструменты стимулирования инновационной деятельности и инструментов повышения конкурентоспособности предприятий текстильной промышленности.....	111
Саидмуродов Л. Х., Джураев Б. М. Регулирование золотовалютных резервов как фактор сдерживание инфляционного процесса в экономике.....	113
Саттаров Т. А., Мухаммедова З. М. Повышение эффективности вкладываемых инвестиций для обеспечения экономического роста экономики	115
Trifonova S. Globalization of Bulgarian market.....	117
Хусанов Б. Ш., Рузибаева Н. Х., Джавадов Дж. Х. Влияние кредитных карт на развитие потребительского кредита и качество банковских услуг.....	121

Частина V. Макроекономічне програмування розвитку національної економіки та її ресурсне забезпечення в умовах глобалізації 124

Бодня Т. О. Державне регулювання зайнятості людських ресурсів в умовах глобалізації 124

Вахабов А. В., Расулов Ш. Ж. Развитие солнечной энергетики в республике Узбекистан 127

Зубайдуллаев Ф. Ф., Рузибаева Н. Х., Изатуллаев Д. Б. Рациональные способы организации кредитования с учётом льготного периода 129

Зубайдуллаев Ф. Ф., Рузибаева Н. Х., Махмадкулов А. Повышение стимулирующей роли финансово-кредитной поддержки предпринимательских субъектов 131

Зайналов Дж. Р., Махмадиев Ф., Асатуллаев О. Повышение эффективности использования кредитных ресурсов предприятиями – потенциальными инновационными клиентами 133

Зайналов Дж. Р., Махмудов М., Азимов Ф. Б. Эффективность регулирования инновационной кредитной линии по поддержке предприятий 135

Зайналов Дж. Р., Саттаров Т. А. Повышение инновационной активности предприятий в условиях модернизации экономики 137

Ибрагимов Ш. И. Предпосылки применения альтернативных источников энергии 140

Ковачевич М. К. Валовой внутренний продукт и прямые иностранные инвестиции в Болгарии в условиях глобализации 142

Мусаев Р. М., Ахроров З. О., Мардонов М. М. Развитие программного обеспечения клиентов коммерческих банков... 144

Ніколенко С. С., Кушнір Л. Л. Досвід макроекономічного програмування розвитку економіки України в період 1992–2014 рр. 146

<i>Тітенко Л. В.</i> Організаційні зрушення і сукупні ресурси в системі кіровоградської облспоживспілки у 2005–2011 рр.	150
<i>Усманов П. Ш.</i> Использование альтернативных источников энергии в Узбекистане	152
<i>Хамраев М. С.</i> Перспективы использования солнечной энергетики	154
<i>Шановалов В. О.</i> Інвестиційний потенціал інституційного середовища акціонерного сектора України	156
<i>Гончаренко Н. І.</i> Соціальна політика держави в контексті національної безпеки України.....	159

Наукове видання

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ:
НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА У
ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**Збірник наукових праць за матеріалами
VII Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Полтава, 23–24 квітня 2015 р.)**

Головний редактор *М. П. Гречук*
Комп'ютерна верстка *О. С. Корніліч*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 9,6.
Тираж 18 пр. Зам. № 035/177.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
к. 115, вул. Коваля, 3, м. Полтава, 36014;
☎ (0532) 50-24-81

Свідцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 3827 від 08.07.2010 р.

ISBN 978-966-184-203-7

